Alfred Edersheim

Israels og Judas forfallstid under Akab og hans ætt

Bibelhistorie, sjette bind

Oversatt til norsk
Gamle stier · gamlestier.no

Alfred Edersheim: *Israels og Judas forfallstid under Akab og hans ætt* (Bibelhistorie, sjette bind).
Tekstene er frie fordi forfatterne døde for mer enn 70 år siden. Oversettelsene er eget arbeid.
Bibelsitatene er fra Norsk Bibel 88/07.
Boka kan leses, skrives ut og deles fritt. Den nyeste utgaven finnes alltid på gamlestier.no.
Utgave 25. november 2026.

Innhold

Forord 1
Kapittel 1. Elia på Karmel 4
Kapittel 2. Elia på Horeb 12
Kapittel 3. Akab og Benhadad 20
Kapittel 4. Nabots vingård 30
Kapittel 5. Akabs fall ved Ramot 37
Kapittel 6. Seieren i Lovprisningsdalen 46
Kapittel 7. Josjafat, Akasja og Joram 53
Kapittel 8. Profeten Elisja 63
Kapittel 9. Toget mot Moab 68
Kapittel 10. Elisja, den levende Guds representant 76
Kapittel 11. Assyriske minnesmerker og Naaman 88
Kapittel 12. Øksen i Jordan og Dotan 98
Kapittel 13. Beleiringen av Samaria 104
Kapittel 14. Elisjas profetgjerning slutter 111
Kapittel 15. Joram og Akasja i Juda 115
Kapittel 16. Jehu salves til konge 120
Kapittel 17. Jehus regjering 127
Tillegg. Kronologiske merknader 133
Om Alfred Edersheim 135
Ordforklaringer 136

Forord

Dette bindet tar for seg den delen av de israelittiske rikenes historie der forfallet bryter fram og blir stadig tydeligere, og rikene haster mot undergangen. Det gjelder likevel først og fremst Israels rike. I Juda var Herren trofast mot løftene han hadde gitt Davids hus, og når folket fra tid til annen erkjente sin synd og angret, bidro det også til å holde den ødeleggende utviklingen og dommen som fulgte, tilbake en tid.

Denne delen av Israels historie har en særlig interesse fordi hendelsene og kampene den forteller om, fikk avgjørende betydning for rikenes framtid. Historien selv bærer også – som man kan vente – tydelig vitnesbyrd om det. Vi ser at Herren i denne tiden trer fram for det forblindede folket mer markert og direkte enn noen gang før i historien. Han lar dem se at han er levende til stede, i mektige under og sterke hendelser, og han stiller en rekke underfullt utrustede profeter i sin tjeneste til kamp mot villfarelsen.

I dette lyset må vi – som vi har nevnt i et tidligere bind – se de mange og mektige undrene i denne tiden, slik de særlig samler seg om Elia og Elisja. Israel sto i en krisetid; forfallet og undergangen som skulle følge, truet i det fjerne.

Skulle folket kunne reises opp av sitt fall og fornyes på grunnlag av den troen som skulle bære hele folkets liv, trengtes det intet mindre enn et slikt mektig og underfullt utrustet profetembete. Og det gjaldt ikke bare å bli fornyet i grunnsannheten at Jehova alene var den ene, sanne Gud – slik det mektige underet på Karmel var ment å vise (jf. 1 Kong 18,36–39). Det trengtes en gjennomgripende reformasjon i alle livets forhold.

Derfor ser vi også at undrene i denne tiden blir brukt både i det offentlige og i det private livet, og det i et omfang uten sidestykke i den tidligere historien. Israel trengte på denne tiden en Elia og en Elisja, og derfor passer disse store gudsmennene naturlig inn i sin tid. Som Herrens representanter står de der og kjemper hans kamper både mot Israel og mot hedningeverdenen.

Fra enkelte hold er det blitt hevdet at dette trekket ved historien vår – at undrene forekommer i så stort omfang både i det offentlige og det private livet – er et historisk tilbakeskritt. Det er bare tilsynelatende slik. Sett fra et annet synspunkt mener vi at det kan kalles et framskritt i retning av den nytestamentlige fullkommenhet. Det skal vi forklare nærmere.

Det gamle testamentes historie skiller seg på et viktig punkt fra de sagnpregede historiene til de andre oldtidsfolkene. De begynner alltid med det under-

fulle, men slipper det brått så snart de kommer inn i den pålitelige historiske tiden.

I Det gamle testamente er det omvendt. Leseren vil huske at historien om patriarkene (og særlig om Isak og Jakob) har forholdsvis lite av det underfulle i seg. Undrene trer derimot sterkt fram da Israel dro ut av Egypt, levde i ørkenen og bosatte seg i Kanaan. I den historien som følger, trer de mer tilbake, inntil de i denne perioden viser seg igjen i en skikkelse som aldri før.

På dette forholdsvis sene tidspunktet har nabofolkene ikke lenger stort å fortelle om det mirakuløse på minnesmerkene sine. Men de hellige forfatterne har mye å fortelle om det, og det uten det minste spor av tvil om at det er pålitelig. Vi trenger ikke å påpeke at dette trekket ved De hellige skrifter taler et kraftig språk om hvor troverdige de er. Men vi finner også her et betydelig framskritt når det gjelder hva slags under det er.

Det som for andre ser ut som et tilbakeskritt, synes vi er et framskritt: I denne perioden står undrene med voksende klarhet i nær forbindelse med folkets moralske liv, og det ses tydelig at de skal fremme det og gi det rettesnor. Undrene har her det særlige formål å være et virkelig ord fra Herren, avpasset etter anledningen og etter folket det gis til – både når de kommer som frelsesunder, og når de kommer som domsunder.

I dette har vi en side ved undrene som nettopp peker fram mot Det nye testamentes tid. Da trer Herren i nær forbindelse med den enkelte sjel, og ved sitt ord og sin Ånd vil han fremme det åndelige livet både hos den enkelte og i fellesskapet. Sett fra denne siden kan de mange og ofte inngripende undrene i vår periode kalles profetier i gjerning om den tiden som skulle bryte fram med Herren Kristus.

Lenger inn i disse spørsmålene kan vi ikke gå nå. I neste bind, som avslutter Det gamle testamentes historie, får vi en naturlig anledning til å se tilbake på hele utviklingen og til å si mer også om denne siden av saken.

Det gjenstår bare å tilføye at stoffet i dette bindet er behandlet etter den planen som er lagt opp: Som også nevnt i et tidligere bind skulle de enkelte spørsmålene få en mer inngående undersøkelse etter hvert som verket skred fram. Derfor har dette bindet flere kritiske og eksegetiske merknader, og framstillingen er i det hele bredere anlagt, mer detaljert og avpasset for lesere som er kommet noe lenger.

I dette bindet har vi også tatt med noe nytt: Vi har prøvd å la de gamle minnesmerkene som berører denne perioden, kaste lys over historien vår.

Vi lever i en tid da Det gamle testamente blir kritisk gransket som aldri før, og det rettes sterke og voldsomme angrep på dets troverdighet og autoritet. Det finnes nok dem – det vil vi gjerne tro – som kritisk kan stykke opp Det gamle testamente og i det hele stille seg noe friere til hvordan det er satt sammen og framstilt, uten at de dermed mister troen på dets guddommelige karakter og dets betydning som det som beredte veien for Kristus. Vi må åpent bekjenne at vi ikke hører til blant dem.

Det er et tydelig guddommelig preg over Det gamle testamente, det kan ingen bestride. Og alle er enige om at det forbereder Kristus. Til det resultatet må man

komme, hvordan man enn ser på det. Ja, vi kunne til og med gå et skritt videre og si at Kristus og kristendommen har sin absolutte sannhet helt uavhengig av Det gamle testamente.

Men for oss i det minste er Herren Kristus Det gamle testamentes herligste frukt og høyeste fullendelse. Han er det både som et lys til åpenbaring for hedningene og, som det heter i den gamle Simeons munn, en «herlighet for ditt folk Israel» (Luk 2,32).

Kapittel 1. Elia på Karmel

Akab, konge i Israel. Tre års hungersnød i Israel. Elia møter Obadja og Akab. Samlingen på Karmel. Baals prester. Beskrivelse av gudstjenesten deres. Aftenofferet. Elia gjør i stand sitt offer. Elias bønn. Herren svarer med ild fra himmelen. Israel slutter seg til Elia. Baals prester blir drept. Skyen som ikke var større enn en manns hånd. Elia løper foran Akab til Jisreel.

(1 Kong 18)

Tre og et halvt år var gått siden Elia ved sitt bannord hadde drevet hver sky bort fra Israels himmel. I hele denne tiden hadde det verken falt regn eller dugg over landet (jf. Luk 4,25; Jak 5,17).

Trolig hadde Elia tilbrakt det ene av disse årene ved bekken Krit og det andre i Sarepta hos den fattige enken, til sønnen hennes ble reddet fra døden (jf. 1 Kong 17,2–24). De atten månedene som fulgte, var han nok også i Sarepta.[1]

Skulle dommen profeten hadde ført over Israel, i det hele tatt bære frukt, måtte en vente at den var blitt synlig etter tre og et halvt år. Men vi finner ikke spor av anger, verken hos kongen eller hos folket – bare en illevarslende, håpløs taushet. De hadde gjort det de mente de burde gjøre, men forgjeves.

Da dommen begynte å tynge landet, hadde kong Akab latt det lete ivrig etter Elia, både i sitt eget rike og i nabolandene, uten å finne ham (1 Kong 18,10).

Og Jesabel hadde latt sin avmektige hevn gå ut over de av Herrens profeter hun hadde fått tak i, fordi hun mente de sto sammen med Elia om denne ulykken. Lyktes det henne å utrydde alle Jehovas profeter, mente hun, var det ingen igjen i landet som kunne utøve hans makt. Samtidig ville hun fjerne hvert spor av den religionen hun hatet så sterkt, og som sto så hardt i veien for hennes ubendige lyst etter enevelde.

Men trass i de ivrigste anstrengelser lyktes det verken for Akab eller for Jesabel. Elia var ikke langt borte – skjulestedet hans lå til og med innenfor deres eget område – men ingen av de mange utsendingene klarte å finne det.

Like lite lyktes det Jesabel å utrydde alle Herrens profeter. Hvor mange hun enn lot hugge ned, reiste Herren opp andre igjen, og de fant seg skjulesteder, til og med i store flokker, i de mange kalksteinshulene i landet. Det viser oss at

[1] Ikke bare Det nye testamente, men også rabbinerne setter den regnløse tiden i Israel til tre og et halvt år. Det er ingen grunn til å legge begynnelsen på den regnløse tiden før Elia trådte fram for Akab. Herrens ord til Elia i 1 Kong 18,1 kom altså til ham i Sarepta omkring to og et halvt år etter at han var kommet dit.

ordet «profet» her er brukt i videre forstand, om alle som i denne tiden holdt seg til Herren mot Akab og Baal.

Av beretningen kan vi også slutte at skjulestedene deres ikke kan ha ligget langt fra hovedstaden. Den gudfryktige Obadja hadde nemlig oppsynet med Akabs hoff (jf. 1 Kong 4,6; 2 Kong 18,18; Jes 22,15), og i denne tiden kunne han skaffe dem det de trengte for å leve, uten å bli oppdaget (1 Kong 18,4).

Obadja var ikke den eneste i landet som fryktet Herren, selv om hans stilling nok var den vanskeligste: Han var delt mellom Herren og Akab og var hele tiden utsatt for kongens mistanke. Vi hører jo at det ennå var tusener i Israel som ikke hadde bøyd kne for Baal (1 Kong 19,18).

Selv om det ikke var anger og bot i landet, kan det ikke slå feil at det var blitt alminnelig kjent at denne store ulykken hang sammen med bannordet Elia hadde uttalt over Israel. Alle visste hva profeten hadde forkynt, og forsto i alle fall så mye at det gjaldt en kamp på liv og død mellom Baal og Jehova, og at det en gang måtte komme til en avgjørelse.

Men dag etter dag gikk. Solen steg og sank på den skyfrie himmelen over det uttørkede landet. Det var ikke tegn til forandring, ikke håp om befrielse.

Nå var de kommet til en ny sommer. Jesabel hadde forlatt Samaria og trukket seg tilbake til sitt yndige sommerslott i Jisreel, mens Akab ble værende i Samaria, opptatt med sine plikter som konge. At Jesabel var borte en tid, forklarer hvorfor Akab nå opptrådte annerledes mot Elia enn før. Han grep ikke til vold mot ham, men dro til og med selv ut til Karmel da profeten ba ham om det.

Hungersnøden var blitt stor i landet. Som vitnesbyrd om det blir det fortalt at til og med kongen sto i fare for å miste hestene sine, så han selv og Obadja måtte dra omkring i landet for å finne beite til dyrene (1 Kong 18,5–6). På denne reisen støtte Obadja uventet på Elia. Herren hadde sendt profeten bort fra Sarepta for å møte Akab, og lydig mot Herrens ord var han gått sin fiende i møte.

Obadja hadde sikkert ikke vanskelig for å kjenne igjen Elia, selv om han – noe som er lite sannsynlig – ikke hadde sett ham før. Med den største ærefrykt hilste han profeten, og så fikk han befaling om å melde Akab at Elia var kommet for å møte ham (1 Kong 18,7–15). Men det var ikke et ærend Obadja gjorde med glede. Han fryktet riktignok Herren, men han manglet innsikt, og dessuten var han visst engstelig av natur.

Akab hadde lett så grundig etter Elia at Obadja bare kunne tenke seg at Herren hadde berget profeten ved å rykke ham underfullt bort fra sted til sted etter hvert som Akabs sendebud nærmet seg skjulestedet. Vi vet at det ikke var slik.

Men slik pleier det å gå med dem som lar seg sluke av livet i verden: Den som har mistet evnen til å se Guds forsyn styre i hverdagens hendelser, vil alltid være tilbøyelig til å se seg om etter det underfulle når han støter på noe som ikke lar seg forene med hans flate fornuft. Derfor kommer slike til å vakle mellom overtro og vantro.

Hva nå – slik resonnerte Obadja – om Elia igjen ble rykket bort når Akab kom for å møte ham? Da ville han selv få unngjelde. Den mistenksomme Akab og hans blodtørstige dronning ville se på ham som en som hadde hjulpet profeten,

og ta livet av ham som straff. Men frykten hans var grunnløs, slik all frykt er som springer ut av slike grunner. Elia forsikret ham derfor – visst nok med medlidende bebreidelse – om at det han fryktet, ikke skulle skje. Han ville samme dag tre fram for Akab.

Møtet som så fant sted mellom Israels konge og Herrens profet, er betegnende for dem begge. Noen har ment at Akab ville skremme profeten med ordene han møtte ham med: «Er det deg, du som fører ødeleggelse over Israel?» (1 Kong 18,17) – at han ville holde fram for ham den straffen han nå skulle få.

Men det er neppe den rette forståelsen. Selv Akab måtte skjønne at han ikke ville nå målet sitt på den måten. Vi bør heller oppfatte ordene som en appell til profeten: «Se hva du har gjort! – og hva nå?» Akab har sikkert hatt vanskelig for å finne de rette ordene å tiltale profeten med.

Men Elia ville ikke la seg dra inn i noen ordstrid med kongen. Han refset Akab og hans hus skarpt, fordi de ved sitt frafall fra den levende Gud hadde ført denne landeplagen over folket. Så befalte han kongen og de mennene som representerte landet, å møte fram på Karmel-fjellet. De skulle ha med seg de 450 Baals profeter og de 400 Astartes profeter «som spiser ved Jesabels bord» (1 Kong 18,18–19).

Selv om vi ser bort fra at Herren styrer alt, er det ikke vanskelig å forstå hvorfor kongen gikk med på profetens befaling. Han ante selvfølgelig ikke hvilke følger dette skrittet skulle få.

Landet var i den største nød, og kunne noen hjelpe, måtte det være Elia. Var det klokt å utfordre Herrens profet til ny kamp ved å si nei? Og på den andre siden – var det vel noen grunn til å frykte en ubevæpnet mann foran en forsamling som den han nå ville stille seg ansikt til ansikt med?

Kunne Elia få plagen fjernet, var det vel verdt at kongen og folket føyde ham en tid. Men hvis han enten nektet å hjelpe i nøden eller ikke maktet å avverge plagen, ville det – når den store folkeforsamlingen så det – bare bidra til å knekke profetens innflytelse for framtiden.

Dessuten hadde den mektige profeten som sto foran ham, stor makt over den svake kongen, som for tiden ikke var under Jesabels direkte innflytelse. Det er forståelig at han under disse omstendighetene av flere grunner lot seg bevege til å gå med på det profeten ba om.

Det var en storslått hendelse som nå ble forberedt, og som snart etter fant sted på Karmel-fjellet – en av de mektigste i Israels historie.

I den hellige historien møter vi tre slike store hendelser knyttet til minneverdige fjelltopper. Den første fant sted på Sinai-fjellet, der Guds nådepakt ble opprettet ved Moses. Den andre fant sted på Karmel, der den brutte pakten ble gjenopprettet ved Elia. Den tredje fant sted på forklarelsesfjellet, der både Moses og Elia viste seg og vitnet om Herren Kristus – i ham og ved ham ble pakten både oppfylt og omdannet.

Vi merker oss at hendelsen på fjellet er høydepunktet i livet og gjerningen til disse Herrens tjenere, så livet deres etterpå går nedover. Unntaket er Kristus. Riktignok finner vi noe tilsvarende hos ham også, for fra forklarelsesfjellet

«vendte han sitt ansikt» (jf. Luk 9,51) mot Getsemane og Golgata; men derfra gikk veien for ham oppover igjen til Faderens høyre hånd i det høye.

Moses og Elia måtte begge ned igjen i trengselens daler. Det måtte Jesus også. Men mens de snublet og falt under byrden som tynget dem, gikk han – nok bøyd, men alltid seirende – oppover til den høyeste toppen, kongetronen i himmelen.

Ingen steder i Palestina kan måle seg med Karmel i skjønnhet – navnet betyr «den parklignende». I nordvest stikker fjellet ut som et forberg, omkring 150 meter høyt, i Middelhavet. Derfra strekker det seg omkring 19 kilometer mot sør-sørøst og danner to andre topper. Den første av dem, omkring 6 kilometer fra forberget, er omkring 530 meter høy.

Lenger mot sørøst reiser en tredje tind seg, omkring 510 meter høy, som den dag i dag heter El-Mahraka, det vil si «brannstedet» eller brennofferets sted. Her har vi uten tvil stedet der Elia ofret.

La oss prøve å danne oss et bilde av det som her rulles opp for oss. Fra hvilken side en enn går opp på fjellet, åpner det seg storslåtte utsikter. Overalt der den fruktbare, røde jordbunnen ikke er dyrket, er den bevokst med vakkert eviggrønt kratt. Ikke bare blomstrende trær og det vakreste grønt, men hele plantelivet i det nordlige Israel har så å si stevnemøte på dette stedet.

Alt i november står krokus, narsisser, tusenfryd og andre blomster i full blomst, og hagtornen er i knopp. Om våren finner en i muntre samlinger ville tulipaner, mørkerøde anemoner, lyserøde floks, aurikler, purpurrøde levkøyer, ringblomst, geranium, nellik og hvite og røde roser. En mengde små bekker risler langs foten av fjellet og gir den fruktbare jorden fuktighet.

På veien opp til El-Mahraka ser en flere klipper som faller bratt ned mot sletten nedenfor. Til slutt kommer vi til et platå der det ved kanten av en bratt skråning finnes en brønn som aldri tørker ut. Litt høyere oppe ligger et annet platå i skyggen av oliventrær, og til sist kommer vi til den høyeste toppen.

Her er stedet der de to altrene ble bygd, for Baal og for Jehova. Det hadde stått et alter for Jehova der før; det stammet fra tiden før templet ble bygd, da det var tillatt å ofre på slike hauger. Men senere var det blitt revet ned, og derfor bygde Elia det opp igjen.

På platået nedenfor, der en tydelig kunne se altrene tegne seg mot den klare himmelen, sto Elia på den ene siden, og Akab, Baals prester og folket på den andre. Litt lenger nede lå brønnen der de hentet vannet til Elias offer. Herfra gikk det et bratt stup, omkring 430 meter, ned til bekken Kisjon, der denne dagens fryktelige hendelser endte med den ville nedslaktingen av Baals prester.

Fra alterhaugen var det vid utsikt: vestover forbi Karmel til sandhaugene omkring Cesarea, nordover til Galileas høyder, Libanon og Hermon, og østover til Esdraelon-sletten og Jisreel og lenger borte Sjunem, Endor, Nain, Tabor, Nasaret og helt ute Gilead. Skueplassen sto i fullkommen samklang med det som nå skulle skje her.

Lydig mot Elias befaling hadde Akab samlet Baals prester og de mennene som representerte folket, og møtt fram med dem på Karmel. Men Astartes prester var ikke med. Enten fryktet de å møte profeten, eller så mente de at det ikke

stemte med viljen til dronningen, deres beskytterinne, å møte fram ved en slik anledning.

Blant de store skarene av hoffolk og embetsmenn som hadde tatt plass hos kongen, falt Baals prester lett i øynene med sine hvite kjortler og høye, spisse luer. Rett overfor denne store skaren sto Elia i sin enkle kappe av kamelhår med lærbelte om livet. Det var et merkelig møte; en enestående slagorden og underlige stridskrefter sto her overfor hverandre.

Det var profeten som hadde kalt dem sammen, og derfor lot han dem heller ikke lenge være uvitende om hensikten. Han vendte seg først til folket og appellerte til deres egen dom: «Hvor lenge vil dere halte til begge sider? Dersom Jehova er Gud, så følg ham! Og dersom Baal er det, så følg ham!» (1 Kong 18,21)

Folket svarte ham ikke ett ord. For ordene hans var sanne – sanne også for deres egen samvittighet. At de i det hele tatt var her på fjellet, var jo vitnesbyrd nok om at de haltet til begge sider uten å ta et klart standpunkt verken for Herren eller for Baal.

Men profetens spørsmål var også en passende innledning til det han videre ville legge fram for dem. Nå måtte det komme til en avgjørelse om hvilken side de ville stille seg på. Avgjørelsen skulle bygge på en kamp mellom de to, Baal og Jehova, som alle kunne se med egne øyne, og så fikk folket selv dømme.

I den åndeløse stillheten som fulgte, trådte Elia fram og vendte seg til Baals hvitkledde prester. Selv sto han der igjen som den eneste profeten i landet. De andre var enten utryddet eller måtte holde seg skjult på grunn av dronningens rasende hat.

Men alene ville han nå gå i kampen mot de 450 Baals prester. Skulle det være et spørsmål om makt, fikk det være så. De dyrket en naturkraft som gud; så fikk det nå stå sin prøve hvem naturkraften sto på siden av.[2]

Han ba da Baals prester gjøre i stand et offer – slakte en okse, hugge den i stykker og legge den på alteret. Han selv ville gjøre i stand sitt offer på samme måte. Så skulle begge parter påkalle sin gud, og den guden som svarte ved å tenne på offeret, han skulle være Gud, han og ingen annen. Folket hilste forslaget med et alminnelig bifallsrop (1 Kong 18,23–24).

For Elias sak var det av den største betydning at baalsdyrkelsen ved denne anledningen ble avslørt i all sin tomhet og forfengelighet. Det forklarer hvorfor den hellige teksten skildrer denne striden så utførlig. Når Baals prester en hel dag forgjeves hadde påkalt guden sin med alle midler de rådde over, ville Herrens herlighet gjøre så mye dypere inntrykk på folket når han på underfullt vis vedkjente seg profetens bønn.

Derfor måtte profeten ordne det slik at Baals prester bar fram sitt offer først. Det hadde de selvfølgelig ikke noe å innvende mot, for profeten hadde latt dem velge offerdyret, og dessuten var de mange og han alene.

[2]Det fortjener å bli lagt merke til at den moderne gudsfornektelsen hviler på den samme grunntanken som baalsdyrkelsen: naturkraften. For når en fornekter den personlige Gud som skaper, er det ikke annet å gjøre enn å føre alle ting tilbake til naturkreftene. Og det ender – om enn på en annen måte enn den gangen – likevel med naturtilbedelse: Naturen med sine krefter blir gjort til Gud.

Og når han krevde at guden skulle svare med ild, var det heller ikke noe å innvende mot det, for Baal gjorde krav på å være en gud med makt over ilden; han var jo solguden.[3]

Nå ble det rullet opp et skue som trosser enhver beskrivelse. Fra de gamle forfatterne har vi opplysninger om de store baalsfestene, og de stemmer nøye overens med skildringen i vår beretning – bare med den forskjellen at de gir mer utførlige opplysninger om enkelthetene.

Prestene begynte ofringen med å løfte et høyt og vilt bønnerop til guden sin: «Svar oss, Baal!» (1 Kong 18,26) Så sluttet de seg sammen i dans rundt alteret, og den begynte med en svingende bevegelse fram og tilbake.

Deretter ble skrikene villere og sterkere og dansen stadig mer lidenskapelig og rasende. De virvlet rundt og rundt om hverandre og løp vilt gjennom hverandres rekker med hodet bøyd, så det lange håret strøk mot jorden. Den ville, rasende dansen ble mer og mer vanvittig, og den pleide også å rive tilskuerne med seg.

Men det ville Elia hindre ved denne anledningen. Det var nå middag, og i timevis hadde de alt slitt seg ut med rasende skrik og vill dans. Da ropte profeten spottende og med bitende ironi til dem at når guden ikke svarte, måtte feilen ligge hos dem. Han var jo gud, så det kunne ikke være hans feil. Kanskje var han opptatt andre steder; de fikk rope høyere (1 Kong 18,27).

Profetens spott gjorde dem helt vanvittige, og ropene og dansen ble enda villere og fryktligere. Skrikene gikk over i gjennomtrengende, demoniske hyl, og i raseriet bet de seg i armen og flenget seg med sverd og spyd. Da blodet begynte å renne, nådde raseriet toppen.

Den ene etter den andre begynte å «profetere»; de hylte og skrek ut usammenhengende ord, anklaget hverandre og ropte til guden sin. Under alt dette pisket de seg med svøper besatt med skarpe pigger og skar seg med skarpe våpen. Iblant lemlestet de til og med hverandre, for de mente at blodet som ble utøst slik, skulle blidgjøre den nølende guden og drive ham til å komme dem til hjelp.

Denne ville dansen varte i flere timer, til kreftene deres var helt uttømt. Solen holdt på å synke, og tiden for aftenofferet nærmet seg. Vi vet at dette offeret ble båret fram «mellom de to aftnene», det vil si i tiden fra solen begynte å dale, til den gikk ned. Mer nøyaktig fant ofringen sted mellom klokken to og tre om ettermiddagen.

Omtrent på den tiden begynte profeten å gjøre i stand for å bære fram offeret. Han vendte seg fra de vanvittige prestene til folket og ba dem hente vann til ham fra brønnen like ved. De samlet seg om ham, dels for å våke over at det ikke skjedde noe bedrag, dels for å hjelpe ham med ofringen.

Profetens oppgave var på denne måten å samle hele Israel om sin Gud igjen. Derfor begynte han med å bygge opp igjen Herrens nedbrutte alter der han sto (1 Kong 18,30–35). Han veltet sammen tolv steiner, etter tallet på Israels tolv stammer, som et sinnbilde, og mens han arbeidet, viet han alteret med bønn.

[3] Baal var, som nevnt foran, en guddom som ble dyrket i Asia under forskjellige navn. Derav flertallsformen «Baalene». Molok var Baal sett fra en annen side, nemlig som den fortærende naturguddommen; jf. Jer 19,5; 32,35.

Så gravde han en dyp og vid grøft rundt alteret. Deretter la han veden på alteret og så de oppskårne stykkene av offerdyret. Etter profetens befaling hentet folket vann fra brønnen og helte fire spann over offeret og alteret tre ganger. Vannet rant ned i grøften, og den ble også fylt. Det gjorde han ikke bare for å fjerne enhver tanke på bedrag når Herrens ild tente offeret, men også av symbolske grunner: Det skulle vise at Israel øste ut sin anger og bekjennelse over offeret.

Nå falt det en høytidelig stillhet over hele forsamlingen. Solen sto lavt på himmelen og dekket Karmels fjelltopp med gylne aftenstråler. Det var tiden for aftenofferet. Herren selv, ikke profeten, ville nå gjøre sitt under; den levende Guds hånd skulle bli synlig for hele folket.

Profeten ville be til sin Gud – men det var en annen slags bønn enn Baals presters, rolig, alvorlig, majestetisk og full av levende visshet: «Herre, Abrahams, Isaks og Israels Gud! La det i dag bli kjent at du er Gud i Israel, og at jeg er din tjener, og at det er på ditt ord jeg har gjort alt dette! Svar meg, Herre! Svar meg, så dette folket må kjenne at du, Herre, er Gud, og at du nå vender deres hjerte tilbake til deg!» (1 Kong 18,36–37)

Da han hadde sluttet å be, kom Herrens ild ovenfra, slik som da tabernaklet ble innviet første gang (3 Mos 9,24). Den fortærte offeret og veden, hyllet inn hele alteret og fortærte alt, til og med steinene og vannet i grøften.

Ved dette synet ble det en ærefryktsfull stillhet. Så falt alle som hadde sett det, overveldet av Herrens herlighet, ned på ansiktet og tilba. Og som på et trylleslag steg det fra alles lepper et samstemt rop som runget mellom klippeveggene omkring dem: «Jehova, han er Gud! Jehova, han er Gud!» (1 Kong 18,38–39)

Med dette ga hele Israel til kjenne at det vendte om til Herren igjen. Og som et folk omvendt til sin Gud måtte det etter Herrens lov (5 Mos 13,13; 17,2) la den rette dommen komme over Baals prester, de som hadde forført dem til avgudsdyrkelse. Herrens seier over Baal og hans tjenere måtte forfølges til det ytterste, og fienden måtte utryddes fra Israel. Ingen av Baals prester måtte slippe unna.

Etter profetens befaling styrtet folket seg i sterk opphisselse over dem og støtte dem utfor det 430 meter høye stupet ned til bekken Kisjon, og vannet ble farget av de ulykkeliges blod (1 Kong 18,40).[4]

Kong Akab sto slått av forferdelse og så på dette fryktelige skuespillet. Herrens herlighet, åpenbart i underet, hadde gjort et mektig inntrykk på ham, så han selv – om enn bare for en tid – vendte seg til Herren. Derfor ba profeten ham ta del i offerfesten og offermåltidet. Men det måtte skje snart, for profeten hørte alt «suset av regn» i Karmels skoger (1 Kong 18,41).

Selv tok ikke Elia del i offermåltidet. Han hadde annen mat å spise, som de omkring ham ikke visste om. Han klatret opp på Karmels høyeste topp. Ingen fulgte ham unntatt tjeneren hans – tradisjonen har gjort ham til sønnen til enken i Sarepta, han som Elia på underfullt vis hadde vakt opp fra døden. Ingen kunne heller passe bedre som profetens tjener i det øyeblikket.

[4] Med urette har noen brukt denne historien som bibelsk grunnlag for den behandlingen kjettere mange ganger har fått. Vi trenger bare å vise til et ord av Herren, Luk 9,55–56, for å vise at denne framgangsmåten ikke er et moralsk prinsipp som skal etterfølges.

Oppe på fjelltoppen bøyde profeten seg i inntrengende bønn til Herren og gjentok den sju ganger. Hver gang han stanset i bønnen, sendte han tjeneren opp på den høyeste toppen for å speide ut over havet etter tegn på at regnet kom. Den sjuende gangen kom gutten tilbake med beskjed om at han så en sky som ikke var større enn en manns hånd (1 Kong 18,42–44).

I dette så profeten tegnet fra Herren, og han visste at nå ville bønnhørelsen komme. Derfor sendte han gutten til kongen med beskjed om at han måtte skynde seg å kjøre tilbake til Jisreel. Ellers ville det bli umulig for ham å nå fram til palasset sitt, for nå skulle regnet komme i overflod og bløte opp den uttørkede jorden. Himmelen ble brått dekket av mørke skyer, og det velsignede regnet styrtet ned i strie strømmer over den tørste jorden.

Men «Herrens hånd kom over Elia» (1 Kong 18,46). Han bandt opp om seg og løp foran Akabs vogn. På en dag som denne nølte han ikke med å tjene som forløper for den omvendte kongen; han ville også selv være den første som brakte det glade budskapet til Jisreel. Så løp han foran kongens vogn helt til portene i Jisreel, Jesabels by. Men her måtte de to skilles. Israels konge skulle i stillhet og på egen hånd få avgjøre hvordan han nå ville stille seg – om han ville tjene Jehova eller Jesabels gud.

Kapittel 2. Elia på Horeb

Det gamle og Det nye testamentes ulike ståsted. Likheten mellom Elia og døperen Johannes. Jesabel truer Elias liv. Profetens flukt. Han får mat på underfullt vis. Likheten mellom Moses og Elia. Elia på Horeb. «Hva vil du her, Elia?» Stormen, jordskjelvet, ilden og den stille susingen. Guds budskap og forsikring til Elia. Elisjas kall.

(*1 Kong* 19)

Så storslått scenen på Karmel-fjellet var, føler vi likevel at det som skjedde der, har noe grufullt ved seg. Vi kan ikke tenke oss noe slikt i den nye pakt. Da tenker vi ikke særlig på den bitende spotten og hånen profeten slynget mot Baals prester. Det var nødvendig å blottstille disse bedragerne og avsløre synden deres så skarpt som mulig, og til det var framgangsmåten hans særlig egnet (jf. Jes 40,18; 41,7; 44,8–22; 46,5–11; Jer 10,7).

Vi tenker heller ikke først og fremst på den forferdelige nedslaktingen av dem ved bekken Kisjon. Den var rett og slett påbudt i den gammeltestamentlige loven, og den hadde sin grunn like mye i selve grunntanken i den gamle pakt som i forholdene på den tiden.

De to religionene kunne umulig bestå side om side; det hadde Jesabel vist tydelig nok ved å utrydde alle de troende i landet. Sett fra denne siden var profetens handlemåte et nødvendig selvforsvar.

Men trass i alt dette er det noe ved denne hendelsen som viser at vi her befinner oss i Det gamle testamente. Vi forstår at vi står på l*ovens* grunn. Her er ikke gudsdyrkelsen, som i Det nye testamente, et uttrykk for hjertets frie valg, vokst fram mens Ånden opplyser, driver og overbeviser i hjertet. Den er et krav fra loven, et absolutt maktbud, selve loven.

Religionsfrihet er et prinsipp som forutsetter og bygger på et fritt valg: Gud henvender seg ikke til mennesket med lovens absolutte autoritet, men appellerer til samvittigheten og innbyr sjelen til et fellesskap med Gud som svarer til dens personlige liv og lykke.

I Det gamle testamente var grunnprinsippet den eneste sanne Guds absolutte autoritet (2 Mos 20,2). Der var avgudsdyrkelsen ikke bare en forbrytelse, men et lovstridig og formastelig opprør mot den himmelske majestet, mot Israels konge, og derfor førte den med seg de forferdeligste følger for folket i form av ytre og åpenbar straff. Her har vi den vesentlige forskjellen mellom de to paktene, og her finner også denne hendelsen på Karmel sin forklaring.

Vi erkjenner fullt ut den store forskjellen mellom de to paktene og framhever skarpt at Det gamle testamente har en forberedende karakter. Likevel ville det være en stor mangel om vi unnlot å vise hvordan selve den gamle pakt peker fram mot en høyere og fyldigere åpenbaring av Gud.

Særlig er det grunn til det i denne historien, der det kommer så tydelig til syne. Vi har alt pekt på likheten mellom Elia og døperen Johannes. Her skal vi bare minne om noen trekk fra døperens historie. Av den går det fram at døperen ventet at formaningene og truslene han holdt fram for folket, straks skulle bli fulgt enten av synlige forandringer i folkets liv eller av straffedommer fra Gud.

Men ingen av delene skjedde. I stedet ble han selv, etter befaling fra en skyldbetynget kvinne, kastet i et fengsel som han aldri mer skulle komme ut av. Likevel lot straffedommen vente på seg, og Kristus gjorde ikke et skritt, verken for å befri sin forløper eller for å føre straffedommen over det ubotferdige folket.

Som følge av disse skuffelsene begynte tvilens åndelige mørke å legge seg over døperens sjel.

Alt dette er lett å forstå. Men vi føler samtidig at det var nødvendig at denne dommens forkynner selv kom i dyp nød. Først da kunne det himmelske lyset i sin mildhet og kjærlighet komme sjelen hans inderlig nær.

Vi vet at tvilen og anfektelsene hans førte til at han sendte disiplene sine til Jesus (Matt 11,2–6). De kom tilbake med et budskap som avslørte det dypeste vesenet i Guds rike – kjærlighet, langmodighet og visdom: Herren selv var opptatt med å forkynne evangeliet for de fattige og tok seg av alle de ulykkelige og forkomne.

Det samme finner vi igjen her i Elias historie. Den morgenen på Karmel grydde de samme forventningene i Elias hjerte som døperen bar på. Men også hos Elia ble de avløst av tvil og anfektelser, og gjennom dem ble han ført et skritt videre til en dypere og fyldigere erkjennelse av Gud og av Guds rike i dets innerste vesen.

Slik ser vi at nettopp der Det gamle testamente tydeligst viser hvor vesentlig det skiller seg fra Det nye, peker det også fram mot en fyldigere og herligere åpenbaring av Gud som nådens og kjærlighetens Gud. Han er ikke i stormen, i jordskjelvet eller i ilden, men i den stille susingen.

Da profeten skiltes fra kongen ved porten til Jisreel, slo han seg foreløpig ned i byen. Han håpet at kongen skulle gjennomføre den reformasjonen som nettopp var blitt kunngjort på Karmel. Men i disse forventningene ble han bittert skuffet.

Det er likevel utvilsomt at inntrykket den mektige hendelsen på Karmel hadde satt i kongens sjel, aldri helt ble visket ut. Det går fram ikke bare av forholdet som fra nå av kom i stand mellom kongen og Herrens profeter (1 Kong 20), men også av at han til slutt angret synden sin og gjorde oppriktig bot for den, da profeten hadde holdt fram for ham den store forbrytelsen mot Nabot (1 Kong 21,27–29).

En får inntrykk av at Israels historie fra nå av, i alle fall for en tid, kunne ha tatt en annen retning om ikke den svake kongen hadde hatt en dronning som

Jesabel ved sin side. Da hun så hvilket mektig inntrykk profeten hadde gjort på kongen, ble det selvfølgelig svært viktig for henne å sørge for at all forbindelse mellom dem ble brutt for framtiden. Derfor sendte hun profeten bud om at hun ville ta livet hans innen et døgn (1 Kong 19,2).

Med dette budskapet ville hun få ham til å flykte straks. Det er lett å forstå at hun ikke ville ha varslet ham om planene sine hvis hun hadde våget å la ham drepe. For henne gjaldt det først og fremst å få profeten bort, og det lyktes hun med.

Profeten flyktet – riktignok ikke av frykt for livet, men det han nå opplevde etter de lyse forhåpningene, gjorde ham inderlig motløs og nedslått. Vi skjønner godt at budskapet han nå fikk, mens han ventet et helt annet, måtte virke dypt nedslående på ham og drive ham nesten fortvilet bort fra Jisreel.

Dette trekket hos Elia – at vi midt i hans nesten overmenneskelige troens storhet så tydelig merker svakheten hans – virker nesten befriende på oss. For her støter vi på noe som finner sitt motstykke hos oss, et trekk som gjør ham lik oss. Ingenting kan bedre enn dette vise oss hva det var hos ham som gjorde ham så stor: Det var Guds Ånd, Guds gjerning.

Uten å ha fått noen befaling fra Herren satte profeten i hast av sted, bare fulgt av sin trofaste tjener. Han stanset ikke før han var kommet til Beer-Sjeba, Judas grense mot ørkenen i sør (1 Kong 19,3–4).

Men heller ikke her kjente han seg trygg. Han lot tjeneren bli igjen der – i den sinnsstemningen han nå var i, var selskapet hans ingen oppmuntring for ham – og gikk ut i Paran-ørkenen. Her i det ville øde følte han seg trygg for første gang; her kunne han få hvile. Utmattet både på legeme og sjel satte han seg under en av de vidt utbredte gyvelbuskene. Her i ørkenen så det ut som om Skaperens hånd ville by den trette vandreren ly og vern ved dem.

Det er noe nesten ærefryktinngytende ved de veldige sjelekampene hos de store troshelter. Slik er det også her. Det dype motløset som nå hvilte over profetens sjel, drev ham til å be Herren om å få dø og bli fri for mer arbeid og lidelse. Han var ikke bedre enn fedrene sine. Som dem hadde han strevd forgjeves, som dem hadde han arbeidet uten frukt – hvorfor skulle han da leve lenger? Han ba om å få dø.

Men slik skulle han ikke gå bort. Som Moses i sin tid skulle han i det minste få se et glimt av det lovede landet, av dets hvile og salighet. Og så ga Herren sitt trette, fortvilte barn en søvn som kvikket ham opp. Men ikke bare det. Også her i ørkenen, i sjelekampens øde ørken, ville han gi den nedslåtte vandreren vitnesbyrd om at han ikke var forlatt og glemt. En engel rørte ved ham og vekket ham for å gi ham mat og drikke (1 Kong 19,5–7).

Herren sørger for legemets behov. De minste småting er ikke for små for hans kjærlighet; hans omsorg er som morens for barnet. Den samme herlige Jehova som på Karmel hadde åpenbart seg så ærefryktinngytende i sin majestet, nedlot seg her til å ta seg av sin tjener, slik en mor tar seg av sitt syke barn. Enda en gang fikk Elia en søvn som styrket ham, og etterpå tok engelen seg av ham igjen. Så måtte han av sted igjen – men denne gangen ikke etter eget forgodtbefinnende; nå var det Herren som ledet ham.

Vi har alt pekt på likheten mellom Moses og Elia: Den ene var Herrens redskap til å opprette pakten med Israel, den andre til å gjenopprette den brutte pakten.

Men det er også en svært vesentlig forskjell mellom dem. Da Israel hadde brutt pakten som Moses nettopp hadde brakt dem fra Herren, vet vi hvordan han i brennende bønn bar det vrange folket fram for Herren, og hvordan han kjempet med Herren for dem i forbønn (2 Mos 33,1–34,9). Men da Israel brøt pakten igjen etter paktsfornyelsen på Karmel, flyktet Elia dypt nedslått bort fra det arme folket. Her viser det seg en stor forskjell.

Men Herren viste seg i begge tilfellene som den samme trofaste paktens Gud. Han lot nådens lys fra sitt innerste vesen skinne for tjenerne sine, så de kunne kjenne tankene hans og i dem skimte den frelsen som i tidens fylde skulle tre fram i Kristus Jesus. Også derfor var det passende at Moses og Elia, og bare de to, skulle møte fram hos Herren på forklarelsesfjellet. Der skulle de i det klare lyset se ham som de i sine stridsdager hadde skimtet langt borte.

Men Elia hadde ikke vært som Moses. Han lignet mer på Israels barn på Moses' tid. Derfor måtte han også nå, som de, ut i ørkenen og vandre der i førti dager før lyset fra Herren kunne senke freden ned i hjertet hans (1 Kong 19,8). Slik skulle han lære den samme lærdommen som Herren ville lære Israels barn under ørkenvandringen.[1]

Så kom han til slutt til «Guds berg», til «hulen» – kanskje nettopp den samme der Moses fikk den herlige åpenbaringen av Herren, av hans vesen og hans nådeplaner.[2]

Det var et underlig sted å overnatte på. I den dype stillheten stilte Herren ham dette spørsmålet: «Hva vil du her, Elia?» (1 Kong 19,9) Med det ville han lokke fram det som bodde i Elia, og hjelpe ham til å forstå den sinnsstemningen han nå var i.

Profeten ga et svar som tydelig åpenbarte tankene som tynget ham så hardt. Han sto midt i et håpløst arbeid blant et vrangt folk som hadde brutt pakten, revet ned Herrens altere og utryddet profetene, og bare han var blitt spart. Nå var han på flukt, fordi de sto ham etter livet også. Han skjulte ikke for Herren det som tynget ham.

Men var stillingen virkelig så håpløs som Elia mente? Hadde han forstått Herrens endelige hensikt rett? Det var sant at han sto der ute i ørkenen, tilsynelatende en slagen mann. Men visste han også hva Herren i sin visdom og allmakt kunne gjøre ut av denne fortvilte stillingen? For Herren var det ikke umulig å kjempe sin sak fram til seier, straffe de opprørske og våke over sine egne. Hvorfor var da profeten kommet hit ut, og hva hadde han ment med denne flukten ut i ørkenen?

Dette spørsmålet stilte Herren sin profet to ganger, og begge gangene ga Elia det samme svaret. Likevel synes vi svaret har en annen klang og tone den siste gangen enn den første – da hadde Herren gitt ham åpenbaringen. Profetens ord

[1] Den direkte veien til Horeb ville knapt ha tatt en fjerdedel av denne tiden.
[2] Det hebraiske ordet har bestemt artikkel.

(19,10 og 14) inneholder først en anklage mot Israels barn og deretter et forsvar for ham selv og flukten hans ut i ørkenen.

Første gang han svarte Herren, ligger vekten etter vår mening på den første delen av svaret, anklagen mot Israel (jf. Rom 11,2–3). Andre gang, etter at han hadde fått åpenbaringen, ligger den derimot på den andre delen, selvforsvaret. For åpenbaringen Herren ga ham, var i sin symbolske form så vel egnet til å gjøre et mektig inntrykk på profeten at den utvilsomt førte til en fullstendig forandring i sinnet hans.

Herren stilte ham spørsmålet første gang mens han ennå var i hulen. Som nevnt fikk det fram en anklage mot Israels barn, en anklage som skulle kalle Herrens straffedommer ned over dem (Rom 11,2–3). Profetens tanke kan vi samle i et salmeord: «Det er tid for Herren til å gripe inn, de har brutt din lov» (Sal 119,126).

Så fikk profeten befaling om å gå ut av den trange, mørke hulen og stille seg for Herrens åsyn, for nå ville Herren gå forbi.[3]

Under dette ble det ikke sagt ett ord; Herren talte i gripende handlinger. Først kom det «en stor og sterk storm som kløvde fjell og knuste klipper, men Herren var ikke i stormen. Etter stormen kom det et jordskjelv, men Herren var ikke i jordskjelvet. Etter jordskjelvet kom det en ild, men Herren var ikke i ilden. Etter ilden kom lyden av en stille susing.» (1 Kong 19,11–12)

Betydningen av dette kunne ikke være skjult for profeten. Det går også fram av det han gjorde da han hørte den stille susingen: Han dekket ansiktet og stilte seg fram for Herren på en måte som viser hvor dypt den ærefryktinngytende åpenbaringen hadde grepet ham (jf. 2 Mos 3,6; 33,20.22; Jes 6,2).

Stormen som river i stykker, jordskjelvet som ryster alt helt ned til grunnvollene, og ilden som fortærer – de er bare Herrens sendebud, som han ofte sender foran seg. Når han selv kommer, skjer det i den stille, milde susingen; da stilner både stormen og jordskjelvet og ilden.

Med dette ga Herren sin profet et forståelig og gripende svar på hans bitre anklage mot Israel. Det var ikke et svar i ord, men i handling. Som Jesu ord til døperen Johannes avviste det ikke den som spurte og anklaget, men senket en gripende og trøsterik lærdom om Guds barmhjertighet ned i hjertet hans. Likheten mellom Johannes og Elia er her påfallende: den samme sinnsstemningen, det samme spørsmålet, den samme tvilen – men også det samme svaret fra Herren.

Den stille susingen kom til Elia med det samme talende svaret som Johannes' disipler brakte døperen i fengselet: «Blinde ser og lamme går omkring, spedalske blir renset, døde står opp, og evangeliet forkynnes for fattige» (jf. Matt 11,5). Det samme ble sagt til Elia i den stille susingen som fulgte etter de veldige elementenes brusing: et ord om Guds kjærlighet og nåde. For Elia kunne det i dette tilfellet oversettes slik: «Gud er større, høyere og bedre enn det en ser i

[3] Slik har Septuaginta forstått den hebraiske teksten. Vår bibeloversettelse bygger på en forståelse som ikke knytter befalingen om å gå ut av hulen og stille seg på fjellet til begrunnelsen at Herren ville gå forbi. Det fortjener å bli lagt merke til at dette uttrykket om Herren, at han gikk forbi, bare finnes her og i 2 Mos 33 og 34,6. Ellers heter det om Herren at han bodde i sin sjekina hos sitt folk. Men i Det gamle testamente kunne det fulle lyset av Guds vesen bare tas imot som en stråle fra Herren idet «han gikk forbi».

straffedommen. Gjør din gjerning og overlat resten til ham. Han vil nok jevne ut alle vanskeligheter!»

Når Herren etter en slik åpenbaring av sitt vesen igjen stilte Elia spørsmålet: «Hva vil du her?» (1 Kong 19,13–14), forstår vi at det nå måtte være en annen klang i svaret hans enn første gang. Nå var hver anklage mot Israel sannelig forstummet på leppene hans. Det han nå hadde å si, var bare en ydmyk forklaring på hvorfor han var her på Horebs fjell.

I den sinnsstemningen Elia nå var i, kunne han – det være sagt med ærefrykt – ikke ha fått noe mer passende svar enn denne majestetiske og herlige åpenbaringen av Herren. Det var nettopp dette han trengte, og bare dette kunne gi sinnet hans den sanne likevekten tilbake.

Når Herren ikke hadde vært i de fortærende elementene, hvorfor skulle Elia da vente at han var i de straffedommene han var sendt for å fullbyrde? Og når Elia selv ikke trådte fram for å tilbe mens stormen, jordskjelvet og ilden raste, men ventet til Herren selv kom i den stille susingen – hvorfor undret det ham da om Herren, nå da Israel tydelig hadde brutt med avgudsdyrkelsen, åpenbarte seg i mildhet og langmodighet mot sitt folk?

Herren skulle likevel selv ta seg av sin sak. Stormen skulle i sin tid komme over det ubotferdige folket, men fra en annen kant: Hasael skulle salves til konge over Syria, og voldsomme kriger, mer ødeleggende enn noen gang før, skulle komme over Israel. Jordskjelvet skulle snart ryste Akabs hus i dets dypeste grunnvoller: Jehu skulle salves til å svinge hevnens sverd over det udugelige kongehuset. Og ilden Elia hadde tent, skulle snart flamme enda sterkere enn før, for Elisja skulle overta oppdraget hans (1 Kong 19,15–17).[4]

Å forberede alt dette var nå den eneste gjerningen som sto igjen for den gamle, trette profeten. Og denne gjerningen tok han også fatt på, i alle dens deler.

Elisja ble kalt av profeten selv. Elia forkynte også tydelig på forhånd for Akab på Nabots mark at Akabs hus skulle utryddes ved Jehu, som Herren hadde overdratt denne gjerningen til (1 Kong 21,19.21–22). På samme måte ble det varslet at Syria skulle få herredømme over Israel – og det forutsatte at Hasael ble løftet opp på Syrias kongetrone. Det gjorde en mann av profetene etter befaling fra Elia (1 Kong 20,35.42).[5]

Men profeten fikk også en dyrebar og herlig forsikring om at Herren i den stille susingen fortsatt bodde blant sitt folk. Herren sa til ham at han ennå hadde en hellig rest igjen i landet, enda så lite Elia hadde maktet å tenke seg det. Det var en rest som kunne telles i tusener, og som ikke hadde bøyd kne for Baal eller kysset det avskyelige avgudsbildet (1 Kong 19,18).[6]

Dessuten skulle den gamle profeten få en annen trøst i arbeidet sitt. Han skulle selv slippe å fullbyrde straffedommen; den skulle ikke komme mens han levde, han skulle bare kunngjøre den. Men i dette arbeidet, som var så tungt for

[4] Uttrykkene i 1 Kong 19,15–17 må selvfølgelig ikke tas bokstavelig. Bare Jehu ble salvet, og det verken av Elia eller av Elisja. Og når det heter at Elisja skulle drepe dem som slapp unna Jehus sverd, må det tas i overført betydning. Men i Guds øyne var alle disse «salvet» til å gjøre denne gjerningen; jf. 2 Kong 8,13.

[5] Det er underlig at så mange fortolkere ikke har klart å se det.

[6] Uttrykket «sju tusen» må ikke tas bokstavelig, som om det skulle oppgi et bestemt antall gudfryktige. Sjutallet er, som vi ofte har pekt på, det hellige paktstallet, og det står her som det.

hjertet hans, skulle han få en trofast medhjelper til å bære byrden sammen med ham – en som i full forståelse og åndsfellesskap skulle følge ham og være ham en trofast tjener.

Dette var den gjerningen Herren fra nå av la på den gamle profeten. Oppdraget hans nærmet seg slutten; det skulle nå først og fremst bestå i å forberede Elisja til å bli hans etterfølger. Med en følelse av at livsgjerningen hans gikk mot slutten, har profeten sikkert forlatt Horeb for å vende tilbake til Israels land.

Mens han vandret videre gjennom landskaper som sto i friskt og yndig vårskrud etter det rike regnet, var det som om naturen selv lot ham se den freden og vederkvegelsen Herren hadde gitt ham på Horeb. Overalt var markarbeiderne i full gang med å dyrke jorden, og flokker av storfe og småfe spredte seg i grupper rundt på de grønne beitene. Han gikk oppover den rike Jordan-dalen til han var kommet forbi Judas grense og inn i Jissakars gamle landområde.

Her kom han til de vakre markene ved Abel-Mehola, «dansens enger», som med sitt vårfriske utseende og de glade innhøstingsfolkenes livlige arbeid syntes å svare så godt til navnet sitt. Disse markene tilhørte, så langt øyet rakk, en mann som het Safat. Han var etter alt å dømme blant de sju tusen som ikke hadde bøyd kne for Baal; det ser vi av navnet han hadde gitt sønnen sin: Elisja, det vil si «Gud er frelse».

Her ble Elia vitne til et levende syn som minnet om den gamle, trofaste tiden fra Israels bedre dager. Elisja, Safats sønn, pløyde med tolv par okser; tjenere styrte de elleve, og Elisja selv det tolvte (1 Kong 19,19).

Den hellige teksten sier ikke om Elia hadde kjent sin etterfølger fra før eller ikke. Det har heller ikke stor betydning. Profeten gikk bort til ham og rev ham bort fra markarbeidet. Han talte ikke til ham, men kastet bare kappen sin over ham idet han gikk forbi. Det var ikke til å misforstå, og Elisja forsto med én gang hva det skulle bety. Det var kallet til å forlate alt, vie seg til profetembetet og følge Elia.

Her sto Elisja overfor sin første prøve. Men han besto den med seier. Han var ikke uttrykkelig pålagt å svare profeten med det samme, særlig siden det ikke var sagt ett ord til ham. Dessuten var han bundet til en oppgave som måtte virke helt annerledes oppmuntrende enn det han nå ble tilbudt. Han var jo sønn av en rik mann med store eiendommer.

Likevel svarte Elisja straks, og dermed viste han at han var forberedt og skikket til den gjerningen han nå ble kalt til. Han ba bare om å få lov til å ta farvel med far og mor.

Da ga profeten ham dette svaret: «Gå bare hjem! For hva har jeg gjort med deg?» (1 Kong 19,20) Det må ikke forstås slik at Elia refset ham for bønnen hans eller strengt avviste den. Tvert imot.

Fordi han forsto hvor stort det offeret var som nå ble krevd av ham – at han straks skulle forlate alt og følge ham – ville han la Elisja ta sin beslutning uten noe press fra hans side. Han skulle selv treffe sitt valg. Bare slik kunne han bli skikket til å ta på seg oppgaven han nå fikk, med all den selvfornektelse og alle

de oppofrelsene for Guds rike som den førte med seg.[7]

Også den andre prøven besto Elisja – en prøve som på så mange måter minner oss om de store kravene Herren stilte til dem som ville være hans disipler (Matt 8,20). Han gjorde avskjeden med foreldrene og sin tidligere omgangskrets til en fest. Det er i denne sammenhengen betegnende at han tok det han før hadde arbeidet med – oksene, åket og plogen – og brukte det til å lage offermåltidet (1 Kong 19,21). Det viser oss at Elisja gikk til den nye oppgaven sin med glede.

Å forsake og oppgi alt for Herrens tjeneste når kallet kommer, er en oppgave som kan tas på ulike måter. Skal den tas slik Herren vil, er måten Elisja gjorde det på, et gyldig eksempel for enhver. Han tok farvel med alt, villig og med glede. Men han gjorde også noe mer. Han knyttet det gamle livet sammen med det nye ved å vie det han hadde igjen av det gamle, til en innledningsfest for det nye. Og i det har han lagt ned et dypt, allmenngyldig prinsipp.

La dette eksemplet fra Elisjas historie bli brukt i vårt liv! Avskjeden med alt det gamle kan ikke skje uten smerte. Men gjennom denne smerten går veien til glede, gjennom tapet til den høyeste vinning. La det da bli en fest, slik det ble hos Elisja og senere hos Matteus – også han holdt et gjestebud for vennene sine og sto opp og fulgte Jesus (jf. Luk 5,27–29)! Slik blir avskjeden med den gamle stillingen den første og betydningsfulle inngangen til den nye.

Og er det en ydmyk og tilsynelatende ringe oppgave som blir lagt på oss, er den ikke mindre en gjerning for Herren av den grunn. Om Elisja heter det at gjerningen hans blant annet besto i at han «helte vann over Elias hender» (2 Kong 3,11), det vil si tjente ham. Likevel var han en salvet Herrens profet fra det øyeblikket han sto opp og fulgte sin herre. I det hadde han sin innvielse, og noen annen trengte han ikke.

[7] Vi forstår at en fortelling som denne ikke lar seg finne på. Slike trekk som disse ved det første møtet mellom Elia og Elisja trosser den mest oppfinnsomme fantasi. I slike trekk har vi det beste vitnesbyrd om at Skriften er troverdig.

Kapittel 3. Akab og Benhadad

Det generelle utbyttet av Elias oppdrag. Syrerne faller gang på gang inn i Israel, men blir også slått to ganger. Akab gir Benhadad fri. Profeten forkynner Herrens straffedom.

(1 Kong 20)

Som vi har sett, ble Elia selv trøstet og styrket i motløsheten sin gjennom det han opplevde, og han fikk et nytt og sannere syn på Herren. Men følgene rakk mye lenger. Hvor må ikke den mektige hendelsen på Karmel ha styrket og oppmuntret de sju tusen som ikke hadde bøyd kne for Baal! Ja, selv kongen ble sterkt grepet av den – det har vi allerede hatt anledning til å peke på.

Noen avgjørende forandring i livet og tenkemåten hans førte det riktignok ikke til. Han var altfor ettergivende mot sin egen kjødelige vilje til å bøye seg helt for Herren, og for svak til å stå imot Jesabels kraftige påvirkning. Likevel bar han det gode inntrykket med seg hele livet.

Fra den dagen på Karmel sto det fast for ham – vitnet med overveldende klarhet – at Herren er Gud, «gudenes Gud», den eneste sanne Gud. Men i likhet med Israel etter eksilet kom han ikke i det rette hjerteforholdet til denne sannheten; han misbrukte den til kjødelig hovmod og nasjonal forfengelighet.

Dette forklarer hvordan Akab opptrådte i de to krigene han førte mot Benhadad, kongen i Syria. Denne Benhadad var selvsagt en annen enn den syrerkongen med samme navn som i Basjas og Omris dager hadde lagt under seg så mange byer både øst og vest for Jordan (1 Kong 15,20). Han hadde endog hatt eiendommer midt i selve Samaria – de såkalte syriske basarene og gatene i Israels hovedstad (1 Kong 20,34).[1]

Benhadad var sønn av den kongen vi nettopp har nevnt, men like ærgjerrig som faren og alltid opptatt av å utvide besittelsene sine. Det går fram både av det vi kan hente fra den bibelske beretningen, og av innskriftene på de assyriske minnesmerkene.

At han nå grep til våpen mot Akab, er lett å forklare. I lang tid hadde de syriske kongene ført en fast politikk: de ville svekke Israel og hindre at det fikk hjelp fra andre stater. Slik har vi allerede sett hvordan Benhadad IV hadde brutt forbundet sitt med Basja og gått sammen med Asa mot Israel.[2]

[1] Benhadad betyr «solens sønn». Hadad var navnet på de syriske kongene. Se bind V, s. 101.
[2] Se bind V, s. 148.

Men siden Omris dager hadde både Israel og Juda slått inn på andre veier. De tidligere stridighetene og borgerkrigene mellom de to rikene var slutt. De hadde sluttet fred med hverandre og knyttet slektsbånd, for Josjafats sønn hadde giftet seg med Akabs datter (2 Krøn 18,1; 2 Kong 8,18). Dette måtte naturligvis uroe Syria. Dessuten var Israel nær knyttet til Tyrus, siden Akab hadde hentet dronningen sin derfra. Slik var Israel nå sikret mot angrep både fra vest og sør.

Under disse fredelige forholdene vokste velstanden i landet sterkt. Det ser vi blant annet av at Akab satte i gang store byggearbeider: han bygde flere byer og prydet hovedstaden med et prektig palass av elfenben (1 Kong 22,39). Til dette kom at forholdet mellom Benhadad og Assyria på denne tiden ga grunn til å frykte et åpent brudd, og at Israel lett kunne utnytte det til skade for Syria. Det var grunn nok for den syriske kongen til å komme sin framtidige fiende i forkjøpet og om mulig svekke Israel.

Han bestemte seg derfor for å rette et slag mot Samaria som skulle gjøre det uskadelig for framtiden. Han rykket fram mot Samaria i spissen for en svært stor hær, fulgt av trettito lydkonger som hersket over byer med tilliggende distrikter mellom Eufrat og Israels nordgrense (1 Kong 20,1).[3]

Han møtte ingen motstand, for han kom uventet over Akab, som ikke var forberedt på et slikt angrep. Akab trakk seg derfor tilbake med alle stridskreftene sine bak de sterke festningsverkene i hovedstaden. Det hadde syrerne neppe regnet med. De ble nødt til å beleire Samaria, og dermed trakk krigen ut.

Men til noe slikt egnet ikke Benhadads hær seg. De tøylesløse lydkongene hans mistet snart tålmodigheten i den varme sommertiden (se 1 Kong 20,12). Dessuten var hans eget land delt mellom halvville høvdinger som ikke lot seg binde til en langvarig beleiring.

Kanskje kunne Benhadad ha gått av med seieren hvis han hadde kunnet angripe Akabs små stridskrefter i åpent slag. Men hordene hans maktet ingenting mot den godt befestede byen, der Akab hadde samlet både alle de ledende mennene i landet og det de eide av løsøre. Dessuten kunne en av Akabs forbundsfeller, Juda eller Tyrus, plutselig komme ham til hjelp. Selv for den overmodige og skrytende Benhadad var stillingen derfor kritisk nok.[4]

Trolig kort etter at han hadde sluttet ringen om Samaria, sendte Benhadad sendebud til Akab og krevde i de mest bydende ordelag at han skulle underkaste seg (1 Kong 20,2 ff.). Akab ga etter og svarte: «Det er som du sier, min herre konge! Jeg og alt hva mitt er, hører deg til.» Men dermed var ikke Benhadad fornøyd. Kanskje syntes han at han først hadde krevd for lite; nå viste Akab tydelig at han var redd, og det gjorde syreren blind av hovmod.

Neste dag sendte han derfor nye sendebud. På en krenkende og hånlig måte krevde de ikke bare at Akab skulle overgi seg selv og hovedstaden i hans hender; Benhadad stilte ham også i utsikt at byen skulle plyndres og alt godset føres bort.

[3] Josefus regner feilaktig disse småkongene til landet «på den andre siden av Eufrat». Men av de assyriske innskriftene vet vi at landet mellom Eufrat og Jordans nordgrense på denne tiden var delt opp i småstater, for eksempel hetittenes, hamatittenes og andres (se Schrader, «Die Keilinschriften und das Alte Testament», 2. utgave, s. 200–204). Her finner vi en uventet bekreftelse på det Bibelen forteller. I denne krigen ble det brukt vogner (20,1). Av de assyriske minnesmerkene vet vi at disse vognene var hovedstyrken i den syriske hæren (se Schrader, samme sted).

[4] Se uttrykket «alle landets eldste» i 20,7, og 20,6, der Benhadad regner med at det de eide, var samlet i Samaria.

Han var ikke fornøyd med at byen ble overgitt – han ville ødelegge den og hele Israel for alltid (20,7).

Å tvinge Akab til å underkaste seg var til liten nytte. Så snart den syriske hæren var ute av syne, kunne Israel igjen gripe til våpen mot Syria; slikt var ikke ukjent i den tidligere historien. Men fikk Benhadad tatt fra folket, og særlig fra de ledende mennene, det de hadde å støtte seg til, ville han gi dem en knekk som de ikke lett kom over. I avmakten sin ville de bli avhengige av Syria og for framtiden nødt til å søke hjelp der.

Det er grunn til å tro at det var slike tanker som lå bak Benhadads krav. Men han la det fram på en så frekk og hånlig måte at planen strandet på nettopp det.

Akab kalte de eldste i Israel sammen til rådsmøte. Der fortalte han hvordan han dagen før hadde vist Benhadad at han var villig til å underkaste seg personlig og gi fra seg det han selv eide – slik ville han sikre landet og skaffe folket fred. Men nå krevde Benhadad ikke bare kongens underkastelse og eiendeler, men også folkets og landets, og det kravet tok sikte på intet mindre enn ruin og ødeleggelse for alle.

De eldste rådet ham da til å avvise Benhadads krav uten videre, og en folkeforsamling som var kalt sammen i saken, sluttet seg til rådet deres (20,8). Akab handlet klokt. Han hadde gjennomskuet Benhadad og sett at den skrytende opptredenen hans var et bevis på svakhet og dum overlegenhet.

Da syreren fikk svaret fra Akab og Israels eldste på det siste kravet sitt, grep han ikke straks til våpen, slik en konge som stolte på hæren sin, ville ha gjort. I stedet sendte han et truende og skrytende svar, og det besvarte Akab på en sømmelig og verdig måte (20,10–11).

Slik ser det ut til at Akab – i det minste for en tid – i motgangens skole hadde tatt til seg noe av det han hadde lært gjennom møtet med Elia.

Dessuten visste man godt i Samaria at fiendens leir var i den mest tøylesløse oppløsning. Et sommerfelttog i Israels land kunne i så måte være farlig nok selv for den best disiplinerte hær. Desto mer måtte det gjelde den syriske, som ble ledet av trettito lydkonger med én eneste interesse i felttoget: å rive til seg bytte ved plyndring. Det var en hær som ville falle fra hverandre i slagets tummel så snart det oppsto forvirring blant de udisiplinerte skarene.

Hittil hadde hæren ikke møtt noen motstand; uhindret hadde den fått herje og plyndre på vei inn i landet. Derfor var mennene nå så overmodige og opptrådte så skrytende. De følte seg trygge. Men det ble en annen sak når det kom til et alvorlig slag. Hærførerne var sløvet av sommervarmen og det daglige overflodslivet med drikk og svir, og da ville de lett miste motet.

Skriftens beretning viser at Benhadad og underkongene hans tilbrakte dagene utenfor Samaria med drikkelag i de kjølige løvhyttene sine. Under slike forhold er det lett å tenke seg at hele hæren var dypt demoralisert og lite skikket til å gå i kamp mot en mindre, men veldisiplinert hær som kjempet for frihet og liv.

Benhadad og lydkongene hans satt opptatt av bordets gleder da svaret kom fra Akab. Vi forstår derfor lett at han straks ga ordre om å forberede et angrep på byen da Israel så bestemt avviste den overmodige befalingen hans. Men hva

disse forberedelsene enn besto i – om det var å føre fram beleiringsmaskiner eller stille opp tropper – kan de neppe ha vært særlig virkningsfulle. For de syriske hærførerne ble sittende ved bordet, opptatt av drikkegildene sine, helt til Israel rykket fram til kamp og overrasket dem midt i deres vellystige gleder (20,16).

Inne i Samaria sto det ganske annerledes til. Der hadde en profet trådt fram for Akab og forutsagt at det skulle komme befrielse fra Herren, og at det skulle skje på en måte som tydelig viste kongen og folket at hjelpen kom fra Gud. Den store syriske svermen skulle slås av en liten skare, nemlig «landshøvdingenes unge menn» (1 Kong 20,13–14). Slik skulle den lærdommen Elia hadde holdt fram for folket på Karmel, nå bli stadfestet til Israels frelse.

Det viste seg nå at hendelsen på Karmel ikke bare hadde hatt en midlertidig og forbigående betydning for folket, slik Elia hadde fryktet; den hadde båret frukt i livet til både kongen og folket. Det ser vi også av at vi nå finner en profet innenfor Samarias murer, og av måten Akab tok imot ham og budskapet hans på i nødens stund.

Kongen tvilte ikke på profetens ord. Han var ydmyk og full av forventning, og han lengtet etter å få vite Herrens vilje klart, så han kunne følge befalingene hans nøye.

På denne tiden ser landet ut til å ha vært delt mellom «landshøvdinger», som hadde fått høvdingstillingen sin enten ved arv eller, kanskje heller, ved kongelig utnevnelse. Denne opplysningen kaster nytt lys over tanken bak Benhadads krav, da han foruten kongens gods også krevde de ledende mennenes gods utlevert. Slik ville han knuse alle som hadde noen maktstilling i Israel.

Landshøvdingene hadde i sin sold en liten livvakt som ble kalt «landshøvdingens unge menn» (se 2 Sam 18,15). Det var disse, i alt bare 232 mann, som etter profetens ord skulle gå i kamp mot de syriske hordene og slå dem.

Da Akab hadde fått dette svaret, sto det bare igjen for ham å spørre hvem som skulle begynne striden. For i et slag som dette gjaldt det at ingenting ble gjort uten i nøyaktig lydighet mot Guds befaling. Slik ville det også komme klart for dagen at det var Herren som ledet det hele, og at han hadde redelige og troende redskaper til å utføre befalingene sine.

Da Akab hadde fått vite at det var han som skulle begynne striden, lot han ikke et øyeblikk gå tapt. Ved middagstid neste dag rykket «landshøvdingenes unge menn» ut av Samaria for å angripe syrerne, fulgt av en hær på sju tusen mann (1 Kong 20,15–16). Benhadad og de trettito lydkongene hans satt da igjen opptatt av drikkegildene sine ute i løvhyttene.

Denne hæren på sju tusen minner oss om de sju tusen i Israel som ikke hadde bøyd kne for Baal. Likevel er det ingen grunn til å tenke på «de sanne Israels barn» i disse sju tusen krigerne, slik rabbinerne gjør. Likheten er rent ytre og skal bare lede tanken hen på de oppriktige i landet; med den ville Herren minne om at det var for deres sak han kjempet mot verdensmakten som angrep.

Som så ofte i Guds rikes historie har vi også her et under som fullbyrdes gjennom naturlige årsaker. Sett som resultat er hendelsen et under, men sett i sin utvikling forløper den gjennom en rekke naturlige trinn. Når vi tenker over

slike beretninger – denne og så mange andre i den hellige historien – skulle de lære oss at vi alltid er omgitt av den levende Guds undere, selv om vi ser lite av dem. Og de skulle oppmuntre oss til å vende bønnen, troen, håpet og forventningen vår mot ham.

Da Benhadad fikk melding om at den lille flokken israelitter hadde rykket ut av Samaria, ga han en skrytende befaling, slik vi kunne vente i den drukne tilstanden han var i: Ingen skulle angripe dem – det var under hans verdighet – men de skulle gripes levende og føres til ham (1 Kong 20,17–18).

De som ble sendt ut for å utføre ordren, var trolig ikke ordentlig væpnet, og de var vel like overmodige som kongen sin. I alle fall var de tydeligvis ikke forberedt på den motstanden de møtte. De 232 israelittene hogg nemlig ned hver sin mann.

Da syrerne så dette, trodde de nok, som vi lett kan tenke oss, at disse 232 bare var en fortropp med hele den israelittiske hæren etter seg. I dette fryktelige mannefallet kom de i den største forvirring. En panikk – slik den så lett kom over de udisiplinerte østerlandske hærene – grep dem, og blant de lederløse skarene, der hærførerne var for omtåket til å føre kommando, ble det den villeste flukt.

I dette øyeblikket rykket Akab ut av Samaria med hele sin styrke. I forvirringen angrep han stridsvognene og voldte et stort nederlag blant dem. Benhadad slapp likevel unna med noen få ryttere (1 Kong 20,19–21). Slik endte syrernes tog mot Samaria.

Guds hjelp og tilliten til den gjør det ikke unødvendig eller overflødig for oss å bruke all den dyktighet og visdom vi har når vi løser oppgavene våre. Trengs det bevis for at Herren ikke vil det slik, er beretningen som følger, godt egnet til å vise det.

Etter denne store seieren kunne konge og folk lett ha gitt seg over til seiersrusen. I åndelig sorgløshet kunne de ha stolt på seg selv og Herrens undermakt uten å gjøre noe for å møte et nytt angrep fra den fienden de nå hadde overvunnet. For å avverge dette ble den samme profeten igjen sendt til Akab for å advare ham mot likegyldighet.

Kongen skulle tvert imot samle alle stridskreftene sine og gjøre seg klar til et nytt angrep, for «til neste år» – det vil si neste vår (se 2 Sam 11,1) – ville Benhadad igjen gå mot Samaria (1 Kong 20,22). Konge og folk måtte være forberedt på faren som truet, og ta sine forholdsregler i lydighet mot Guds befaling og i tro på hans hjelp. Det ville styrke troen deres og gjøre dem skikket til å kjempe med den rette kraften når ulykken truet. Det er på disse vilkårene Herrens velsignelse kommer over arbeidet vårt.

Og det skjedde som profeten hadde sagt. Benhadads rådgivere og hoff tilskrev, som rimelig var, det store nederlaget overnaturlige årsaker. De kom ikke på å søke grunnen i sin egen og kongens dårskap. De mente at Israels guder var fjellguder, og at syrernes ville flukt over fjellene ved Samaria skyldtes at disse gudene var dem imot. Hadde slaget stått mann mot mann på en slette, ville utfallet blitt et annet: «for da vinner vi sikkert over dem» (1 Kong 20,23).

Det var en hedensk grunntanke som kom til syne i dette rådet, og Israels avguderiske gudsdyrkelse hadde gitt dem foranledning til den. Den gamle hedenske verden tilba ikke bare gudene sine på fjell, men hadde også egne fjellguder. Og som vi vet, hadde Israel styrket syrerne i denne tanken ved at også israelittene hadde bygd altere på haugene. Slik fikk de hedningene omkring seg til å tro at Israels guder var fjellguder. Også på denne måten straffet Israels ulydighet mot Gud seg selv, til deres egen sorg.

Men Benhadads venner føyde andre råd til dette, og ved å følge dem skulle han fjerne de øvrige årsakene til det siste nederlaget. Kongen skulle avsette lydkongene sine og sette stattholdere i deres sted. Slik ville det komme bedre disiplin i hæren.

Dessuten skulle kongen selv utnevne de nye stattholderne, og siden de var så nær knyttet til ham, ville de naturligvis ha langt større interesse av utfallet. Under slike førere skulle Benhadad stille på beina en ny hær, like tallrik som den han sist rykket i felten med, men av hans eget folk. Da skulle resultatet bli godt (1 Kong 20,24–25).

Det var gode og forstandige råd. Men de hadde én feil, og den var alvorlig: Benhadads rådgivere gikk ut fra at Israels Gud var som en av deres egne.

Denne falske forutsetningen ble skarpt holdt fram for kongen av en «Guds mann» – trolig en annen enn han som forrige gang hadde talt Herrens ord til Akab. Han trådte fram for Akab med et ord fra Herren: Syrerne skulle lide nederlag også denne gangen, fordi de gikk i kamp mot Samaria i den tro at Herren var «en fjellgud og ikke en dalgud» (1 Kong 20,28).

Men dette budskapet fra Herren ble ikke lagt fram for Akab før syrerne allerede hadde rykket fram til kamp. Herrens ord kom først til ham etter at han hadde mønstret hæren sin. Det skulle nemlig ikke gi Akab og Israel noen grunn til å la være å gjøre alle de forberedelsene et slikt foretak krevde.

Krigen var Herrens; det vil si at den krevde tro og tillit, ikke at de lettvint og passivt overlot alt til undermakten. Men når de i lydighet mot Guds befaling hadde gjort det som kunne gjøres, skulle de ha dette ordet fra Herren til oppmuntring og styrke i troen på den ene sanne og levende Gud og på at frelsen kom fra ham.

Vinteren var over, og vårsolen hadde igjen tørket landet som vinterregnet hadde bløtt opp. Da svermet syrerne på nytt inn over landet, ut over Israels vanlige slagmark, Jisreel-sletten (1 Kong 20,26). Her hadde Saul stått i sitt siste skjebnesvangre slag (1 Sam 29,1), og før ham Gideon, da han vant sin glimrende seier.

Igjen stilte Israels fiender seg opp ved Afek, med ryggen mot høyden der den befestede byen med dette navnet trolig lå, og med fronten vendt ut over sletten der den var bredest. Her kunne Benhadad være trygg for Israels fryktede fjellguder; for fjellene lå langt borte, og rundt omkring var det bare den vide Jisreel-sletten.[5]

[5]Se beskrivelsen av denne slagmarken i bind IV av dette verket, s. 133. Dette Afek kan ikke ha vært Afek ved foten av Libanon, siden slaget skulle stå på sletten, og heller ikke Afek på den andre siden av Jordan, slik mange fortolkere har ment. Akab ville ikke ha satt over Jordan for å møte syrerne, og de ville heller ikke ha funnet på å angripe Samaria derfra.

Nå var tiden og stedet inne for Herren til å legge klart fram den store grunntanken som kommer til syne i alle hans åpenbaringer: at han, og han alene, er Herren. Vi kjenner ikke tallet på Israels hær denne gangen. Den hellige teksten kaller den liten. Midt imot de syriske skarene, som bredte seg ut over sletten i en sverm, var den som «to små geiteflokker», liten og svak sammenlignet med fiendene.

I sju dager ble de to hærene stående midt imot hverandre. Teksten sier at Israel hadde tatt med seg forsyninger (20,27). Dette, sammen med at Israel hadde slått leir i to avdelinger, viser at Akab ikke tenkte på å angripe, men å holde seg på defensiven – og det gjorde de små stridskreftene hans helt nødvendig.

Israel hadde valgt en heldig stilling. De sto slik at fienden ikke kunne rykke fram uten først å angripe dem. Dessuten var de delt i to avdelinger og stilt opp slik at de lett kunne omringe fienden fra sidene når han rykket fram.

Dette så naturligvis syrerne, og derfor nølte de med å angripe; under slike forhold hadde den store og uformelige hæren deres vanskelig for å manøvrere og kunne lett komme i uorden. Men på den andre siden var det ikke mindre betenkelig å stå der uvirksomme, for da mistet folket lett motet. Det skulle ikke mye motgang til før en østerlandsk hær gikk i oppløsning.

På den sjuende dagen kom det endelig til slag. Etter det som er sagt ovenfor, kan vi slutte at det var syrerne som angrep. Men de led et fryktelig nederlag. Den store syriske hæren på hundre tusen mann ble, som det heter i teksten, slått av Israel «på én dag».

De som var igjen etter slaget, flyktet til Afek. Men i forvirringen trengte de seg inn i byen for å søke ly bak festningsverkene som i all hast var kastet opp der, og da falt verkene over dem og drepte tjuesju tusen mann (1 Kong 20,29–30).

Benhadad selv var blant dem som flyktet inn i Afek. Men han og flere av tjenerne hans slapp unna døden under festningsmurene. Om ham heter det at han, jaget av dødsangst, «sprang fra kammer til kammer». Tjenerne hans hadde før gitt ham så modige råd; nå visste de ikke annet å gjøre enn å oppfordre ham til å trygle seierherren om livet på den mest ydmykende måte. Israels konger skulle være «milde konger», og Akab ville ha medynk med ham (1 Kong 20,30–31).

Den grunnen de her førte fram, varslet ikke godt for Israels framtid. For Israels konger hadde aldri utmerket seg ved barmhjertighet i ordets rette betydning. Derimot hadde de altfor ofte vist sympati med hedningefolkene omkring seg og latt dem forstå at de gjerne inngikk forbindelser med dem. På ekte østerlandsk vis trådte de syriske sendebudene derfor fram for Akab med sekk om lendene og rep om hodet, og i de ydmykeste ordelag ba de kongen spare livet til «din tjener Benhadad».

Akab var altfor villig til å gå med på det, og han tok imot bønnen med å utbryte: «Er han ennå i live?» (1 Kong 20,32) Det er ikke lett å forstå dette utropet i Akabs munn. Det kan neppe skyldes svakhet i karakteren hans at han tok så glad imot budskapet om at Benhadad ikke var falt. Heller ikke kan det bare forklares som uttrykk for et medfølende og lett påvirkelig sinn når han så kaller ham «min bror», i stedet for sendebudenes ydmyke betegnelse «din tjener».

Så snart syrerne merket hvor vennlig kongen tok imot dem, tok de det som et godt tegn. De brukte ikke lenger ordet «tjener» om kongen sin, men sa: «Benhadad er din bror!» Etter Akabs oppfordring ble så den syriske kongen ført fram, og Akab ba ham stige opp i kongevognen. Dermed ville han vise ham kongelig ære og samtidig få anledning til å forhandle med ham.

Under denne kjøreturen drøftet de to kongene et forbund. Benhadad la fram forslagene sine. Han tilbød å gi Akab tilbake alle de byene som faren hans – i et tidligere slag vi ikke kjenner – hadde tatt fra Akabs far. Dessuten skulle Akab få rett til et eget israelittisk kvarter i Damaskus, med gater og basarer, slik Benhadads far tidligere hadde hatt i Samaria.

Akab godtok forslaget fra den overvunne kongen og sluttet altså forbund med ham (1 Kong 20,33–34). Så skiltes de to kongene.

Vi har allerede sagt at det ikke er lett å forstå hvilke grunner Akab kunne ha til å inngå en slik forbindelse med Benhadad – den var like tåpelig uansett fra hvilken side man ser den. Var det forfengelighet eller sympati med den dypt ydmykede hedenske kongen? Eller var det kanskje heller politisk beregning, slik at han ønsket å sikre seg den syriske kongemakten som forbundsfelle der oppe i nord mot fiender som brøt inn? Eller var det alle disse grunnene sammen?

I alle fall så han på denne seieren over den syriske kongen med ganske andre øyne enn Guds mann som hadde brakt ham budskapet fra Herren om seier over hedningene og gudene deres. Akab tenkte ikke lenger på Herren; han spurte ikke etter hans hensikt og vilje. Det er en illevarslende likhet mellom Akabs opptreden overfor Benhadad og Sauls overfor Agag (1 Sam 15). Akab tilskrev tydeligvis seg selv seieren og følte seg trygg på å vinne igjen hvis Benhadad på nytt skulle gripe til våpen.

Det var han, ikke Herren, som skulle styre og lede Israels politikk. Herren var bare å regne som en nasjonalgud for Israel, der Akab var den rettmessige kongen. Slik gjorde Akab seg skyldig i de samme villfarelsene som syrerne hadde hatt om Israels guder. Derfor måtte den lærdommen Herren hadde villet gi Israel ved denne seieren, igjen prentes inn i folket og kongen – denne gangen ikke som befrielse, men som straffedom.

Og forkynnelsen av straffedommen lot ikke vente på seg. Herren lot en av profetenes disipler bringe kongen dommens budskap.

Her møter vi for første gang et samfunn av fromme, gudfryktige menn som sto i umiddelbar forbindelse med en profet og under hans ledelse; derfor kalles de profetenes disipler. Det var deres oppgave i det frafalne Israel å holde kunnskapen om den sanne gudsdyrkelsen ved like og samtidig utføre Herrens befalinger overfor folk og konge.

Det var deres gjerning, og gjennom den skulle de vise Israel hva det var kalt til som folk, og stadig holde det fram for dem. Slik representerte profetenes disipler på denne tiden så å si det ideelle Israel midt i det frafalne Israel.

Til et medlem av dette samfunnet kom nå «Herrens bud»: Han skulle vise Akab hvor galt han hadde handlet mot Benhadad, og samtidig ved en symbolsk handling få ham til å felle dommen over seg selv. Bare ved å legge Herrens ord

fram for ham på denne måten kunne en mann som Akab bli overbevist om sin synd og ført til anger.

For å utføre oppdraget gikk denne Guds mann først til en av kollegene sine. Han sa at han gikk Guds ærend, og ba ham: «Slå meg!» Men mannen nektet, og dermed gjorde han seg, i likhet med Akab selv, skyldig i ulydighet mot Gud. Det kan derfor ikke undre oss at Guds straffedom kom over ham. Han hadde jo hørt at det var Guds befaling, og han var dessuten selv en av profetenes disipler. Derfor burde han ha fulgt befalingen. Som straff for ulydigheten ble han, slik profeten hadde sagt, drept av en løve (1 Kong 20,35–36).

For når Herren vakte opp profeter, var det for at de i ubetinget lydighet skulle følge befalingene hans, og evnen til det hadde de også gjennom sitt dype og inderlige kjennskap til Herren. Dessuten skulle forholdet deres være et eksempel for hele Israel; det var en vesentlig del av oppgaven deres. Derfor fikk de også de mest iøynefallende og underlige oppdrag av Herren. Ved sin ubetingede lydighet skulle de holde Herrens ubetingede myndighet fram for folkets øyne.

Ethvert brudd på dette punktet fra profetenes side ville få de mest skjebnesvangre følger. Hvis Herren i slike tilfeller lot være å straffe ulydigheten, ville hele den grunntanken profetembetet hvilte på, bli undergravd, og samtidig ville befalingen i det enkelte tilfellet ikke nå sitt mål. Derfor vendte profeten seg til en annen av profetenes disipler med den samme befalingen, og nå ble den fulgt nøyaktig. Den andre slo ham så han ble såret. Deretter gjorde profeten seg ukjennelig med et bind over øynene og gikk slik for å møte kongen.

I denne tilstanden, slått og såret i kampen, ville han lettere vinne kongens tiltro når han klaget sin nød, og slik få Akab til å ta seg av saken hans. Det er dessuten mulig at han med opptredenen sin også ville gi oppdraget en symbolsk betydning.

Profeten skulle jo representere Akab selv. Når han nå trådte fram for kongen slått og såret, skulle det bety dette: På samme måte som han selv i slagets tummel hadde hatt en viss unnskyldning for at han hadde forvaltet oppdraget sitt dårlig, hadde vel også Akab hatt sine unnskyldninger for å la fangen Benhadad gå.

Profeten fortalte kongen at han hadde vært midt i stridens hete og der fått i oppdrag å passe på en fange. Det er et viktig punkt, for det skulle holde fram for Akab at kongen i denne krigen bare var å regne som en vanlig stridsmann under Guds kommando. Han var blitt pålagt at hvis fangen slapp unna, skulle han bøte med sitt eget liv eller betale en talent sølv. Men nå hadde han vært opptatt av andre ting og latt fangen slippe unna, og så sto han her for kongen og ba om nåde (1 Kong 20,37–40).

Av måten profeten uttrykte seg på, og av hele opptredenen hans, kan vi slutte at den som hadde overlatt ham fangen, var en høy offiser, at det skjedde etter at selve slaget var over, og at fangen måtte være en betydelig person, siden det var satt en så stor bot for at han kunne rømme. Kongen hadde dommen sin klar med det samme; her kunne det ikke være noen tvil. Denne troløse mannen hadde felt dommen over seg selv ved å fortelle historien sin. Han skulle betale den boten som var krevd.

Da tok profeten bindet bort fra øynene, så kongen kjente ham igjen, og lot den oppdiktede historien og kongens svar slå tilbake på kongen selv. Krigen hadde vært Herrens, ikke Akabs, og Benhadad var den Herren hadde bannlyst. Mot Herrens uttrykkelige befaling hadde Akab latt denne fangen slippe ut av hendene på seg.

Derfor skulle Herrens straffedom nå komme over ham, eller som det heter i den hellige teksten: «Fordi du lot den mannen som jeg hadde bannlyst, slippe ut av hendene på deg, så skal ditt liv tre i stedet for hans liv og ditt folk i stedet for hans folk» (1 Kong 20,42; se 3 Mos 27,29).

Straffedommen som her ble lagt fram for Akab, var ikke bare rettferdig. Den var også en nødvendig følge både av Guds handlemåte med Israel gjennom hele denne historien og av Akabs synd. Og folket som helhet måtte også få sin del i straffedommen. For selv om det ikke hadde den samme ånden som drev Akab til å handle slik, er herskernes offentlige handlinger hele folkets handlinger, og nasjonale synder blir fulgt av nasjonale straffedommer. Derfor måtte straffen Herren nå ville sende, komme over både konge og folk.

Det var på triumftoget tilbake til Samaria, omgitt av folkets jubel og av all sin kongelige glans, at Akab møtte Herrens profet. Dermed fikk seiersrusen en brå slutt, for det heter om ham at han nå dro hjem, «mismodig og harm» (1 Kong 20,43). Og denne beskrivelsen kaster nytt lys over ham, både over det han hadde gjort, og over det han nå sto i begrep med å gjøre.

Kapittel 4. Nabots vingård

Nabots vingård. Nabot blir myrdet. Herrens budskap ved Elia. Akabs anger.
(1 Kong 21)

Det er betegnende at Akabs sinnsstemning etter forhandlingene med Nabot om vingården hans skildres med nøyaktig de samme ordene som da profeten hadde forkynt ham Herrens straffedom over hans og folkets synd etter slaget ved Afek (1 Kong 20,43). Begge gangene heter det om ham at han var «mismodig og harm». Det viser at han har vært behersket av de samme følelsene i begge tilfeller.

Den samme selvhevdelsen, den samme uavhengigheten av Gud og den samme mangelen på underkastelse under hans vilje hadde fått ham til å gi Ben-hadad fri og slutte forbund med ham. Etter profetens budskap hadde de vakt harme og opprør mot Herren i ham. Nå kom de fram igjen overfor Nabot, da han nektet å gi fra seg vingården sin.

Sommerpalasset i Jisreel var et yndet oppholdssted for Akab og Jesabel. I naturen omkring er det nå lite igjen som minner om prakten og skjønnheten fra den tiden. Av Jisreel er det bare en liten landsby igjen med fattigslige hus. Esdraelon-sletten ligger sumpig og ufruktbar, og høydene omkring Gilboa er nakne og golde. Den gang var det annerledes. Gilboa-fjellene var kledd med prektige skoger, Jisreel var omgitt av en herlig vegetasjon, og Esdraelon-sletten bredte seg fruktbar ut som en gyllen åker.

Jisreel lå på en avsats i den nordlige skråningen av Gilboa. Byen var skjermet mot den stikkende østerlandske solen av de yndige skyggene fra Gilboa i sør, og mot nord hadde den utsikt over sletten til de galileiske fjellene, blant dem Tabor og i det fjerne det snødekte Hermon. Avsatsen der byen lå, skrånet ned mot Jisreel-dalen. Der rislet en yndig bekk, som like i nærheten dannet et vakkert tjern.

Mot øst hadde man utsikt til Bet-Sean og lenger ut over Jordandalen til fjellene på den andre siden av elven, med det blå og purpurfargede lyset over toppene. Mot vest gled blikket ut over de vakre omgivelsene omkring Karmel. Slik så Akabs og Jesabels Jisreel ut – det vakreste, best skjermede og yndigste sommeroppholdsstedet i hele landet, og dessuten nær Samaria.

Mot øst og sørøst, der kalksteinsklipper nå skråner i avsatser ned mot dalen nedenfor, kan man ennå i dag se vinpresser. De viser hvor Jisreel hadde vingårdene sine, og her må vi også søke Nabots vingård. Rett overfor dem lå

kongepalasset, men det ser ut til å ha vært klemt inn innenfor selve bymuren. Vi kan derfor forstå at kongen inderlig ønsket å få tak i stykket som lå like inntil slottet, for å anlegge en hage der.

Man forstår best hvilken betydning en slik hage kunne få for kongepalasset, med den herligste utsikten fra slottsvinduene, når man på stedet ser de yndige sitronlundene som ennå er igjen fra den tidens prakt. Men Nabot, som eide det ettertraktede jordstykket, ville ikke for noen pris skille seg av med eiendommen sin (1 Kong 21,1–3). Det var arvelodden hans, som var gått i slekten fra far til sønn. Både pietet mot fedrene og lydighet mot Herrens lov forbød ham å gå med på Akabs fristende og vanhellige forslag.

Det gjør godt i denne tiden i Israel å møte en mann som så trofast holder fast ved fedrenes skikk og Herrens lov – og det endog overfor en allmektig og fryktet konge som Akab. Israel kunne ikke være helt sunket ned i fordervelse og avgudsdyrkelse så lenge det talte menn som Nabot blant seg. Og dyrkelsen av Herren måtte ennå ha mektig innflytelse på folket når vi selv i Jisreel møter en borger som overfor Akabs befalinger stilte både seg og saken sin under Herrens lov.

Her har vi et godt vitnesbyrd om hvilke velsignelsesrike frukter Moseloven hadde båret i Israels liv, og hvilken innflytelse som ennå gikk ut fra den. Selv i disse forfallstidene ser vi at en konge som Akab ikke våget å legge hånd på Nabot eller med vold tvinge ham til å gi fra seg fedrearven, slik en hedensk konge ville ha gjort.

Overfor Nabots bestemte avslag viser Akab igjen det samme sinnelaget som kom så tydelig fram da profeten holdt fram for ham hans synd og den kommende straffen. Kongen ble igjen «mismodig og harm». Han la seg på sengen, vendte ansiktet bort og ville ikke ha mat (1 Kong 21,4). Han oppførte seg som et uskikkelig barn som ikke får viljen sin. Han var ikke vant til å bli motsagt så bestemt; for i Samaria adlød alle hans allmektige vilje, takket være Jesabels grusomme herskesyke.

Men så snart kongen kom utenfor hennes rekkevidde, møtte han alltid Herrens brysomme lover og befalinger – snart i profetene, snart i de fromme i landet. Her sto han overfor en makt som han ikke våget å bruke vold mot, og som han heller ikke ville bøye seg for. Men på dette punktet delte ikke Jesabel kongens betenkeligheter. Hun våget det hun ville, og hun ville det hun våget. Nå henvendte hun seg til mannen sin og talte til ham slik bare en hensynsløs og dristig kvinne kan tale.

Hun må ha visst hva Nabot hadde ført fram til sitt forsvar mot kongens pågående krav, enda kongen med vilje hadde latt være å si noe om det da han fortalte hva som hadde gått for seg mellom ham og Nabot (21,6) – og det fortjener å bli lagt merke til i denne sammenhengen. På samme måte må også Akab ha skjønt at Jesabel hadde en eller annen fryktelig voldshandling i tankene da hun ba om å få det kongelige signetet. Det ble bare brukt til å forsegle brev fra kongen selv.

Men for den svake kongen var det bekvemmere, og lettere for samvittigheten, å holde seg med vilje uvitende om hva som skulle skje, enn å bli innviet i planer som ville ha tvunget ham til å gjøre motstand. Det er et vanlig trekk hos

den svake – en sørgelig måte å holde samvittighetens uro borte på. Slik smigret Akab seg med at han hadde sluppet unna et ansvar som ellers ville ha blitt for tungt for ham å bære.

Jesabels plan var i alle fall tydelig og likefram. Den gamle mosaiske rettsordningen gjaldt ennå i Israel. Etter den lå avgjørelsen, endog i saker på liv og død, i første instans hos «dommere og tilsynsmenn» i hver by (5 Mos 16,18).

Slike lokale domstoler besto dels av valgte medlemmer, dels av et arvelig aristokrati. I forfallstider som disse kunne de, som vi lett kan tenke oss, komme i et avhengighetsforhold til hoffet og bli dratt med i fordervelsen der. Slik var det i alle fall blitt i Jisreel, og det visste Jesabel godt.

Hun bestemte seg nå for å skrive til hvert enkelt medlem av denne domstolen og forseglet brevene med det kongelige seglet (1 Kong 21,8–9). Slik ble hvert medlem av retten innviet i planen hennes. Hver enkelt var smigret av kongens gunst og har derfor følt seg forpliktet til å holde for seg selv det han hadde fått vite, og ikke fortelle det til de andre.

Så samlet byens innbyggere seg til en høytidelig faste, som om en stor synd hvilte over byen (1 Sam 7,6) og en straffedom som fulgte av den, måtte avverges (2 Krøn 20,2–4; Jer 36,6.9). Hvis det var begått en stor synd, eller man hadde mistanke om det, var det byens plikt å rense seg for all skyld i den og straffe gjerningsmannen. For etter den grunntanken som alle de gammeltestamentlige ordningene hviler på, er det et fellesskap i ansvaret – en solidaritet – mellom dem som Gud har stilt sammen.

Det er solidaritet i hele menneskeslekten, solidaritet i forbannelsen så vel som i velsignelsen, i straffedommen så vel som i løftet, fordi alle er sprunget ut av den samme roten. Etter Guds syn rekker dette fellesansvaret inn i de enkelte samfunnsforholdene. Det lærer vi av beretningen om Sodomas ødeleggelse; straffedommen kunne vært avverget om det hadde vært ti rettferdige i byen (jf. 1 Mos 18,32).

På samme måte viser denne solidariteten seg i et helt folk ved at herskernes ugudelighet eller fromhet fører straffedom eller velsignelse over det. Denne solidariteten viser tilbake til det felles opphavet, men den peker også fram mot den fulle og fullkomne virkeliggjørelsen av brorskapets grunntanke i Kristus Jesus. Det var denne tanken om solidaritet som skulle tas i bruk her.

Derfor var det også foreskrevet i loven at når blod var utøst og den skyldige ennå ikke funnet, skulle «byens eldste» rense seg for all delaktighet ved en høytidelig handling – de skulle vaske hendene (3 Mos 4,13 ff.; 5 Mos 21,1–9). I dette tilfellet ble det lyst ut en høytidelig faste der alle skulle delta, før de ryddet den skyldige bort fra sin midte.

I forsamlingen som nå ble kalt sammen, skulle Nabot settes på en av de første plassene, «øverst blant folket» (1 Kong 21,9.12), som det heter. Det var ikke for at folkets harme skulle ramme ham desto voldsommere når offeret satt på en æresplass, og heller ikke for å gi saken som nå ble reist mot ham, et skinn av upartiskhet. Fasten var tydeligvis lyst ut for at folket skulle ydmyke seg for den ukjente synden, og forsamlingen skulle så drøfte hva slags forbrytelse det var.

Som en forbryder skulle Nabot nå settes på den framskutte plassen rett foran de eldste, og midt imot ham dem som skulle vitne mot ham. Når forbrytelsen var bevist, skulle folket så felle dommen. Det forklarer hvorfor de «fordervede mennene» som skulle vitne falskt mot ham, ble satt «midt imot ham» (21,10).

Den hellige teksten sier bare at disse to Belials sønner vitnet mot ham og sa at han hadde forbannet Gud og kongen (1 Kong 21,13). Men det er lite trolig at folket skulle ha lånt øre til slike beskyldninger mot en velkjent mann i byen, om de ikke hadde visst å gjøre dem sannsynlige og troverdige.

Nabots avslag på kongens krav var uten tvil blitt mye omtalt i byen og hadde gitt opphav til en del sladder. Disse fordervede mennene har visst å lage historier ut av hans rettferdige og bestemte nei – det var nettopp det dronningen hadde kjøpt dem til. De har forstått å gjøre det troverdig og sannsynlig at Nabot i sin harme og vrede hadde forbannet kongen.

Men kongen var jo Guds representant (se 2 Mos 22,28), og derfor var det å spotte ham det samme som å forbanne Gud selv. For den synden var det bare én straff: Nabot skulle steines (5 Mos 13,10; 17,5).

I alle slike tilfeller ble straffen fullbyrdet med det samme. Her skjedde det trolig i Nabots vingård, der vitnene – slik vi antar – påsto at de hadde hørt Nabot uttale den spotten han nå var dømt for. (*Se 1 Kong 21,19; 2 Kong 9,25–26.*)

Vi trenger ikke å anta, slik mange fortolkere gjør, at eiendommen til en som var blitt steinet, ble behandlet som om han var lyst i bann. I så fall måtte ingen eie eller bruke den; den skulle legges øde (5 Mos 13,16). Derimot er det lett å tenke seg at eiendommen i dette tilfellet, der det var begått høyforræderi mot kongen, ble lagt til kronen.

Så snart de eldste hadde gitt henne beskjed om at Nabot var steinet, kunne Jesabel derfor straks gå til sin kongelige ektemann med budskapet: Nå kunne han gå og ta Nabots vingård i eie. Jisreelitten skulle ikke lenger stå kongen i veien, for han var død (1 Kong 21,14–15).

Det ligger en bitter ironi i Jesabels ord. Hun følte seg trygg, som om det ikke fantes noen makt, verken i himmelen eller på jorden, som kunne trosse hennes allmektige vilje. Med den følelsen gikk hun seiersstolt til mannen sin for å gi ham beskjeden. Hun visste ikke hvem som snart skulle bringe ham et annet og mektigere budskap. Teksten sier ikke om hun fortalte Akab hvordan Nabot var død, og kongen spurte henne heller ikke ut om det.

Men det ligger en enda bitrere og mer forferdelig ironi i det som fulgte etter Jesabels ord. Da Akab hadde fått den velkomne meldingen om Nabots død, sto han opp for å gå og ta vingården i eie, kanskje nettopp dagen etter mordet (se 2 Kong 9,26). Men samme dag hadde Herren også befalt Elia å «stå opp» og møte Akab med et budskap fra det høye (1 Kong 21,16–18). Nettopp da kongen følte seg trygg og glad i den eiendommen han hadde ettertraktet, skulle han få merke at det fantes en levende Gud, mektigere enn ham selv.

Vi kan danne oss et klart bilde av scenen som nå utspiller seg. Kongen er nettopp kommet fra Samaria, kanskje fulgt av en av sine fornemste offiserer (2 Kong 9,25). Like før han kommer til kongepalasset i Jisreel, må han passere Nabots vingård. Med velbehag lar han blikket gli over den prektige eiendom-

men han har vunnet, og gleder seg allerede ved tanken på hva han skal få ut av dette herlige anlegget.

I det samme dukker det opp en underlig og lite velkommen skikkelse foran ham. Det er ikke en av profetenes disipler eller en annen profet; det er gileaditten selv, den fryktelige skikkelsen. Kledd i den enkle kappen av kamelhår, med lærbeltet om lendene, står han foran kongen og ser på ham med brennende blikk.

Akab måtte uvilkårlig komme til å tenke på møtet i Samaria, da den samme skikkelsen like underlig og uventet hadde trådt fram for kongen og forutsagt de tre årene med tørke i landet (jf. 1 Kong 17,1), og så hadde forsvunnet like brått. Siden hadde han møtt profeten igjen på Karmel. Det siste han hadde sett av ham, var da profeten løp foran kongens vogn fra Karmel til Jisreel og ble borte for kongens blikk ved byporten.

Den gangen var det noe i Akab som ble grepet av den underlige profetskikkelsen, og en liten stund ser det ut til at han drømte om å la hendelsen på Karmel få vidtrekkende følger i landet. Men da han igjen kom under Jesabels innflytelse, fikk den onde ånden innpass hos ham på nytt. Det var bare en kort drøm. Allerede neste dag maktet han ikke å sette seg imot at Jesabel åpent sa at hun ville drepe den mannen som dagen før hadde kalt ned ild fra himmelen over alteret på Karmel og regn over det uttørkede landet.

Og nå sto denne profeten foran ham – Akab kjente ham bare altfor godt. Hva kunne han ville? Det var ikke til å ta feil av: Han kom igjen med et budskap fra Gud. Kongen fikk straks bekreftet det. Det første ordet profeten rettet til ham, fjernet all uklarhet: «Har du nå både myrdet og arvet?» (1 Kong 21,19)

Det var ikke Jesabel, men Akab som hadde myrdet. Og nå hadde han tatt den myrdedes eiendom i eie, som om det ikke fantes noen Herre i himmelen, og som om hvert spor av bevissthet om ham var visket ut på jorden.

Først vekket profeten kongens samvittighet av dvalen og hevdet den ubetingede myndigheten til Herren, som han talte på vegne av. Så kom han med det neste ordet: den fryktelige gjengjeldelsen som ikke kunne avverges. Her skulle den bokstavelig komme i den skikkelsen som svarte til kongens synd: «Så sier Herren: På det stedet hvor hundene slikket Nabots blod, skal hundene også slikke ditt blod!»

Akabs svar kaster lys over sinnsstemningen hans i dette øyeblikket: «Har du funnet meg, du min fiende?» Han følte seg grepet i en synd som selv anklaget ham, og han la det fram i en avmektig og motløs bekjennelse, for han fryktet den straffedommen profeten hadde forkynt.

Men midt i erkjennelsen av synden ulmet det også en bitter og fiendtlig følelse i hjertet hans mot Elia. Denne fryktelige mannen lurte på ham overalt, og nå hadde han fått overtaket: Han hadde «funnet ham» i en synd. Slik gjorde Akab saken mellom seg og Elia til en personlig sak mellom mann og mann og holdt den levende Gud utenfor.

Men mot en slik misforståelse av hele saken retter profeten nå ordets tveeggede sverd (21,20): «Jeg har funnet deg (ikke som min personlige fiende, men) fordi du har solgt deg til å gjøre det som er ondt i Herrens øyne.» Det profeten

hadde sagt, kom ikke av personlig hevnlyst. Heller ikke var det som hadde skjedd, noe tilfeldig, en følge av en fristelse som ble kongen for sterk, eller av et overilt øyeblikk. Tvert imot: Akab hadde selv truffet sitt valg. Handlingen sprang ut av hele hans grunnholdning i livet.

Han hadde solgt seg som en slave (Rom 7,14). Derfor var han ikke lenger fri til å handle, men måtte blindt adlyde herren sin som en slave og gjøre «det som er ondt i Herrens øyne», så hvert skritt han tok, gikk imot Herrens vilje. Straffedommen Elia nå skulle forkynne ham, var derfor ikke bare en straff over Akab personlig. Riktignok skulle den først og fremst ramme ham, og det på en grufull måte: Hundene skulle slikke blodet hans.

Men den skulle også rekke ut over hele huset hans; hele Akabs slekt var dømt til utryddelse. Det skulle gå ham som det gikk Jeroboams, Nebats sønns hus; ikke en eneste av hans skulle bli spart – «fordi du har vakt min harme, og fordi du har fått Israel til å synde» (1 Kong 21,21–22). Men på den andre siden skulle denne allmenne straffedommen ikke utelukke den personlige straffen for den enkelte forbrytelsen, særlig for mordet på Nabot.

Også Jesabel skulle få sin fortjente lønn. Hundene skulle fortære henne ved Jisreels voll, og en lignende dom skulle ramme Akabs etterkommere både i byen og på marken (21,23–24). Dette må vi se som en personlig straff for enkelte, bestemte synder, en bokstavelig gjengjeldelse for mordet på Nabot. Slik skulle dommen komme over det ugudelige huset både som straff for personlige synder og som straff over det som kongehus.

Men hva den personlige siden angikk, kunne straffen endres. Det kom an på om Akab selv ville ydmyke seg for Herren og angre synden sin. Synden hans mot Israel, Guds folk, kunne derimot ikke avverges; for en offentlig synd med så offentlige og vidtrekkende følger kunne bare rammes av en dom som den over huset til Jeroboam, Nebats sønn.

Trengte man bevis for at denne beretningen er historisk pålitelig, finner vi det beste materialet i versene som følger. Der fortelles det nemlig at Akab angret synden sin, men uten å rive seg løs fra den livsveien han hadde fulgt før. En oppdiktet historie ville ikke ha fortalt noe slikt. Men som karaktertrekk passer det nøyaktig inn i det bildet av Akab som teksten gir fra først til sist.

Som tidligere på Karmel gjorde Elias ord nå det sterkeste inntrykk på Akab; de gikk ham så å si rett til hjertet. Han prøvde ikke å skjule for seg selv det forferdelige som skulle komme, og heller ikke å gjemme seg bak at profeten skulle ha et urimelig og fiendtlig sinnelag mot ham.

Han så synden sin som opprør mot Herren, og derfor ydmyket han seg også for ham. Som en som sørger, «flerret han klærne sine»; som en som angrer, «la han sekk omkring seg»; som en skyldig «fastet» han; og som en som bar på en tung syndebyrde, «gikk han stille omkring» (1 Kong 21,27). Og slik opptrådte han offentlig, for folkets øyne.

Den levende Gud hadde sett og dømt den skjulte brøden. Derfor var det, om vi kan si det slik, passende og i samsvar med straffedommen han hadde forkynt, at han også anerkjente kongens anger slik den nå ble åpenbar for alle. Så kom Herrens ord igjen til Elia med befaling om å forkynne Akab at Herren hadde tatt

imot hans anger og bot for den brøden han personlig hadde begått, så straffedommen skulle avverges for hans egen del. Dommen skulle ikke komme i hans tid (1 Kong 21,28–29).

Gjengjeldelsen skulle bli åpenbar for hele folket, og ved den ville Herren hevde sin rettferdighet og herliggjøre sitt navn. Men den skulle utsettes til sønnens tid – og trolig enda lenger, hvis også Akabs etterfølger hadde vist det samme angrende sinnelaget. Slik skulle minnet om disse hendelsene holdes levende i kongehuset, til en nådig advarsel for Akabs sønn.

Men da hundene slikket vognen som var tilsølt med Akabs blod, mens de skylte den i Samaria, ble minnet vakt på ny om den dommen som ennå ikke var oppfylt, og som hang som en truende sky over Akabs hus (1 Kong 22,38). Dette skjedde i Samaria, ikke i Jisreel; det var ikke brøden mot Nabot som her ble straffet. For en profet hadde sagt at ulykken ikke skulle komme i Akabs dager; Herren ville bare holde minnet om den levende. Men over Jesabel skulle dommen slå ned med fryktelig grusomhet; på henne skulle Herrens ord bli bokstavelig oppfylt.

Kapittel 5. Akabs fall ved Ramot

Akab og Akasja, Israels åttende og niende konge. Josjafat, Judas fjerde konge. Josjafat besøker Akab. De slutter forbund og drar i krig mot Ramot i Gilead. Falske profeters smiger. Mika. Slaget ved Ramot i Gilead. Akab faller.

(1 Kong 22; 2 Krøn 18)

Hendelsene i forrige kapittel ble fulgt av en tid med ro, og åndelig sett kan den betegnes som en tilnærming til dyrkelsen av Jehova. Denne forandringen i Israels åndelige liv så gledelig og lovende ut, men den varte ikke lenge, og den bygde dessuten på en falsk forutsetning: Den var frukten av et forsøk på forlik der forlik var umulig. Flere ting viser oss dette.

I denne tiden finner vi en sverm av profeter i Israel som verken hørte Jehova eller Baal til. Vi møter dem, fire hundre i tallet, ved Akabs hoff da kongen etter Josjafats ønske skulle spørre om krigstoget de hadde bestemt seg for mot Ramot i Gilead, var etter Herrens vilje eller ikke.

Disse fire hundre kan ikke ha vært Baals profeter, for de var blitt utryddet på Karmel. Også i hele sin framferd var de svært ulike dem. Like lite kan de ha vært de fire hundre Astartes profeter som Jesabel holdt, og som ikke hadde møtt fram på Karmel (1 Kong 18,19 ff.). De ble nemlig kalt sammen med den uttrykkelige hensikt å søke Herrens vilje, som menn som «profeterte i hans navn».

Og da de sto fram for kongene, talte de riktignok først i Guds (Adonais) navn, men de gjorde krav på å kunngjøre hva «Jehova ville gjøre». Det samme gjorde lederen deres, Sidkia: Da Mika, Herrens sanne profet, hadde talt, sa han at «Herrens Ånd» var gått fra ham og over til Mika (22,24).

På den andre siden kan de heller ikke regnes som Herrens sanne profeter eller som noen av «profetenes disipler». Josjafat var nemlig fra først av uvillig til å godta deres myndighet. Det var ikke slike han hadde bedt om skulle gjøre Herrens vilje kjent for dem (22,5). Og da han ble ved å be om at de skulle spørre en av «Herrens profeter», nevnte Akab Mika – som ikke var en av de fire hundre – som en de kunne spørre Herren til råds gjennom (22,7–8).

Disse betraktningene fører oss til å betegne Israels åndelige liv i denne tiden som en forfalskning av dyrkelsen av Jehova. Disse profetene ga seg tydeligvis ut for å bære fram Jehovas ord til folket, og likevel var de bare løgnprofeter.

Etter det som skjedde på Karmel, var den offentlige Baal-dyrkelsen blitt avskaffet, og det er ikke usannsynlig at Akab da igjen hadde innført den guds-dyrkelsen Jeroboam hadde opprettet i Israel: tilbedelsen av Gud under bildet

av de to gullkalvene i Dan og Betel. En slik reform måtte ha store fordeler for kongehuset. Dels vendte man tilbake til en tilbedelse som var kjent og avholdt i landet, dels – og særlig – ble kongen på denne måten fortsatt stående som landets yppersteprest (jf. 1 Kong 12,32–33).

De fire hundre profetene som søkte Guds vilje for Akab, kalles Akabs profeter, og denne betegnelsen finner sin forklaring i det vi har antydet her. Som yppersteprest hadde kongen en skare profeter samlet om seg, slik Jesabel som øverste prestinne hadde sine Astarte-prester, som sto i hennes tjeneste.

Holder denne antakelsen stikk, er det helt forståelig at kongen hadde ordnet sin nye profetorden med det sanne profetfellesskapet som forbilde. På samme måte som «profetenes disipler» utgjorde et fellesskap og levde i det nærmeste samfunn med hverandre, skulle også det nye profetskapet samle seg om tronen som sitt midtpunkt.

Det lar seg ikke påvise nærmere om det ellers var noen forbindelse mellom «profetenes disipler» og Akabs profetorden. Det er likevel helt naturlig at flere av dem lot seg dra med i Akabs profetskarer i denne frafallstiden. Det later også til å være antydet i de bitre ordene Sidkia, lederen for Akabs profetorden, rettet til Mika (22,24) da Mika i motsetning til dem spådde mot kongen og krigsplanene hans.

Etter disse generelle merknadene vender vi oss til det som nå skjedde i Samaria mens Akab og Josjafat var til stede. Det er fortalt nesten med de samme ordene både i 1 Kongebok og i 2 Krøn 18,2–34. I Krønikebøkene innledes beretningen med en fortelling om omstendighetene som førte til det skjebnesvangre krigstoget mot Syria.

Vi husker at Josjafats sønn Joram omkring ni år tidligere var blitt gift med Atalja, datter av Akab og Jesabel.[1] Så vidt vi vet, hadde ikke de to kongene møttes siden. Men nå kunne Israel etter kampene med Syria glede seg over en lang og lykkelig fred i landet, og samtidig var heller ikke Juda plaget av noen fiende (2 Krøn 18,1). Da var det naturlig nok at de to kongene, som hadde rikene sine så tett inntil hverandre, fikk lyst til å komme sammen som en familie.

Vi antar at forslaget kom fra Akab, og det er rimelig at han også ville bruke møtet til å legge fram et forslag om forbund mot Syria. Vi har tidligere sett at Akab i sin politikk gjerne så seg om etter forbundsfeller. Det er nettopp et karakteristisk trekk ved ham.

Josjafat og følget hans ble tatt imot og beæret med kongelig prakt i Samaria. Likevel var det underlig å se en konge på Davids trone på besøk i hovedstaden til det opprørske Israel. Enda underligere var det at Josjafat, en konge kjent for sin klare gudsfrykt, knyttet seg nærmere til en Akab. Følgene av et slikt forhold måtte bli skjebnesvangre, og det viste seg altfor snart.

Krønikeboken sier om Akab at han «egget» Josjafat til å bli med på krigstoget mot Syria (2 Krøn 18,2), mens Kongebøkene bare forteller hvilke omstendigheter som førte til forbundet. Likeledes sies det om Akab i 1 Kong 22,3 at han vendte seg til tjenerne sine og minnet dem om Israels rett til Ramot i Gilead. Vi vet ikke om han gjorde det før eller etter at han hadde egget Josjafat.

[1] Se bind V, s. 159.

Men det synes oss naturlig å se det slik: Akab hadde forberedt planen sin på forhånd. Under et møte med Josjafat, der alle Israels ledende menn også var til stede, holdt han fram hvor vanærende det var for Israel at Ramot i Gilead var på Syrias hånd. Både hans egne tjenere og Josjafat lot seg påvirke av dette og ga sitt samtykke til planen.

Slik forklarer vi best svaret Josjafat ga, og den usikkerheten han viste ved at han etterpå så ivrig krevde å få Herrens vilje i saken. Han hadde gitt svaret i et beveget, ubevoktet øyeblikk, og etterpå kom betenkelighetene.

Ramot i Gilead lå på østsiden av Jordan – kanskje der Es-Salt ligger i dag – og var et viktig sted. Det lå slik til at man derfra hadde vid utsikt til alle kanter. Herfra kunne man også beherske overgangen over Jordan og når som helst kaste seg inn i Israel før noen fikk gjort tiltak for å møte fienden.

Syrerne hadde altså en viktig forpost her, og den ga de ikke gjerne fra seg. Derfor hadde Benhadad under et eller annet påskudd unnlatt å overlate dette faste punktet til Akab, slik avtalen var (1 Kong 20,34).

Vi kan ikke undre oss over at Akab gjerne ville vinne tilbake et sted som var så viktig for landet hans; så lenge det var i syrernes vold, kunne det lette et plutselig angrep på hans land. Men han burde ha husket at feilen var hans egen, og hvilken dom profeten hadde uttalt over ham for hans dårskap mot Benhadad (1 Kong 20,42). Han burde ikke ha innlatt seg på et slikt krigstog uten først å ha fått et ord fra Herren om det.

Vi får ikke høre hvordan Akabs ledende menn tok imot forslaget hans. Men Josjafat, som han kanskje la planen fram for samtidig, ga et svar som måtte få skjebnesvangre følger. Det kan vi tenke oss på forhånd når vi husker hva Herren hadde sagt om Akabs framtidige kriger med Syria.

Som vi alt har nevnt, fikk Josjafat snart betenkeligheter. Han forsto at han aldri burde ha innlatt seg på et slikt foretak før han visste at det var Herrens uttrykkelige vilje. Derfor krevde han at Akab skulle søke Herrens vilje. Men nå var det for sent. Han hadde allerede gitt sitt samtykke og lovet Akab sin hjelp, og hvordan Herrens ord enn falt ut, var han bundet av løftet sitt. Ved et tankeløst og overilt ord hadde han gått i forbund med den ugudelige Akab, og nå fikk han lide bittert for sin ubesindighet.

Slik har det alltid gått siden, når de som elsker og tjener Herren, slutter forbund med ugudelige. Det ene skrittet fører til det andre og den ene synden til den andre. Til sist ser man med smerte hvor det bærer hen, men klarer ikke å vikle seg ut av snarene man er fanget i.

Likevel kan også dette i Guds hånd bli til velsignelse for den som angrer. Straffen kan ikke avvendes; den følger alltid med dårskapen. Men Gud hører en oppriktig Josjafat når han i trengselens hete roper inntrengende om hjelp, og han sender ham sin nådige redning (2 Krøn 18,31).

Beretningen fører oss til den åpne plassen «ved inngangen til Samarias port» (1 Kong 22,10). Her var det satt fram to troner for de to kongene, og de satte seg på dem i fullt kongelig skrud. Rundt dem sto en stor skare profeter. Akab la spørsmålet fram for dem: Skulle han angripe Ramot i Gilead eller ikke? Profetene visste hvilket svar han ønsket. Fra alle kanter i forsamlingen lød det

nå, ledsaget av opphissede bevegelser: «Dra opp! Herren vil gi det i kongens hånd.» (1 Kong 22,6)

Denne enstemmigheten hos profetene, sammen med hele deres påfallende og lite tiltalende framferd, gjorde utvilsomt et frastøtende inntrykk på Josjafat. De av Herrens profeter som omga hans trone, pleide ikke å opptre slik. Derfor spurte han om det ikke fantes en av Herrens profeter i Samaria i tillegg til disse, som de kunne spørre Herren til råds gjennom.

Akab svarte at det fantes en som het Mika. Men man har sluttet at Mika på den tiden satt fengslet i Samaria, ut fra måten kongen omtalte ham på – «jeg hater ham, fordi han ikke profeterer godt om meg, bare ondt» (1 Kong 22,8) – og ut fra befalingen Akab ga en av tjenerne sine om å hente ham. Antakelsen bekreftes også av at Mika ble befalt satt tilbake i fengselet etter at han hadde talt (22,26).

Til bedre forståelse av historien vår legger vi her til noen merknader. Den viser at Herrens profeter har kommet med «spådommer» som ikke er skrevet ned, og – det vi her særlig merker oss – at Akab hadde fått advarsler fra Herren som vi ikke kjenner. Videre kaster den lys over den vesentlige forskjellen mellom falske og sanne profeter. De falske pleide å spå det som behaget herrene deres, mens Herrens profeter i troskap mot hans befaling bar fram hans ord, hvilke følger det enn fikk for dem selv.

Endelig får vi her se hvordan Akab så på profetordene. For ham var ethvert ord fra Gud som gikk imot hans egne ønsker, diktert av profetens personlige uvilje mot ham. Det viser oss at Akab på dette punktet delte det vanlige hedenske synet på profetien.

Balak hadde søkt å påvirke Bileam, tydeligvis i den tro at profeten hadde makt over sin Gud og etter forgodtbefinnende kunne styre og råde over hans handlinger. På samme måte mente også Akab at det «onde» eller «gode» profeten forkynte for ham, var et utslag av profetens vennlige eller fiendtlige sinnelag mot ham. Det var mot dette synet Josjafat la ned innsigelse, som vi ser (22,8) – og ikke bare, som man har ment, mot Akabs tanke om at Mika var hans personlige fiende.

Akab gikk med på Josjafats krav om å hente Mika. Men han hadde allerede talt om profetens fiendtlige sinnelag og de ulykkesspådommene han pleide å komme med, og folket hadde vært vitne til det. Dermed var det ordet Mika nå skulle si, svekket på forhånd. Det forklarer noe som ellers ville ha vært påfallende: at ingen tok det minste hensyn til det Mika sa.

Mens de ventet på at Mika skulle bli hentet fra fengselet, sto Sidkia, den øverste i Akabs profetorden, fram for kongene med et symbolsk tegn. Han hadde to horn av jern, og mens han holdt dem mot sin egen panne, ropte han: «Med disse skal du stange syrerne til du får gjort ende på dem» (22,11).

Han hentydet til et ord Moses hadde sagt om Josef i 5 Mos 33,17: «Hans horn er som villoksens horn. Med dem stanger han alle folkene like til jordens ender.» Sidkia brukte altså dette profetordet om Akab. Han var jo konge i Efraim, og i Sidkias øyne en verdig sønn av Josef.

Disse ordene i Sidkias munn kaster lys over Akabs profeter og over det åndelige livet i Israel på den tiden generelt. Det var en blanding av sannhet og

løgn, av den åpenbarte religionen og hedensk magi. Det viser oss dessuten at 5 Mosebok var kjent blant folket, i alle fall de ordene i den som særlig angikk Israel – stikk imot det den negative bibelkritikken hevder.

Med den symbolske handlingen ville Sidkia forsterke det inntrykket ordene hans skulle gjøre på kongene og folket. Men da Mika ble ført fram, hadde han et annet budskap. På veien fra fengselet hadde kongens tjener, som førte ham, fortalt ham at profetene enstemmig hadde spådd lykke for Akab, og bedt ham bekrefte det gledelige budskapet (1 Kong 22,13–14).

Mika ga det svaret vi på forhånd måtte vente. Skulle profetembetet i Israel fylle sin hensikt, var det først og fremst nødvendig at folk og konge fikk vite at de som hadde embetet, uten frykt bar fram Herrens ord alene og ikke lot seg smigre av kongens gunst.

Da Akab ba ham si om han skulle dra opp til Ramot i Gilead eller ikke, ga Mika først et svar som bare var et ekko av de falske profetenes. Nettopp slik ville han gjøre dette desto mer inntrengende klart. Et slikt svar i hans munn var ikke til å misforstå. Klarere enn noe annet viste det kongen at han ikke ønsket å høre et ord fra Herren, men hadde valgt sin egen vei og sine egne rådgivere.

Slik forsto også Akab det. Han ble harm over at profeten så krenkende nektet å si sin mening, og besverget ham da til å tale Herrens ord (1 Kong 22,15–16).

Utfordret på denne måten kunne ikke Mika tie lenger. Først hadde han bare stemt i med det smigrende profetkoret omkring Akabs trone; desto sterkere inntrykk måtte ordene hans gjøre nå, da de med fryktelig overbevisning falt knusende over kongen og planene hans: «Jeg så hele Israel spredt utover fjellene som en saueflokk uten gjeter. Og Herren sa: Disse har ingen herre, la dem vende tilbake i fred, hver til sitt hus!» (1 Kong 22,17)

Dette profetordet kaster også lys over profetiens indre vesen. Det profeten hadde fått vite av Herren, var kommet til ham som et syn, et indre syn, som i bilder hadde malt for ham det som skulle skje. Denne formen for åpenbaring møter vi mange steder i Det gamle testamente.

På samme måte må vi også se på den andre delen av Mikas budskap. Den må ikke forstås slik at han beskriver det som virkelig skjedde i himmelen foran Guds trone. Det er et syn, et indre syn, der Guds Ånd for profeten, som i en lignelse, kaster den guddommelige sannhetens lys over scenen som nettopp hadde utspilt seg foran de to kongene, for å vise følgene av Akabs synd og Herrens dom.

Det viktigste i dette profetordet er for det første at den endelige dommen som skulle ramme Akab på hans selvvalgte krigstog mot Syria, kom fra Herren, og at løgnprofetenes forførende råd selv var et ledd i straffedommen som brøt inn over ham. De falske profetene sto under Herrens ledende og tillatende vilje; det de hadde sagt, hadde Herren latt dem si.

Likevel kom Akabs ulykke av hans egen synd. Han ble ført til sitt fall av disse løgnprofetene, som han selv hadde valgt til rådgivere. Han hadde ikke villet bøye seg for Herrens vilje og akte på hans ord gjennom de sanne profetene, men hadde sett på dem som om de talte av fiendskap. Slik skulle ulykken komme over ham som følge av hans eget frie valg. Han hadde stilt seg i den skarpeste motsetning til Guds vilje, og nå skulle han få følgene.

Slik er det alltid. Det vi velger, blir i Herrens hånd en svøpe som stadig fører oss inn i nye synder og villfarelser, inntil de endelige følgene bryter løs over oss med sin ødeleggelse.

Mika la dette fram for kongene, utførlig og rystende. Det var nødvendig i seg selv, men særlig fordi Akab etter den første delen av budskapet hadde prøvd å bortforklare brodden i det ved å skyve profetens fiendtlige sinnelag foran seg: Mika kunne, sa han, ikke spå annet enn ulykke over ham (1 Kong 22,18).

I dette lyset forstår vi det storslagne og dype synet, lignelsen Mika malte så levende for de to kongene. Det måtte ha trengt inn i hjertene til alle, om de hadde hatt åndelig sans for det. Scenen på den åpne plassen foran Akabs kongetrone hadde sitt motstykke i himmelen. Der så profeten sannhetens Gud, omgitt av de hellige englene, sittende på den himmelske tronen i ferd med å dømme den ugudelige kongen – i stedet for Akab, omgitt av det smigrende profetkoret som på forhånd lovsang seieren hans over Ramot i Gilead (1 Kong 22,19–23).

Men på samme måte som Akab hadde forberedt sin egen undergang, skulle han også selv sette den i verk. Han hadde gjort opprør mot Herren og omgitt seg med disse fire hundre løgnprofetene, som hadde egget ham til det ulykkelige foretaket. Nå skulle det gå ham slik han selv hadde valgt. Disse profetene kom med løgnaktige spådommer for å smigre herren sin, og han trodde smigeren deres og foraktet den guddommelige advarselen. Slik førte han ulykken over seg som følge av sin egen dårskap og ulydighet mot Herren.

Dette lå så klart uttrykt i Mikas ord at Sidkia, lederen for Akabs løgnprofeter, følte seg truffet, som vi kan tenke oss. Brennende av vrede sto han fram og slo Mika for å skamme ham ut og straffe ham. I bitre og hånlige ord anklaget han ham fordi han alene tok seg til rette å ha profetiens ånd, mens alle de andre skulle være løgnprofeter – som om «Herrens Ånd var gått fra dem og over til ham» (1 Kong 22,24).

Men i Sidkias framferd sporer vi også hvordan sannhetens brodd i Mikas ord hadde trengt inn i ham. Forskjellen mellom Mika og løgnprofetene – både i det som ble sagt, og i hele framferden deres – var altfor overbevisende til at Sidkia kunne unngå å forstå at det var Herrens Ånd som talte gjennom Mika.

Før hadde han trolig tenkt om Mika som om seg selv: at de begge var like lite inspirert av den levende Gud, og at Mika, som han selv, bar fram selvvalgte vitnesbyrd og ga dem ut for å være Guds Ånds tale. Men det han nå hørte, etterlot ingen tvil om at Mika var Herrens profet. Det skar ham i hjertet, så han på én gang ble både forbitret og skamfull, og det var i denne sinnsstemningen at han angrep Herrens profet med bitre ord og slo ham.

Sidkia er en gammeltestamentlig Simon Magus (jf. Apg 8,9–24). Forskjellen mellom de to lar seg forklare ut fra de ulike tidene de hørte til; men ånden er den samme.

Ser vi ham slik, forstår vi også svaret Mika ga ham. Sidkia skulle «få se» – tydelig få merke – forskjellen mellom den sanne og den falske profeten når Herrens straffedom kom over ham (1 Kong 22,25).

Da ville hans egen spådom stå der uoppfylt og, sammen med den sanne profetens advarsel, vitne mot ham som en som hadde fart med løgn. Da skulle

han, glemt av alle, i fortvilelse lete etter et sted der han kunne gjemme seg for alles blikk. For folk ville se på ham som en løgner, og i bitter skuffelse over at han hadde ført dem vill, ville de stå ham etter livet.

Det fantes utvilsomt noen i den store forsamlingen som gjennomskuet Sidkias ord. Men de fleste av de som var til stede, ville gi ordene den tolkningen som passet best med deres eget sinn og var mest bekvem for dem selv. For dem fikk saken utseende av en trette mellom profeter med motstridende syn, en personlig strid dem imellem. Dermed falt bort det inntrykket Mikas opptreden ellers ufeilbarlig kunne ha gjort på dem.

Dessuten var saken nå kommet så langt at det ikke lenger kunne være tale om å oppgi felttoget. Ramot i Gilead tilhørte dem både etter Guds og menneskers lov. Profetene fikk derfor strides så mye de ville; saken var klar nok. Og når de to kongene nå ville kjempe side om side for en rettferdig sak, kunne ikke utfallet være tvilsomt. Det gjaldt derfor å handle raskt og besluttsomt og gjøre et plutselig og uventet angrep på festningen før syrerne fikk sendt nye styrker til unnsetning. Slik har stemningen vært.

Akab befalte derfor at Mika skulle føres tilbake til fengselet og overgis i sikker forvaring hos byens høvedsmann Amon. Sammen med ham nevnes også kongesønnen Joasj, og det viser tydelig at Mika skulle regnes som statsfange som det måtte holdes skarpt oppsyn med. Han skulle også behandles særlig strengt: De skulle «la ham leve på knapp tildeling av vann og brød» til Akab kom seirende tilbake (1 Kong 22,26–27).

Med disse store ordene, som var fulle av forakt for profetens tale, utfordret kongen Herren på den mest hånlige måte. Derfor kunne det bare gis ham ett svar. Mika kunne ikke tie til det. Han måtte forsvare sin Herres ære, og han ropte så hele folket hørte det: «Kommer du uskadd hjem igjen, så har Herren ikke talt gjennom meg. Hør dette, alle folk!» (1 Kong 22,28)

Vi får ikke vite hvilket inntrykk denne scenen gjorde på Josjafat. Likevel kjenner vi uvilkårlig at den må ha virket på ham, og at heller ikke Akab kan ha vært uberørt, tross de stolte ordene han brukte for å svekke inntrykket på forsamlingen. Krigstoget mot Ramot i Gilead ble trolig satt i verk så snart som mulig etter det store møtet i Samaria. Flere omstendigheter gir oss det bestemte inntrykk at Josjafat ikke vendte tilbake til Jerusalem, men at han dro rett fra Samaria sammen med Akab i felten.

Det synes å gå fram av at Herren sendte profeten Jehu til Josjafat for å refse ham for hans lettsindige krigsforbund med Akab, men at Jehu ikke sto fram med Herrens ord til ham før kongen var kommet hjem fra krigen (2 Krøn 19). Det stemmer også med det selve beretningen om krigen forteller om Josjafat og hans deltakelse. Josjafat spilte tydeligvis en lite framtredende rolle i dette felttoget. Det finnes ikke en eneste hentydning til hæren hans; det sies bare at han vendte tilbake til Jerusalem i fred (2 Krøn 19,1).

Alt dette tyder på at Josjafat ikke vendte hjem til Jerusalem før krigstoget, men bare samlet en liten skare av sine folk om seg og sluttet seg til Akab med dem. Derfor ble han også lite påaktet av syrerne – om de overhodet visste at han var med i krigen. Sammenligner vi dette med de sterke ordene og løftene

Josjafat ga i Samaria før han hadde hørt Mikas ord, får vi det bestemte inntrykk at motsetningen mellom løftene og innfrielsen har sin grunn i den profetiske advarselen. Den må altså ha gjort et sterkt inntrykk på ham.

Heller ikke Akab synes å ha dratt i felten med stort mot og lyse forhåpninger. Det var vanlig at kongene på den tiden dro i krigen i fullt kongelig skrud (jf. 2 Sam 1,10). Men når Akab nå foreslo for Josjafat at bare han skulle ta på seg sin kongelige rustning, mens Akab selv ville forkle seg (1 Kong 22,30), tyder det bestemt på at han fryktet at profetens ulykkesvarsel lett kunne gå i oppfyllelse. Det stemmer også godt med Akabs karakter at han fryktet dommen og samtidig håpet å slippe unna den med list.

Josjafat hadde ingen dom å frykte; profeten hadde ikke sagt noe om ham. Derfor var det unødvendig for ham å forkle seg. Det ville dessuten bare ha gitt hele hæren den tanken at kongene dro i krigen i frykt for at Mikas spådom skulle gå i oppfyllelse.

Dette er det ene bildet beretningen vår tegner for oss. Det andre gjelder den syriske leiren. Går vi over dit, ser vi at den militære ordningen som var innført før forrige krig, nå gjorde sin virkning. De trettito høvedsmennene for stridsvognene dannet trolig den første angrepslinjen. Da de rykket fram, hadde Benhadad befalt dem ikke å kjempe mot noen, «verken liten eller stor», men å rette våpnene mot selve kongen; ble han drept eller tatt til fange, kunne ikke utfallet av slaget være tvilsomt (1 Kong 22,31).

Men ved å forkle seg hadde Akab gjort det vanskelig for Benhadads høvedsmenn å finne ham. Syrerne stormet fram og samlet styrkene sine omkring den vognen de trodde var Akabs. Også det viser at de ikke visste at Josjafat var med i slaget.

Men da Judas konge på denne måten kom i den største fare, heter det om ham at han «satte i et høyt rop» – trolig for å kalle folkene sine til forsvar. Da forsto syrerne at det ikke var Akab, og de vendte seg bort fra ham; de mente vel at de var blitt narret til å angripe en vogn som bare ga seg ut for å være kongens (1 Kong 22,32–33).

Denne beretningen fra krigen er gjengitt med nesten nøyaktig de samme ordene både i Kongebøkene og i Krønikebøkene. Den eneste forskjellen er at forfatteren av Krønikebøkene legger til at redningen Josjafat fikk på denne måten, kom fra Herren; han forteller historien fra Judas ståsted, mens Kongebøkene forteller den fra Israels. Det er unødvendig å legge til at denne merknaden i Krønikeboken på ingen måte strider mot den kortere beretningen i Kongeboken. Begge er selvsagt hentet fra den samme kilden.

Akabs forkledning var så langt fra å avverge Herrens dom at den tvert imot bare viste så klart som mulig at ulykken som rammet ham, kom fra Herren. Midt i slagets kamp var det en mann som «spente buen og skjøt på måfå», og han «traff Israels konge mellom brynjeskjørtet og brynjen» (1 Kong 22,34).

Mannen siktet ikke og ville ikke treffe Akab, men den usynlige hånden styrte pilen slik at den traff kongen – og det på det eneste stedet der han kunne såres: mellom brystplaten og sammenføyningen med resten av rustningen. Såret var dødelig, og kongen befalte vognstyreren å kjøre ham bort fra slagmarken.

Men syrerne flokket seg i stadig tettere skarer om kongens vogn, så de ikke kom seg bort fra striden. Dødelig såret måtte han bli sittende i vognen, mens livskraften ebbet ut av ham for hvert øyeblikk. Det var et uhyggelig syn: den forkledde kongen, dødelig såret tross forkledningen, holdt oppreist i vognen mot sin vilje for å holde ut i kampen!

Sjelden har historien så tydelig og så forferdelig fortalt sine guddommelige lærdommer. Men slik trådte Akab fram i en mer kongelig skikkelse enn noen gang i sitt liv.[2]

Mot kvelden døde han, og budskapet om det spredte seg raskt blant de stridende. Som vi kan tenke oss, trengte Mikas ulykkesvarsel seg nå på alle, og minnet om det, gjort levende med forferdelig klarhet, førte til at det ble oppfylt bokstavelig. Gjennom hele hæren lød det som fra én munn: «Hver mann hjem til sin by og sitt land!» (1 Kong 22,35–36) Israel var uten gjeter og ble spredt i den villeste forvirring, slik Mika hadde sagt, «utover fjellene som en saueflokk».

Mens den ene spådommen slik ble oppfylt, holdt en annen på å senke seg med sin dom over Akabs kongepalass. Hadde bare familien hans hatt åndelig sans til å merke hva som forestod!

Gjennom mørket ble den døde kongen kjørt i vognen sin til Samaria. Da de var kommet dit, tok de vognen og skylte blodet ut av den ved «dammen ved Samaria». Der flokket de herreløse hundene seg om den – de som i Østen pleier å streife omkring om natten etter føde – og slikket i seg blodet mens de skylte det ut av vognen. Men den hellige teksten føyer til et enda forferdeligere trekk: «Hundene slikket blodet hans mens horene badet seg der, etter det ordet som Herren hadde talt.» (1 Kong 22,38)[3]

Blodet som ble skylt ut av kongevognen, rant også ut i selve dammen og gjorde vannet urent. Men i denne dammen holdt Jesabels Astarte-prestinner sine nattlige rituelle vaskinger; de kalles horer på grunn av sin utuktige gudsdyrkelse. Dammen var nemlig bygd og innviet til hellig bruk, slik skikken var overalt der Astarte ble dyrket.[4]

For et forferdelig sammentreff: Akabs blod i den dammen han selv hadde bygd og innviet til dyrkelsen av Astarte! Men tenkte Akabs hus på det? Så de i denne blodige og vanærende historien Herrens straffende hånd for den uskyldige Nabots blod, og fordi de hadde forført Israel til avgudsdyrkelse?

Dommens sverd begynte å nærme seg Jesabel. Det advarende tegnet var gitt henne. Men i sin blindhet så hun ingenting, selv om det ble malt for henne så gripende som her. Likevel skulle Herrens straffedommer nok finne henne når tiden kom. Ennå ventet han. Hennes ektemann var nå gått inn til sine fedre; hun satt alene tilbake, og sønnen hennes, Akasja, ble konge etter ham (1 Kong 22,40).

[2] Targum og enkelte fortolkere har ment at det var Akab selv som tross de største smerter lot seg holde oppreist i stridsvognen for å holde motet oppe hos soldatene sine til det siste. I så fall må det sies at Akab viste seg som en tapper mann i døden.

[3] Det var Akab som hadde innført Astarte-dyrkelsen i Israel. Nå rant blodet hans ut i denne dammen, som var anlagt til avgudsdyrkernes rituelle vaskinger. Der ligger dommens forferdelige brodd: Ulykken og den verste vanære rammet den forblindede kongen.

[4] Slike dammer, anlagt til hellig bruk for Astarte, Atergatis, Venus – gudinnen som steg opp fra havet –, finnes overalt der denne guddommen ble dyrket etter de gamle hettittiske og fønikiske skikkene (jf. Conder, Heth and Moab).

Kapittel 6. Seieren i Lovprisningsdalen

Josjafat, Judas fjerde konge. Profeten Jehu refser Josjafat for forbundet med Akab. Reformasjonen tas opp igjen i Juda. Dommere innsettes, og en overdomstol opprettes i Jerusalem. Moabittene og deres forbundsfeller rykker fram mot Jerusalem. Folket faster, og kongen ber. Spådom om seier. Toget mot Tekoa. Fienden blir slått. Lovprisningsdalen. Hjemkomsten til Jerusalem og templet.

(2 *Krøn* 19; 20,1–34)

Før vi følger Israels historie videre, vender vi oss til Juda og kong Josjafat for å avslutte historien hans.

Vi husker at han hadde etterfulgt sin far Asa på tronen i Akabs fjerde regjeringsår. Josjafat var da trettifem år gammel, og siden han regjerte i tjuefem år, må han ha vært omkring seksti år da han døde. Det må regnes som en høy alder sammenlignet med de andre kongene i Juda og Israel.

I forbindelse med tronbestigelsen hans får vi også noen opplysninger som vi hittil ikke har hatt anledning til å berøre. Moren hans het Asuba og var datter av Sjilhi (1 Kong 22,41–42). Videre fortelles det at han straks han ble konge, med stor kraft førte videre den reformasjonen faren Asa hadde begynt.

Men han møtte ikke full forståelse for dette verket hos folket sitt, og derfor fikk han ikke gjennomført det. Avgudslundene og offerhaugene som var innviet til Baal og Astarte, ble riktignok fjernet (2 Krøn 17,6), men han klarte ikke å avskaffe den forvanskede dyrkelsen av Herren som foregikk på offerhaugene (1 Kong 22,43; 2 Krøn 20,33).

Ut over disse korte merknadene om Josjafat forteller 1 Kongebok også at det på den tiden ikke var noen konge i Edom; landet ble styrt av en stattholder (1 Kong 22,48). Denne opplysningen er utvilsomt tatt med for å forklare det som fortelles senere: at Josjafat sendte en ekspedisjon til Ofir. Den gikk nemlig ut fra Esjon-Geber, som lå på Edoms område. Ellers gir ikke den hellige teksten oss noen opplysninger om forholdene i Edom som kan forklare dette nærmere.[1]

De nokså knappe opplysningene om Josjafat i 1 Kongebok, som hovedsakelig handler om Israels rike, blir utfylt i Krønikebøkene. Forfatteren av dette

[1] Keil og Ewald antar at edomittene hadde vært med på ammonittenes og moabittenes tog mot Juda (2 Krøn 20). Thenius mener derimot at fyrsteætten i Edom var utdødd, og at Josjafat hadde grepet anledningen i stridighetene som fulgte i landet, til å bringe Edom inn under Judas overhøyhet igjen. Men alt dette er selvsagt bare mer eller mindre sannsynlige gjetninger.

skriftet har blant andre kilder tydeligvis hatt et profetisk-historisk skrift om Josjafats tid foran seg: «Jehus, Hananis sønns krønike, som er tatt med i boken om Israels konger» (2 Krøn 20,34; jf. 1 Kong 22,45).[2]

Det var denne Jehu som sto fram for Josjafat med Herrens refsende ord da kongen kom tilbake fra krigstoget mot Ramot i Gilead (2 Krøn 19,1–3). Bedre enn noen annen kjente han forfallet i nordriket, for det var nettopp denne profeten som var blitt sendt til Israels konge Baesja for å kunngjøre Herrens straffedom over Israel for frafallet fra Gud (1 Kong 16,1 ff.).

Og hvem var bedre skikket til å bære Herrens budskap til Josjafat enn Jehu? Hans far Hanani hadde jo en gang måttet lide fengsel og forfølgelse fordi han frimodig og uten frykt hadde stått fram mot Josjafats far Asa (2 Krøn 16,7–10).

Budskapet han nå kom med til kongen, skulle vise ham hvor lettsindig forbundet med Akab hadde vært, og stille ham Herrens straff i utsikt. Straffen kom også over Josjafat på en måte som måtte minne ham om hans egen synd. Like etter rykket nemlig et forbund av fiender fram mot ham, slik han og Akab tidligere hadde rykket fram mot Ramot i Gilead (2 Krøn 20).

Også på et annet område fikk han merke følgene av forbundet med Akab: En flåte han hadde rustet ut i Esjon-Geber for å seile til Ofir, ble ødelagt av stormer (1 Kong 22,49; 2 Krøn 20,35–37). Slik går det når de som bekjenner seg til Herren og vil tjene ham, slutter forbund med dem som vandrer på syndens veier.

Men hos Josjafat virket profetens tukt og formaning den anger etter Guds sinn som ingen angrer. Jehu kunngjorde ham at Herren likevel hadde funnet noe godt hos ham, tross det lettsindige forbundet med den ugudelige Akab: Han hadde avskaffet den åpenlyse avgudsdyrkelsen i landet og selv vendt sitt hjerte til å søke Gud. Profetens ord gikk kongen dypt til hjertet. I smertelig erkjennelse av sin synd tok han nå med fornyet kraft opp igjen den reformasjonen han hadde begynt da han ble konge (2 Krøn 17,7–10).

Beretningen om tiltakene kongen nå satte i verk, er av særlig interesse fordi den viser så klart som mulig at folket og kongen hadde 5 Mosebok på den tiden. Som vi straks skal se, finner vi her nemlig mange henvisninger til 5 Mosebok. Og de viser tydelig at denne hellige boken allerede lenge hadde vært regnet som et verk med myndighet, og at innholdet hadde trengt inn i folkets liv og bevissthet som det lovlige uttrykket for Guds vilje og befaling.

Her tales det ikke om boken og vises ikke til den som et verk folket nylig hadde blitt kjent med. I så fall ville henvisningene hatt en helt annen karakter og, som alt nytt, vært framhevet med særlig ettertrykk. Tvert imot: De åndelige og lovmessige prinsippene det her siktes til, nevnes og omtales som noe som lenge hadde vært anerkjent og rettledende i folkets liv.

Ut fra dette mener vi med stor styrke å kunne hevde at den mosaiske lovgivningen er gammel, mot den kritikken som har trengt seg fram og vendt våpnene sine mot disse skriftene.

[2] Det har eksistert et historisk verk som ofte omtales som Judas og Israels kongers krønike. Det blir ofte hentydet til, dels under dette navnet (2 Krøn 16,11; 25,26; 28,26), dels som boken om Israels og Judas konger (2 Krøn 27,7; 35,27; 36,8), dels også som boken om Israels konger (2 Krøn 20,34) eller ganske enkelt Israels kongers krønike. Betegnelsen Israel på de siste stedene er brukt om både Israel og Juda. Alle disse titlene betegner ett og samme verk, og i det var blant mye annet også Jehus, Hananis sønns krønike tatt inn.

Den som forsker i Bibelen, bør derfor være varsom med å låne øre til de mange påstandene denne kritikken kommer med; de ser vitenskapelige ut, men strider klart mot sannheten i Guds ord. I stedet bør han med iver fordype seg i steder som dem vi har her. De lar seg bare forklare ut fra det faktum at den mosaiske lovgivningen allerede lenge hadde foreligget og derfor hadde gjennomtrengt folkets bevissthet som en grunnleggende lov for dets åndelige liv.

Kongen ledet selv den reformasjonen han nå begynte. For å gjennomføre den reiste han gjennom landet fra sørgrensen (Beer-Sjeba) til nordgrensen (Efraimfjellene). Hans store oppgave var å føre folket tilbake «til Herren, deres fedres Gud» (2 Krøn 19,4). For å nå dette målet, og særlig for at reformasjonen skulle få varige følger, ordnet han landets rettsvesen på nytt i nøyeste samsvar med befalingene i 5 Mosebok.

Etter Herrens bestemmelse skulle dommerne i Israel ikke bare ta seg av selve dommergjerningen – avgjøre tvister og hevde lovens bud mot lovbrudd – men også lede og styre folket i alle spørsmål, både borgerlige og åndelige, for å hindre at det ble begått synd eller forbrytelser av noe slag. Beretningen om det Josjafat gjorde på dette feltet, omfatter tre punkter: innsettingen av dommere, prinsippet som myndigheten deres hvilte på, og reglene for hvordan de skulle utøve dommergjerningen.

Når det gjelder ordningen med dommere, husker vi at den ble innført i Israel etter forslag fra Jetro (2 Mos 18,21–22), og at Moses godtok forslaget og satte det ut i livet (5 Mos 1,13 ff.). Etter bestemmelsene i 5 Mos 16,18 ble slike dommere nå innsatt i «de befestede byene» i Juda (2 Krøn 19,5). Det skjedde dels fordi disse byene var de viktigste, dels for å verne rettspleien mot overgrep utenfra.

Når det gjelder prinsippet som myndigheten deres skulle hvile på, la kongen dem på hjertet at de var Herrens, den store dommerens, representanter, og at de derfor frimodig kunne vente hjelp fra ham i gjerningen sin. Også her bygde Josjafat den gjeninnførte ordningen på grunntanker i Moseloven (jf. 5 Mos 1,17).

Når det gjelder de praktiske reglene for gjerningen deres, formante han dem i samsvar med Herrens bestemmelser i 5 Mos 1,16–17 og 16,18–20 til å la Herrens frykt være det eneste som rådet. De skulle altså ikke gjøre forskjell på folk eller ta imot gaver og av slike grunner bøye retten.[3]

I tillegg til disse dommerne, som virket rundt omkring i de ulike delene av landet, opprettet Josjafat også en domstol i selve Jerusalem. Den besto av prester, levitter og slektsoverhoder.

Denne domstolen skulle dømme i siste instans i alle saker som gjaldt religionen og gudsdyrkelsen (2 Krøn 19,8, «Herrens saker», jf. 19,11), og videre i tvister i sivile saker og straffesaker – «rettstretter» (19,8) og «kongens saker» (19,11). Det var også deres oppgave å «advare», det vil si gi råd og veiledning, når folket eller de lavere dommerne vendte seg til dem med spørsmål i straffesaker, borgerlige eller åndelige saker. Som formann for domstolen satte kongen ypperstepresten

[3] Når det heter i 1 Krøn 23,4 og 26,29 at David satte levittene til dommere, er det ingenting i dette som strider verken mot Moseloven eller mot ordningen Josjafat nå innførte. Det sies nemlig ikke om levittene at de skulle være de eneste dommerne i landet. Det er plass for dem ved siden av den gamle dommerordningen, som stammet helt fra Moses' tid.

Amarja i de åndelige sakene, og i de andre sakene Sebadja, fyrsten for Judas stamme.

Nå kom det som profeten Jehu hadde forutsagt skulle ramme Josjafat fordi han lettsindig hadde gått med Akab i krigen mot Ramot i Gilead. Heldigvis hadde den åndelige vekkelsen som hadde gått over landet, gjort folket beredt til å møte ulykken. Moabittene og ammonittene, og sammen med dem noen av meunittene, gjorde et plutselig innfall i landet fra den andre siden av Dødehavet og fra Edom (2 Krøn 20,1–2).[45]

De kunne enten trenge inn rundt sørenden av Dødehavet eller sette over ved det sørlige vadestedet like overfor En-Gedi, det gamle Haseson-Tamar, som trolig er verdens eldste by. Det gamle navnet Haseson-Tamar betyr enten «palmerekker» eller «palmehogst», og stedet hadde fått det på grunn av de herlige palmene som en gang hadde vokst der.

Men nå er egnen øde. Der de frodige palmelundene en gang sto, og den edleste vinen i Judea ble dyrket, finnes det nå bare nakne klippeavsatser som danner liksom trappetrinn oppover fjellsiden. Sletten, eller rettere skråningen, strakte seg omkring 2,5 kilometer fra nord til sør og grenset på hver side mot en wadi som alltid hadde vann.

En-Gedi-sletten støter opp mot noen utløpere av Judafjellene. Herfra styrter den lille bekken som har gitt stedet navn, ned i flere fosser. Nedenfor fossene, midt på sletten, finnes det ennå ruiner som viser hvor det gamle En-Gedi lå.

På samme måte som assyriske horder på Abrahams tid hadde kastet seg inn over Judea fra denne kanten (1 Mos 14), skjedde det også nå. Det var en vill sverm av plyndrende nomader – ammonitter, moabitter og andre folk. De strømmet inn over En-Gedi-sletten, oppover skråningen mot fjellene og inn i wadiene.

Deres ville krigshyl fylte fjell og dal, og når de trengte opp på fjellene der man kunne se innover mot Judeas befestede byer, ble de mørke massene synlige for den skremte befolkningen som bodde østover. Det så ut som en tallløs og fryktelig vill hær. Det er derfor lett å forstå at de skremte jødiske flyktningene som i all hast brakte Josjafat det første budet om fienden, overdrev antallet og styrken deres.

Likevel var faren overhengende, for avstanden mellom den ville fiendesvermen og Jerusalem ble stadig mindre. Det var ikke et øyeblikk å miste. Det ble lyst ut en faste over hele Judea, en dag med bot og ydmykelse for Herrens åsyn i bønn og bekjennelse (jf. Dom 20,26; 1 Sam 7,6; Joel 2,15).

Folket samlet seg i templet, og Josjafat stilte seg her på et framtredende sted, «foran den nye forgården» (2 Krøn 20,5). Den var bygd, trolig bare til midlertidig bruk, mellom den «store ytre forgården» og «prestenes forgård» (jf. 2 Krøn 4,9). Det skulle svare til den delen av tempelplassen som senere ble innredet til «kvinnenes forgård». Fra dette stedet, der alle kunne se og høre ham, sto Josja-

[4] Den norske oversettelsen har: «og med dem andre folk (som boede langt borte fra) ammoniterne». Forfatteren leser «meunitter», en stamme som antas å ha bodd i Arabia Petraea, og som uten tvil er den samme som de såkalte meunim i 1 Krøn 4,41 (jf. 2 Krøn 26,7).

[5] Den norske bibeloversettelsen går ut fra lesemåten ארם, Syria. Dr. Edersheim mener at dette er en feilskrift for אדם, Edom, der de to nokså like hebraiske bokstavene ר og ד er blitt forvekslet.

fat fram som Salomo en gang hadde gjort, som folkets representant, og ga dem et godt eksempel på sann og rett bønn og ydmykelse for Herrens åsyn.

Israels symbolske gudstjeneste kunne, som vi vet, bare utføres av det presteskapet som var innsatt til det, og der hadde offentlig bønn med hele folket ingen plass. Det var ikke tillatt for noen andre å ta del i gudstjenestene; ellers ville folket, som var så tilbøyelig til hedenskapet og dets kultus, lett ha fått anledning til å føre hedenske innslag inn i Israels gudstjenesteliv.[6]

Bare ved viktige og høytidelige anledninger som denne fikk folket komme sammen i offentlig bønn. Vi ser altså at Josjafat ikke grep inn i prestenes rettigheter da han som folkets representant samlet dem om seg og bar fram sin og alles nød i en offentlig bønn. Snarere handlet han kongelig og i fullt samsvar med det embetet Gud hadde gitt ham.

Bønnen Josjafat ba ved denne anledningen, ånder av dyp og inderlig tro på Herren. Den begynner med en hjertelig erkjennelse av Jehova som den sanne, levende Gud (20,6). Som Israels paktsgud hadde han holdt sine løfter til folket sitt ved å gi dem landet (20,7). I erkjennelse av dette hadde Israel reist sin helligdom (20,8) og helliget både templet og seg selv til Herren som sin eneste Gud og Frelser.

Og da templet ble innviet til hans navns ære, hadde Herren svart på bønnen deres ved synlig å la ild komme ned fra himmelen og fortære offeret og deretter fylle templet med sin herlighet (2 Krøn 6,28–30; 7,1).

På dette bygde Josjafat bønnen han nå i sitt eget og folkets navn rettet til Herren. En stor ulykke var kommet over dem: En vill fiendeskare hadde trengt inn over grensene – folk som Israel verken før eller nå hadde gjort noe vondt. Angrepet gjaldt Herrens egen eiendom, landet han hadde gitt folket sitt. De hadde ingen makt til å kjempe mot en slik fiende; den var for tallrik for dem. Herren selv måtte kjempe for dem; til ham og ham alene var øynene deres vendt (20,10–12).

Når kirken eller den enkelte kan be slik, er hjelpen nær. Men ett gjensto ennå. Kongen og folket hadde vist troen sin i bønn og bekjennelse mens de ventet på Herrens frelse. Det neste skrittet var å vise den i handling.

Mens Israel sto samlet i enig bønn for Herrens åsyn, kom Guds Ånd over en av levittene som var til stede, Jahasiel, en etterkommer av Mattanja, en av Asafs sønner (1 Krøn 25,2.12). Han bar nå fram Herrens svar på Josjafats bønn: De skulle legge all frykt fra seg. Det var ingen fare, for krigen var Herrens. Neste morgen skulle de dra ut mot fienden. Men det var ikke de som skulle kjempe: «Dere skal bare stille dere opp og stå og se den frelse Herren vil gi dere» (20,15–17).

Josjafat og Israel tok imot Herrens ord med ydmyk takk; de «falt ned for Herrens åsyn og tilba Herren» (2 Krøn 20,18).

Tidlig neste morgen gjorde de seg klare til å lyde Herrens befaling. Det skulle bli et slag som Israel ikke hadde sett maken til siden Jeriko falt for Herrens ark.

[6] Det finnes selvsagt andre og dypere grunner til at den israelittiske gudstjenesten var forbeholdt Arons presteskap. Men man bør ikke overse de mer underordnede grunnene, som også kaster lys over den vise ordningen av Israels gudstjeneste.

Derfor gjorde de seg også klare slik ingen hær som har dratt i krig, noen gang har gjort.

Da folket om morgenen dro ut av Jerusalems porter, sa kongen bare dette ene til dem: De skulle tro på Gud og tro hans ord til dem gjennom profetene. Da skulle de ha lykken med seg. Deretter rådførte han seg med folket, og alle ble enige om å sette de hellige tempelsangerne, kledd «i hellig skrud», i spissen som hærens fortropp. De skulle synge den velkjente lovsangen: «Lov Herren, for hans miskunnhet varer til evig tid!» (2 Krøn 20,20–21) Slik dro Israel i triumf mot fienden.

Aldri hadde en hær i Israel rykket slik fram til kamp, og utfallet er også enestående i Israels historie.

Over En-Gedi reiser kalkklippene seg omkring 610 meter over Dødehavet, som jo ligger langt under havflaten. Til disse egnene flyttes nå skueplassen. Vi befinner oss i den golde, øde Juda-ørkenen, som strekker seg sørover til Hebron-fjellene og nordover til Tekoa. Utallige wadier og vide daler ligger mellom fjellene og danner de underligste former. Det er en veiløs ørken full av klippekløfter og huler.

Her, i nærheten av hulen der David hadde søkt skjul for Saul (jf. 1 Sam 24,1–4), sto fienden. De hadde svermet oppover Hassis-bakken – kanskje dagens El-Husasah – og spredt seg derfra over den vide wadien som fører opp til Tekoa. Her ved enden av dalen skulle Israel finne dem og bli vitne til hvordan Herren selv ville slå dem.

Da Israels hær denne lyse dagen så bortover mot oppstigningen fra En-Gedi, fikk de øye på fienden. I samme øyeblikk begynte de, som etter et avtalt signal, å synge Herrens pris. Og nå fulgte en forferdelig scene.

Noen har forstått ordene Skriften bruker om denne Herrens kamp mot Israels fiender, som om han slo dem på underfullt vis med en hær av engler. Men det er en fullstendig misforståelse. Beretningen sier at Herren lot noen som lå i bakhold, angripe Ammons barn og Moab og folket fra Se'ir-fjellet (2 Krøn 20,22). Det tenkes her slett ikke på noen englehær; det var ikke behov for det. Herren hadde et annet bakhold: Han lot den ene delen av fiendens hær kjempe mot den andre. Underet er ikke mindre av den grunn, for Herrens mektige, ledende hånd er med i alt som skjer; Herren regjerer.

Hendelsen lar seg best forklare slik: En stamme edomitter, som sto i et fiendtlig forhold til de edomittene som var med i forbundet mot Israel, lå i bakhold i en av wadiene. Når hovedstyrken i forbundet hadde rykket forbi, ville de kaste seg over baktroppen og kvinnene, barna og trosset som fulgte med den. De hadde helt naturlig regnet med at de i det trange terrenget ville komme seg unna i rask flukt før baktroppen kunne få hjelp fra dem som hadde rykket i forveien.

Det er også lett å forstå at da ammonittene og moabittene merket dette uventede angrepet fra edomittisk side, fikk de straks den tanken at det var avtalt på forhånd mellom de edomittiske stammene, og at det altså var forræderi i deres egen leir. Alt dette stemmer helt med det som den dag i dag kan skje blant de ville beduinene i Østen.

Men i dette tilfellet måtte de forente ammonittene og moabittene vende våpnene mot selve forræderne. Da den gjensidige mistilliten og lidenskapene først var vakt i sinnene, brøt det ut kamp innbyrdes i fiendens hær, så de, som det heter i teksten, «hjalp alle til med å ødelegge hverandre» (2 Krøn 20,23). Til det bidro også de ville kløftene og bratte stupene på selve kampplassen; de har trolig felt like mange som sverdet i den lidenskapelige kampen.

Mens dette underfulle slaget pågikk, var Juda under lovsang kommet forbi Tekoa og fram til det siste vakttårnet. Der var det vanligvis en utkikkspost, så kongen og folket i tide kunne få vite om enhver truende bevegelse fra stammene i øst. Da de nå «så seg om etter hæren», som de først hadde fått øye på langt borte, oppdaget de bare døde kropper (2 Krøn 20,24).

Juda hadde trolig først sett fienden da de nådde høyden ved Tekoa, og så mistet den av syne igjen på veien ned i dalen. Da de så steg opp på neste høyde og sto ved vakttårnet, så de at det de før hadde sett som en hop ville fiender, nå bare var døde kropper, og ingen steder var det flyktninger å se.[7]

Det sto altså bare igjen for Juda å ta byttet Herren ga dem. Med det holdt de på i tre dager. Den fjerde dagen samlet hele hæren seg i en dal nordvest for Tekoa for å takke og tilbe Herren, som hadde gitt dem denne herlige seieren. Fra den tid fikk stedet navnet «Lovprisningsdalen» (2 Krøn 20,25–26).

Det er av stor interesse at navnet ennå knytter seg til stedet, tross de mange hundreårene som er gått siden folket og kongen samlet seg der med glade takkesanger. Mange ulike folk har hatt landet i sin besittelse i denne tiden – romere, muslimer, kristne og tyrkere – men ennå heter stedet Bereikut, det vil si det hebraiske ordet *beraka*, «velsignelse», «lovprisning».[8]

Fra Lovprisningsdalen vendte Josjafat og folket hans i prosesjon tilbake til templet for å prise Herren der på nytt, han som alltid hadde vist seg trofast og holdt sine løfter. I denne takknemlige hengivelsen til Herren hos konge og folk finner vi en av de vakreste fruktene av den åndelige fornyelsen Israel opplevde på Josjafats tid. Det er et lyspunkt i Israels historie.

At Herren i nåde tok imot takken deres, bekreftes av det som fortelles like etter: «Frykt for Gud kom over alle riker rundt i landene», og Josjafats rike hadde nå fred, «fordi hans Gud lot ham få ro på alle kanter» (2 Krøn 20,27–30). Israel fornyet sin pakt med Gud, og Herren ga dem sin rike velsignelse.[9]

---

[7] Den kjente orientalisten Robinson har gitt en interessant skildring av denne egnen i sine «Biblical Researches» I, 486–508. Vi støtter vår antakelse på hans framstilling.

[8] Se Robinson I, 490 f.; III, 275. Enkelte fortolkere har ment at Lovprisningsdalen lå like utenfor Jerusalems murer, og at den er den samme som den delen av Kedron-dalen som kalles Josjafats dal (Joel 3,2.12), der Herren en gang i framtiden skal la sine straffedommer komme over fiendene av Guds rike. Men teksten lar seg ikke forene med denne antakelsen (se 20,27–28). Derfor har de fleste kritikere antatt at Josjafats dal har fått navnet fordi man ventet at framtidens fiender av Guds rike skulle bli slått på samme måte som de som kjempet mot Herrens folk på Josjafats tid. Men er det ikke mer naturlig å tenke seg at dalen fikk navnet fordi det var der Josjafat rettet den oppmuntrende formaningen om å tro på Gud til folket da han og hæren dro ut mot de forente fiendene (20,20–21)?

[9] Zöckler har stilt opp disse punktene for å vise at beretningen er historisk pålitelig: For det første søker den ikke å skjule den svake siden ved Josjafats karakter og regjering. For det andre nevner den bestemte navn, som ypperstepresten Amarja og høvdingen for Judas stamme, Sebadja (2 Krøn 19,11). For det tredje nevnes enkelte steder ved navn, som den nye forgården i templet (20,5). For det fjerde ser vi at profeten Joel har kjent beretningen og behandlet den som virkelige hendelser når han taler om Josjafats dal. Som ytterligere stadfestelse legger vi til innskriften på den nylig oppdagede såkalte «moabittiske steinen», som vi kommer tilbake til senere.

Kapittel 7. Josjafat, Akasja og Joram

Josjafat, Judas fjerde konge. Akasja og Joram, Israels niende og tiende konge. De forente kongenes sjøferd til Ofir. Akasjas regjering og sykdom. Planen om å spørre Baal-Sebub. Guds budskap ved Elia. Forsøkene på å gripe profeten, og hvordan det gikk. Elia står fram for kongen. Akasjas død. Joram blir konge. Elia blir tatt opp til himmelen. Elisja tar opp kappen hans.

(1 Kong 22,49 – 2 Kong 2,14; 2 Krøn 20,35–37)

Josjafat så to av Akabs sønner stige opp på Israels trone. Den ene, Akasja, fulgte like etter sin far og regjerte bare i to år.

Fra hans regjering blir bare to hendelser fortalt; den ene fant trolig sted da han ble konge, den andre mot slutten av regjeringen hans. Vi slutter nemlig at sjøferden til Ofir, som Josjafat satte i verk sammen med denne kongen, fant sted straks etter at Akasja var blitt konge. I hans korte regjeringstid ville det ellers ikke ha vært tid til alt det som fortelles om dette foretaket: Først ble det satt i gang, så ble det hindret av stormer, og deretter ble det i alle fall tatt opp igjen som forslag. Til alt dette må det ha gått minst to somrer.

Dessuten er det lite trolig at Josjafat ville ha gått i kompaniskap med en konge som Akasja etter at han hadde lært hans karakter og styre å kjenne. Det er derimot lett å tenke seg at Josjafat – svak karakter som han var – lot seg lede til å nære håp om Akabs sønn, etter at han ved Akabs død så klart hadde sett Guds straffedom over farens avguderiske regjering.

Og når den onde Jesabel var tatt bort, så hennes sterke påvirkning ikke lenger kunne gjøre seg gjeldende, var det å vente at den unge kongen ville slå inn på andre veier.

En lignende forventning synes også profeten Elia å ha hatt. Det er tydelig at han nå trådte mer offentlig fram enn mot slutten av Akabs regjering, og etter hans bortgang fortsatte disippelen hans, Elisja, i samme retning.

Som vi vet fra 1 Kong 22,48, var det på denne tiden ingen konge i Edom. Det var derfor en gunstig anledning til igjen å ta opp sjøfarten til Ofir, som hadde vært så lønnsom for Salomo og hadde skaffet Israel så stor rikdom. Dessuten var det på Josjafats tid mye som minnet om Salomos regjering, og kanskje bidro også dette til at man nå med så stor iver sluttet forbund med Israel for å ta opp igjen de minneverdige tradisjonene fra Salomos tid.

Men det var et lite gjennomtenkt foretak, et forbund like lettsindig og forkastelig som giftemålet mellom de to kongehusene og felttoget mot Ramot i Gilead som fulgte etter det.

Sjøferden er kort omtalt i Kongebøkene (1 Kong 22,49–50) og på ett punkt mer utførlig i 2 Krøn 20,35–37. I Kongebøkene nevnes to sjøferder: den ene ble virkelig satt i verk, den andre ble bare foreslått. Derfor nevner Krønikebøkene bare den første. Flåten besto av såkalte Tarsis-skip, som skulle seile fra Esjon-Geber til Ofir etter gull.[12]

Profeten Elieser, Dodavas sønn, hadde forutsagt at dette foretaket ville gå ille. Den fromme Josjafat skulle ikke ha lykke med seg i et forbund med den ugudelige Akasja, og forutsigelsen gikk snart i oppfyllelse: Flåten ble ødelagt av stormer og forliste. Akasja foreslo da å ruste ut en ny flåte, der Israel etter alt å dømme skulle ha den ledende delen. Men Josjafat tok advarselen til seg og avslo tilbudet.

Akasjas korte og dådløse regjering sies å ha begynt i Josjafats syttende regjeringsår og å ha vart i to år (1 Kong 22,52). Her er det tydeligvis en liten kronologisk vanskelighet (jf. 2 Kong 3,1), men den lar seg forklare.

Etter jødisk skikk ble året regnet fra måneden nisan, og et hvilket som helst kort tidsrom før denne måneden ble regnet som et år. Når det sies at Akasja regjerte i to år, behøver det altså ikke bety to fulle år, men bare at han regjerte innenfor det tidsrommet som etter jødisk regning omfatter to år. Vi antar at Akasjas regjeringstid neppe varte mer enn ett år. Den eneste politiske hendelsen i denne tiden omtales bare kort, men den fikk, som vi skal se, store og skjebnesvangre følger.

Av de første ordene i 2. Kongebok får vi vite at moabittene hadde gjort opprør etter Akabs død; de hadde vært skattskyldige under Israel siden Davids tid (2 Sam 8,2).

Akasja var syk på den tiden, og det var kanskje derfor han ikke maktet å holde dem under åket. Som det heter, var kongen falt gjennom gitteret – trolig vindusgitteret i palasset hans – og hadde skadet seg så han ble liggende til sengs (2 Kong 1,2). Sykdommen var ikke livstruende med en gang, men kunne lett få skjebnesvangre følger.[3]

I denne tilstanden sendte den syke kongen bud til Baal-Sebub i Ekron for å få vite hvordan det ville gå med sykdommen hans – og her ser vi hvordan Jesabels tanker levde videre i sønnen.

Baal, det vil si «herre», var det vanlige navnet kanaaneerne, fønikerne, syrerne og assyrerne ga sin guddom. Dette navnet brukes aldri om Gud av de troende

[1]Tarsis er det gamle Tartessus på vestkysten av Spania. Det omtales allerede i 1 Mos 10,4 (jf. Sal 72,10). Handelen dit nevnes mange steder, slik Esek 38,13; Jer 10,9; Esek 27,12.25. Havnen i Israels land som sto i forbindelse med Tarsis, var Joppe (Jona 1,3; 4,2). Dette viser at en sjøferd som gikk ut fra Esjon-Geber, ikke kunne gå til Tarsis. Når det heter at den foregikk med Tarsis-skip, er det bare en betegnelse for hva slags skip det var, altså store, langtfarende handelsskip (se Jes 2,16; 23,1.14; 60,9). At slike store skip ble kalt med dette navnet, har nok sin grunn i at alle store skip den gangen gjerne ble kalt slik. Handelen på Tartessus lå i oldtiden i hendene på Tyrus og Sidon, og som vi vet, var det i forbindelse med Tyrus at Salomo først rustet ut en sjøferd til Ofir. Skipene som ble brukt til den, ble bygd etter Tarsis-skipene som mønster og fikk derfor samme navn. Her søker vi grunnen til at flåten som nå ble rustet ut, kalles med dette navnet og ikke for eksempel Ofir-skip.

[2]Esjon-Geber var en havn ved Rødehavet, trolig på den sørøstlige kysten.

[3]Jødiske fortolkere mener at kongen var falt gjennom et gitterverk i gulvet, som slapp lyset fra de øvre rommene ned i de nederste.

israelittene i Det gamle testamente, og det bør vi legge vekt på. Hos kanaaneerne og hos fønikerne ble navnet uttalt Ba-al (opprinnelig Ba'l), på arameisk Be'el og i Babylon og Assyria Bel (jf. Jes 46,1; Jer 50,2).[4]

Baal-Sebub hadde sitt orakel i Ekron – det nåværende Akir – den nordøstligste av de fem filisterbyene. Han var også kjent som fluenes gud, fordi man tilla ham makt til å avverge de fluesvermene som var en så fryktet landeplage i Østen. Man mente at den store Apollon både sendte sykdommer og kunne lege dem, og på samme måte ble Baal-Sebub spurt til råds ved sykdom, og svaret hans ble regnet som et orakel.[5]

Vi ville ta svært feil om vi så på Akasjas sendebud til guden i Ekron bare som en synd og en straffverdig handling som angikk ham selv. Hele denne historien har vist oss at Akabs regjering var en avgjort ny epoke i Israels utvikling. Tiden fra Jeroboams sønn Nadabs død til Akabs far Omri ble konge, må bare regnes som en mellomtid og en forberedelse. Den gangen satt det bare eventyrere på Israels trone; regjeringene deres ble alltid kortvarige og satte derfor ingen merker i folkets liv.

Med Omri, og særlig med hans sønn Akab, begynte en ny periode med et fast og kraftig styre. Disse kongenes politikk gikk ut på å slutte forbund med nabolandet i sør og på slike foretak utad som vi nettopp har blitt kjent med.

Men enda mer betydningsfull var den åndelige utviklingen på Akabs tid. Jeroboam hadde riktignok skilt seg selv og folket sitt fra den gudstjenesten Herren hadde ordnet i Jerusalem, men han hadde ikke egentlig brutt med Israels gamle tro. Han hadde bare innført nye symboler og skikker som folket skulle tilbe sin gamle Gud under. Akab gikk et langt skritt videre: Han innførte dyrkelsen av Baal og Astarte som landets offentlige religion.

Det er riktig at frafallet som nådde sitt høydepunkt på Akabs tid, bare var en følge av Jeroboams synd; derfor setter også den hellige teksten ofte de to i nær sammenheng. Likevel er det et stort skritt fra det ene standpunktet til det andre. Først med Akab brøt det frafallet fra Gud inn over Israel som senere førte folket i landflyktighet og lot det forsvinne sporløst.

Sett i dette lyset forstår vi at Herren sendte sine profeter Elia og Elisja for å kjempe mot gudløsheten, og her finner vi forklaringen på det skuespillet på Karmel som er enestående selv i Israels historie. I samme lys må vi også se de hendelsene som rulles opp for oss i det følgende.

Vi forstår da at kongen utfordret Herren og hans profet Elia åpent da han sendte bud til Ekron for å spørre Baal-Sebub, og at en slik utfordring måtte kalle ned Herrens rettferdige straff. Det var, om vi kan si det slik, passende at Herren, himmelens konge, også sendte sitt sendebud, sin engel, for å stanse den jordiske kongens sendebud.

Herren befalte Elia å gå og møte kongens utsendinger. Han traff dem og stilte dem i Herrens navn til regnskap for det de holdt på med: Var det fordi det ikke var noen Gud i Israel, at de gikk til Ekron for å spørre fluenes gud? Men Herren

[4] Derav navn som Hannibal, det vil si «Baal er nåde», og Hasdrubal, «Baal er hjelp».

[5] Ekron nevnes mange steder i Skriften, der vi kan bli kjent både med beliggenheten, historien og framtiden dens: Jos 13,3; 15,11.45.46; 19,43; Dom 1,18; 1 Sam 5,10; 6,1–18; 7,14; 17,52; Jer 25,20; Am 1,8; Sef 2,4, men særlig Sak 9,5.7. Om den senere historien, se 1 Makk 10,89.

skulle nok hevde sin myndighet. De var en frafallen konges lydige tjenere, og nå lød Herrens ord at kongen deres ikke skulle stå opp fra sykesengen; han skulle dø (2 Kong 1,3–4).

Om de kjente igjen den strenge profeten eller ikke, kan ikke avgjøres. Men han sto så brått fram for dem, og hele skikkelsen hans gjorde et så overveldende inntrykk, at de straks vendte tilbake til Samaria og bar budskapet de hadde fått, fram for den forferdede kongen.

Det er vanskelig å tro at kongen ikke skulle ha forstått hvem som var kommet med dette budet. Mannen med den loddne kappen og lærbeltet om livet må ha vært en kjent skikkelse i Akabs kongeslekt, ja, i hele Samaria. Alle må ha kjent ham, om ikke personlig, så i alle fall av omtale.

Det er også all grunn til å tro at sendebudene kjente ham, men at de ikke fant det klokt å nevne navnet hans for kongen. De prøvde å velte hele ansvaret over på kongen som hadde sendt dem. Derfor endret de også profetens ord slik at de selv ikke skulle ha noen skyld i ferden til Ekron.[6]

Først da kongen spurte dem nærmere ut om mannen, ga de ham den velkjente beskrivelsen av profeten fra Tisbe (2 Kong 1,7–8). Da kjente Akasja ham igjen og grep straks til de midlene han i sin blindhet mente ville være en passende straff for den overmodige profeten som så frekt hadde satt seg opp mot kongens vilje. Ingenting viser bedre enn dette at det måtte komme til kamp, og at kampen måtte bli offentlig, så alle kunne se at her sto makt mot makt – Israels konge mot himmelens Gud.

Det første kongen gjorde, var å sende «en høvedsmann over femti sammen med sine menn» (2 Kong 1,9) til Elia. Det kan ikke være noen tvil om at hensikten var fiendtlig. Det går fram ikke bare av engelens ord til Elia (2 Kong 1,15), men av hele sammenhengen.

For hvorfor skulle Akasja ellers sende en høvedsmann over femti, om det ikke var for å slå en eller annen fiendtlig makt, tvinge fram lydighet eller fullbyrde en dom som allerede var avsagt? Vi finner det siste mest sannsynlig. Det synes også å ligge i den forsikringen engelen senere ga Elia: «Gå ned med ham, og vær ikke redd ham!»

Soldatene hadde ingen vanskelighet med å finne Elia, for profeten ventet på dem på sitt velkjente oppholdssted på Karmel-fjellet. På den ene siden er det en nesten komisk, på den andre siden en majestetisk motsetning mellom disse femti krigerne med sin høvedsmann og den ene ubevæpnede mannen de var kommet for å ta til fange.

Høvedsmannen bar utfordrende fram sin konges befaling til profeten: «Du Guds mann: Kongen sier: Kom ned!» Profeten svarte med sin Konges svar – konge mot konge, sendebud mot sendebud: «Er jeg en Guds mann, så skal ild fare ned fra himmelen og fortære deg og dine femti menn!» (2 Kong 1,10)

Så forferdelig dette svaret var, var det likevel påkrevd av forholdene, ja, helt nødvendig. Kongen og folket hadde reist spørsmålet om makt mot makt. Derfor måtte det avgjøres offentlig hvor makten lå, og det ved en dom som svarte til

[6] «Du sender bud for å spørre» (2 Kong 1,6) i stedet for profetens: «Dere går av sted og spør» (2 Kong 1,3).

utfordringen. I en kamp mellom Gud og et maktesløst, hovmodig menneske kan det bare være ett svar: Guds allmakt mot menneskets avmakt.

Fra Det nye testamente husker vi en hendelse som på mange måter ligner denne. Herrens disipler var blitt avvist av noen samaritanere. De kom tilbake til Herren, opptent av nidkjærhet, og ba om at ild fra himmelen måtte fortære de frekke (Luk 9,54).

Noen har derfor her lagt vekt på den store forskjellen mellom de to paktene. Men i dette tilfellet ligger likheten mellom de to hendelsene mer i det ytre enn i selve vesenet; det vil våre merknader ovenfor ha vist. Og forskjellen mellom de to paktene ligger mer i den ytre måten Gud åpenbarer seg på enn i selve vesenet, slik jeg flere ganger har hatt anledning til å påpeke.

Vi vil her bare legge til at i den nye pakt kommer ikke Guds rike «på en slik måte at en kan se det med øynene» (Luk 17,20), men «med Ånds og krafts bevis» (1 Kor 2,4). Det var på denne måten det behaget Herren å åpenbare seg i Sønnen.

For å forstå denne store straffedommen må vi ikke overse at høvedsmannen og hans femti ikke bare var viljeløse redskaper som blindt utførte kongens befalinger. Teksten gir oss snarere det bestemte inntrykket at de selv delte kongens tro og syn. Hadde Elia gått ned til dem slik de befalte ham, ville han neppe ha kommet levende til Samaria (jf. 2 Kong 1,15).

Den fiendtlige holdningen og den frekke forakten for Herren og hans profet kommer enda tydeligere fram ved at det ble sendt ut en ny, lignende flokk, som talte enda frekkere til profeten. Nå hører vi ikke lenger det kongelige befalingsordet «Kongen sier: Kom ned!», men: «Kom straks ned!» (2 Kong 1,11–12)

Det kan derfor ikke undre oss at den samme skjebnen måtte ramme disse som de første. Kongen hadde frekt foraktet Herren og hans profet og tatt opp kampen med harme og stridslyst. Derfor måtte Herren svare med en ny dom som tydelig kunne vise hvor makten lå.

Det er ikke lett å forstå at kongen under slike forhold sendte ut en tredje flokk. Det ser ut som vanvidd at han ikke straks ga etter. Noen har søkt grunnen i sykdommen hans, så han ikke skulle ha vært tilregnelig; andre i trassen hos en østerlandsk despot som ikke ville finne seg i å bli motsagt. Kanskje ga han høvedsmennenes opptreden skylden.

I alle fall opptrådte den tredje utsendingen helt annerledes enn de to første. Det ser ut som om høvedsmannen denne gangen gikk helt opp på fjellet til profeten uten å ha sine femti med seg (2 Kong 1,13).

I motsetning til de to førstes bydende ord nærmet han seg Herrens profet på knærne og ba ham spare hans eget og hans følgesvenners liv. Dermed viste han at han fullt ut erkjente Herrens makt og slett ikke ville la seg inn på en kamp som bare kunne bli skjebnesvanger for ham selv. Herren befalte derfor profeten å gå med ham, for nå var det ikke lenger noen grunn til frykt.

Da Elia kom fram til kongen, gjentok han Herrens budskap, som han allerede hadde sendt ham, uten å mildne eller ta tilbake noe. Akasja hadde vendt seg til «fluenes gud» i Ekron. Derfor måtte nå han, og hele Israel med ham, ta følgene av denne dårskapen. Det skulle bli ved det Herren hadde sagt: Han skulle ikke

mer forlate sykesengen; han skulle dø. «Det Herrens ord som Elia hadde talt, gikk i oppfyllelse, og han døde.» (2 Kong 1,16–17)

Akasja etterlot seg ingen sønn. Han ble derfor etterfulgt av sin bror Joram i det andre regjeringsåret til Joram, Josjafats sønn. Men før vi går nærmere inn på denne kongens regjering, må vi kort se på Elias og Elisjas historie, som er så nøye knyttet til Israels.[7]

Beretningen i 2 Kong 2 begynner med fortellingen om hvordan Elia ble tatt opp. Den er innledningen til Elisjas profetiske tjeneste, men også et vesentlig ledd i den profetiske historien som helhet. Vi forstår at en slik hendelse i Israels historie på den tiden måtte få den største betydning for selve profetembetet. Omstendighetene rundt Elias bortgang er like merkelige og enestående som de som fulgte med hans første opptreden som profet. Ved begge anledninger ser vi den samme plutselighet, det samme underfulle preget og den samme symbolske betydningen.

Hendelsen skulle tydeligvis stå i Israels historie som et veldig tegn, både for slekten som levde da, og for de slektene som skulle komme. At man forsto den slik, har vi blant annet et bevis på i den måten Jesus Sirak skildrer denne profetens sendelse og opptreden på (Sir 48,1 ff.).

Men vi må vokte oss for å gjøre som enkelte fortolkere og se de overordentlige tingene som fulgte med profetens bortgang, som bare billedlige. De gir seg selv ut for å være historiske og må også regnes som historiske hendelser. Det vil for øvrig fortellingen selv vitne best om.

Akasjas regjering endte med den straffedommen Elia hadde forkynt på forhånd, og en ny og ikke mindre ugudelig konge hadde steget opp på Israels trone. På denne tiden kom Herrens bud til ildprofeten om at han skulle kalles bort fra sin tjeneste. Dette ble også kjent for profetenes disipler. Det må likevel ikke forstås slik at Elisja og profetenes disipler visste hvordan Herren ville kalle sin profet bort; kanskje var det skjult også for Elia selv.

Men teksten viser tydelig (2 Kong 2,3.5.9) at man ventet at han skulle bli tatt bort, og den synes også å antyde at man ventet at noe underfullt skulle skje. Hvordan de hadde fått vite det, kan vi ikke si nærmere – om Herren selv hadde kunngjort det for dem, eller om profeten hadde forberedt dem på det som skulle skje.

Som den hellige teksten forteller, begynte den store dagen med at Elia og Elisja forlot Gilgal (2 Kong 2,1). Dette Gilgal må ikke forveksles med stedet med samme navn som lå mellom Jordan og Jeriko (Jos 4,19). Her tenkes det på det Gilgal som omtales i 5 Mos 11,30, der Israels stammer hadde sin store og betydningsfulle samlingsplass etter at de var kommet inn i det hellige land.

Vi husker at Saul hadde samlet Israel der den gangen Samuel kom ned til ham for å forkynne Guds straffedom over hans ulydighet (1 Sam 13,13–15). Byen lå

[7] Uttrykket i 2 Kong 1,17, «i Judas konge Jorams … andre år», beror på en eller annen forvanskning av teksten som vi ikke er i stand til å oppklare nærmere (jf. 1 Kong 22,52 med 2 Kong 8,16). Man har prøvd flere forklaringer, for eksempel at Joram regjerte sammen med sin far Josjafat i to eller fem år. Denne antakelsen er også tatt med i den kronologiske tabellen i femte bind av dette verket, s. 176. Men også slik oppstår det vanskeligheter. Under slike forhold gjør vi riktigere i å se disse vanskelighetene som forvanskninger av teksten.

inne i fjellene sørvest for Silo, innenfor Efraims område. Stedet er nå merket av den lille landsbyen Jiljilieh.

En vandring på omkring ti kilometer mot sør ville føre dem ned til Betel, som ligger lavere, og dit hadde Gud sendt Elia, etter hans egne ord. Både i Gilgal og i Betel bodde det profeter, eller «profetenes disipler», som de kalles her, og begge byene nevnes også i profetenes skrifter som arnesteder for avgudsdyrkelsen i Israel. Kanskje var det nettopp derfor profetenes disipler hadde slått seg ned der.

På veien fra Gilgal ba Elia Elisja om å forlate ham. Denne befalingen fra profeten har vært forklart på ulike måter.

Vi kan ikke overtale oss til å tro at det skjedde av ydmykhet, fordi han ikke ville la seg tjene av Elisja, eller fordi han var usikker på om Elisjas følge stemte med Guds vilje. I begge tilfeller ville profeten ha holdt fast ved kravet sitt og avvist Elisjas bestemte ønske om å gå med ham. Som i flere lignende tilfeller ser vi snarere befalingen som et middel til å prøve tjenerens troskap (jf. Rut 1,8.11–12; Luk 9,57–62; Joh 21,15–17).

Det kommer tider da alt synes å si oss at vår plikt er å trekke oss beskjedent og lydig tilbake fra skueplassen for de store hendelsene, der vårt nærvær kanskje også kan bli farlig for oss. Samtidig gjelder det at den som vil tjene Herren, ikke må holde seg på avstand, men modig og bestemt stå på sin post – selv om han skulle få tanker om at det han gjør, ikke stemmer med Guds forsyn.

Vi kan ikke fri oss fra tanken at Elias besøk hos profetskolene i Gilgal, Betel og Jeriko var ment som en prøve for dem, samtidig som det på en eller annen måte hang sammen med hans nær forestående bortgang. Det forsto tydeligvis også profetenes disipler – hvordan, kan vi ikke si nærmere.

Men å ta besøket som en formell avskjed ville være helt uforenlig med Elias holdning, og ikke minst på den dagen. Det lar seg heller ikke forene med spørsmålet de stilte Elisja, om han visste at Herren ville ta hans herre bort den dagen. Riktignok behøver uttrykket «i dag» ikke forstås bokstavelig, men om den nærmeste framtiden. Men også i så fall blir spørsmålet meningsløst om Elia var kommet for å si farvel.

På hvert av disse stedene – Gilgal, Betel og Jeriko – kom Elia med den samme oppfordringen til Elisja om å bli igjen, en oppfordring som prøvde troen hans. Og hver gang fikk han det samme bestemte svaret: Elisja ville bli hos sin herre og slett ikke forlate ham (2 Kong 2,2–6).

Likeledes fikk Elisja på alle disse stedene det samme spørsmålet av profetenes disipler: om han visste at herren hans skulle bli tatt bort den dagen. Spørsmålet kom snarere av nysgjerrighet enn av åndelig forståelse. Elisja avviste det derfor, og med svaret han ga hver gang, viste han at hjertets innerste helligdom ikke kunne stå åpen for en påtrengende nysgjerrighet uten åndelig finfølelse og forståelse.[8]

[8] Bähr mener at spørsmålet deres omtrent skulle bety: «Når din herre blir tatt bort, hva skal det da bli av oss, og særlig av deg?» og at Elisja med svaret ville berolige dem, som om han sa: «Jeg vet det og tenker med sorg på det, like mye som dere, at min herre skal tas bort; men overlat alt til Gud og stol på ham, og riv ikke opp igjen og igjen i det bitre spørsmålet!» Keil forstår det slik at Elisja påla dem å tie fordi hans herre i sin ydmykhet ikke ville ha saken omtalt. Jeg foretrekker den forklaringen jeg har gitt ovenfor.

Til slutt fulgte femti av profetenes disipler etter Elia og Elisja for å være vitner på avstand til det som skulle skje (2 Kong 2,7). Vi behøver vel ikke legge til at det gikk her som alltid ellers når man i nysgjerrighet vil se inn i det guddommelige: De fikk ikke ønsket sitt oppfylt.

Så gikk de to ned til Jordan og stilte seg ved elvebredden. Elia tok av seg kappen, symbolet på hans profetiske tjeneste, rullet den sammen som til en stav (jf. 2 Mos 14,16) og slo på vannet med den (2 Kong 2,8). Og se: Vannet skilte seg, slik det hadde gjort da Herrens ark gikk foran Israel inn i det hellige land (jf. Jos 3,14–17).

Elisja og Herrens tjenere i framtiden kunne ikke få en bedre undervisning om Herrens undermakt enn denne. Her ble det klart at den ikke lå hos profeten som menneske, men var knyttet til tjenesten hans, og den enkle kappen var det ytre symbolet på den. Det samme ble gjentatt på den andre siden av elven.

Der fikk Elisja lønnen for sin troskap. I avskjedens stund spurte Elia sin trofaste tjener hva han skulle gjøre for ham før han ble tatt bort, og Elisja ba om å få en dobbel del av Elias ånd (2 Kong 2,9).

Dette spørsmålet og svaret må ikke forstås slik at Elia mente at han selv kunne gi tjeneren sin en stor gave, og heller ikke slik at Elisja ba om en større utrustning med Ånden enn Elia hadde hatt, fordi han ville overgå sin herre i mektige gjerninger. Det var ikke Elias sak å gi Ånden, og Elisja ba ikke om undermakten for sin egen del, men for den tjenesten han fra nå av skulle ha. Han strebet etter de beste gavene, og det er et åndelig prinsipp som apostelen selv framhever som det høyeste (1 Kor 12,31).

Men det er nok riktigere å se Elisjas bønn fra et annet synspunkt. Vi peker da på bestemmelsen i loven som gir den førstefødte den doble delen (5 Mos 21,17). Elisja står her fram som en som ønsket å bli sin herres etterfølger, slik den førstefødte alltid skulle være farens arving; og med arvefølgen fulgte den doble delen – her av farens ånd, der av de jordiske eiendelene. Med dette stemmer også det svaret Elia ga ham.

Elisja hadde bedt om en stor ting, som det ikke var Elias sak å gi ham. Derfor kunne Elia bare gi ham et tegn på om Gud hørte bønnen hans – om Herren ville sette ham inn som hans etterfølger i tjenesten og utruste ham med den kraften fra Ånden som trengtes til det. Dersom han fikk se det i det øyeblikket Elia ble tatt bort av Herren – se det hele – skulle det være tegnet på at bønnen hans var hørt (2 Kong 2,10).

Når vi ser Elisjas bønn i dette lyset, har vi ikke vanskelig for å forstå Elias svar. Om Elisjas bønn kunne bli oppfylt, var avhengig av om Herren fant den åndelige beredskapen hos ham som trengtes. Og slik er det alltid: Åndelig beredskap er den nødvendige forutsetningen for å utføre en åndelig tjeneste.

En slik bønn kunne ikke Herren ha hørt om den var kommet fra «de femti» som sto langt borte for å skue inn i disse underfulle tingene. De manglet de åndelige forutsetningene for det. Selv om de hadde stått nær, ville de ikke ha sett det Elisja så, like lite som profetens tjener i Dotan fikk se den himmelske hæren som omga og forsvarte Elisja, før øynene hans på underfullt vis ble åpnet (2 Kong 6,14–17).

Slik vi ser det, lå det også en særlig undervisning, avpasset etter Elisja, i det synet Herren ga ham da Elia ble kalt bort. Det står ingen steder i Den hellige skrift at Elia ble tatt opp i en glødende vogn spent for glødende hester. Det står bare at denne underfulle åpenbaringen kom og skilte de to fra hverandre, så den liksom hyllet Elia inn, og at profeten «for i stormen opp til himmelen» (2 Kong 2,11).

Den glødende vognen og hestene var symbolet på Herren, hærskarenes Gud (jf. Sal 104,3–4; Jes 66,15; Hab 3,8). Å få se denne åpenbaringen var pantet på å være den usynlige Guds herold, stå i inderlig forbindelse med hans kongedømme, som er usynlig for verden, og tjene ham ved å kunngjøre hans herlighet for verden, slik Elia hadde gjort før.

Ut over dette – at Elia på denne måten for opp til himmelen, og at den symbolske åpenbaringen ble synlig for Elisja – forteller Den hellige skrift oss ingenting mer. Og det er visselig både det viseste og det beste ikke å spekulere over de spørsmålene som gjerne melder seg her, for eksempel hvor Elia kom hen, og i hvilken tilstand han ble «tatt opp».

Når vi avviser alle slike spørsmål, som vi verken har evne eller midler til å besvare tilfredsstillende, finner vi ingenting i denne historien – hvor underfull den enn er – som går ut over den vanlige grensen for det underfulle. Den finner sin forklaring i Skriftens vanlige forståelse av undere; det er ikke noe særlig overordentlig ved den.[9]

Elisja fikk se Herrens symbolske åpenbaring, og Elias kappe, tegnet på hans profetiske tjeneste, ble etterlatt til ham som lønn for hans troskap – som for å gjøre all tvil om betydningen umulig. Den falt av profeten da han ble tatt bort, og Elisja tok den opp med dyp ærefrykt som det siste minnet om sin herre som var kalt bort.

Da han sto der alene igjen, ble han først grepet av smerten over å ha mistet sin herre. I dyp sorg ropte han: «Min far, min far!» Deretter ga han i sorgens stund uttrykk for den dype troslærdommen Herren nettopp hadde gitt ham. Hans herre var tatt bort, men hans herres Gud var alltid nær. Han hadde nettopp åpenbart seg i sin herlighet og midt i sorgen satt et uutslettelig inntrykk av den, og det var dette Elisja nå bekjente idet han ropte: «Israels vogner og ryttere!» (2 Kong 2,12)

Han så opp etter Elia, men han så ham ikke mer. Den glødende vognen var forsvunnet; en sky hadde tatt den bort. Så rev han klærne sine i stykker fra øverst til nederst som tegn på sorg. Men han sørget ikke slik over tapet av sin elskede herre at han glemte oppgaven som nå lå foran ham. Han tok snarere straks opp det oppdraget Herren hadde satt ham til, med en slik trosens kraft

[9]Den greske oversettelsen, Septuaginta, gjengir den hebraiske teksten med ὡς εἰς τὸν οὐρανόν, det vil si «for opp liksom til himmelen». Det kan nå ikke avgjøres om de sytti oversetterne gjorde det ut fra en riktig forståelse av teksten eller av rasjonalistiske grunner. Den egentlige oversettelsen av det hebraiske uttrykket ville være «for opp mot himmelen» (jf. Dom 20,40; Sal 107,26; Jer 51,53). Siraks bok bruker ikke det uttrykket som står i den hebraiske teksten, men synes å forutsette en slik forståelse (Sir 48,9). Josefus sier derimot at Elia forsvant liksom Enok, og at ingen visste at han var død (Antikviteter 9,2). De gamle rabbinerne mener for det meste at Elia ikke smakte døden, men dro bort til himmelen (Moed Katan 26a; Bereshit Rabba 21). Andre rabbinere hevder – kanskje for å gå imot den kristne læren om himmelfarten – at Elia ikke for opp til himmelen med én gang. Disse merknadene våre har ikke til hensikt å gjøre Bibelens ord tvilsomt, men bare å vise hvor nødvendig det er å holde seg borte fra all spekulasjon om slike ting når ikke Skriften selv oppmuntrer oss til det.

og så dyp ærefrykt for forgjengeren sin at kirken alltid burde se en dyp og viktig lærdom i det til etterfølgelse.

Det smertefulle tapet og den dype sorgen skulle ikke lamme oss så vi i smerten glemmer at Herren regjerer – tvert imot. Disse bitre smertene skulle snarere kalle oss til arbeidet og knytte oss inderlig til oppgaven vår.

Like lite skulle vi i vårt kall glemme at vi har hatt forgjengere som har stått der vi nå står. Vi er alle bare tjenere: Etter hverandre tar vi opp den gjerningen Herren setter oss til, og vi skal fortsette der andre sluttet for å gå inn til Herrens herlighet. Men gjerningen er Herrens. Han lever og regjerer i evighet.

Med en dyp erkjennelse av dette tok Elisja opp kappen som var falt fra hans herre. Den var ikke noe utmerkelsestegn for ham, men ble gitt ham som et symbol på oppgaven hans. Derfor kalte den ham til arbeidet og minnet ham om det. Med denne kappen gikk han tilbake til elvebredden. Han så opp mot himmelen og spurte: «Hvor er Herren, Elias Gud?» Så slo han på vannet med kappen, og det samme underet som hadde ført dem over elven, ble gjentatt: Vannet skilte seg, og Elisja gikk over (2 Kong 2,13–14).

Slik skal alle vanskeligheter, ja, selv dødens kalde bølger, dele seg når vi i troen går dem i møte, kledd i den himmelske kledningen. Slik skal Herrens løfter alltid stå fast, og Herren trofast oppfylle sitt ord. Og slik kan vi, om enn ydmykt og i bønn, trygt og frimodig gå til den gjerningen Herren har gitt oss.

Kapittel 8. Profeten Elisja

Profeten Elisja. Han kommer tilbake til Jeriko. Profetenes disipler anerkjenner ham. Han «leger» vannet i Jeriko. Dommen over de unge mennene i Betel. Han slår seg ned i Samaria.

(2 Kong 2,15–25)

Det som nå følger, gir oss en mer utførlig skildring av profeten Elisja og hans gjerning. Det er likevel ikke meningen å gi en krønike om Elisja. Men i Elisjas person samler tidens profetiske historie seg, og derfor blir en skildring av hans person og virksomhet samtidig en framstilling av den profetiske historien i denne perioden. Da Elia ble kalt bort fra den historiske skueplassen, begynte Elisjas profetiske tjeneste, og han ble innviet til den ved det første underet ved Jordan.

De tre beretningene som følger om profeten Elisjas første opptreden, må ses som en forberedelse til hans senere virksomhet. Den første skal vise oss hvordan profetenes disipler anerkjente hans profetiske tjeneste. I den andre og den tredje ser vi ham tre fram for folket som redskap for Guds nåde (2,19–22) og for hans straffedom (2,23–24), og vi ser hvordan han gjorde det klart for folket at han var Elias arving i profetembetet. Etter at Elisja slik hadde stadfestet at han var sendt av Gud, tok han straks opp den oppgaven Herren hadde gitt ham i Israels offentlige liv.

1. Ser vi nærmere etter, finner vi at hver av disse forberedende hendelsene vi nettopp har pekt på, har sin særlige betydning. Den første viser at Elisja inntok den samme overordnede stillingen overfor profetenes disipler som Elia hadde hatt før ham, og at disse nå som før prøvde å trenge seg inn i profetens gjerning uten den rette åndelige forståelsen.

Men etter dette første møtet, der profeten viste dem hvor mye de manglet av åndelig forståelse, måtte det bli klart for dem at det eneste sikre og rette var å følge alle hans befalinger og ærbødig underordne seg hans profetiske tjeneste.

For oss kan det være ett og annet ved dette møtet som virker underlig. Men alt som fortelles om det, passer godt inn i tidens ramme, og slik kaster det klart lys både over tidsforholdene generelt og over det åndelige ståstedet til profetenes disipler i særdeleshet.

Da profetenes disipler så Elisja komme alene tilbake fra Jordan, gikk de ham i møte for å hylle ham (2 Kong 2,15–16). De ventet at Elias ånd var over ham, og kanskje hadde de også på avstand sett underet han hadde gjort. Men selv om de

hyllet ham som arving til profetembetet, kom de samtidig med en innstendig bønn som viste hvordan de forsto det som hadde skjedd.

Som Obadja (1 Kong 18,12) delte de tidens tanker om hvordan Herrens Ånd forholdt seg til profetene, og de forestilte seg at Herren kanskje hadde ført deres herre bort til et eller annet øde sted. Dels av nysgjerrighet, dels fordi de var inderlig knyttet til ham, ønsket de å få vite hvordan det var gått med ham.

Bønnen deres sprang riktignok så langt ut av hengivenhet for herren deres. Men de viste også at de manglet en dypere forståelse av og åndelig finfølelse for det som hadde skjedd. Blant dem var det femti sterke menn som kunne holde ut de største anstrengelser.

Kunne ikke disse – slik lød bønnen deres – gå og se hvor Herrens Ånd hadde gjort av profeten, om han var ført bort til et av fjellene eller kanskje til en av dalene i nærheten av Jeriko? Folk som hadde slike tanker, var det umulig å fortelle hva som hadde skjedd, og enda mindre å forklare dem betydningen av den åpenbaringen fra Herren som hadde funnet sted da profeten ble tatt bort.

Elisja kunne derfor bare avvise ønsket deres. Det skulle ha lært dem hva som kom først, både for profeten selv og for profetenes disipler: lydighet uten flere spørsmål. Men som så mange av oss fikk de først forstå det etter å ha gjort sørgelige erfaringer med sin egen dårskap. De holdt fast ved ønsket sitt, til profeten til slutt måtte gi etter.

Da de etter tre dagers iherdig leting vendte tilbake til Jeriko, minnet profeten dem om det han hadde sagt før (2 Kong 2,17–18). Men av grunner jeg ikke behøver å gjenta, lot han også denne gangen være å fortelle dem det han selv visste om hvordan Elia var forsvunnet. Fra da av viste likevel profetenes disipler alltid lydig ærbødighet for Elisja og hans gjerning.

2. Det neste skrittet som var nødvendig for tjenesten hans, var å få folket til offentlig å anerkjenne at han var sendt. Uten å vinne gehør hos folket ville oppdraget hans bli uten betydning. Det var dessuten helt nødvendig at Herrens makt og herlighet trådte klart og tydelig fram gjennom profetene i striden mot Baal. Bare slik kunne Herren gjøre sannheten gjeldende for den tidens mennesker, og det var det tiden krevde. Her må vi søke grunnen til de uvanlige undergjerningene Herren lot profetene utføre på Elias og Elisjas tid.

Vi ser også at Herren nådde sin hensikt med dette. Vi minner om hvordan Akab gang på gang ble stanset av Elia på sin avguderiske vei. Da Akabs sønn Akasja kom på tronen, så det ut til at han ville gå i farens spor.

Men Elia trådte fram, kunngjorde Guds straffedom for kongen og ga den ettertrykk ved Herrens dom over de to høvedsmennene som ble sendt ut til Karmel for å gripe ham. Noe slikt kunne ikke bli uten virkning. Det ser vi også av det Skriften forteller om den neste kongen, Joram. Om ham heter det at han «gjorde det som var ondt i Herrens øyne, men likevel ikke som sin far og mor», og videre at han «tok bort den Baal-støtten som hans far hadde laget» (2 Kong 3,2).

Dette betyr visselig ikke at han rev ned Baals tempel og ødela støtten. Trolig vil det bare si at han flyttet den fra den framskutte plassen den før hadde hatt et sted i nærheten av Baals tempel, og satte den inn i selve tempelet (2 Kong 10,27).

Men dette viser likevel at Baal-dyrkelsen ikke lenger var landets offentlige religion, og at man nå var kommet tilbake til Jeroboams måte å tilbe på. Denne reformen var riktignok ikke stor i seg selv. Men den hadde kostet mye kamp, og den var i alle fall et betydelig skritt tilbake mot Israels rette gudsdyrkelse.

Fra denne allmenne betraktningen av den innflytelsen profetembetet hadde på det offentlige liv, vender vi oss nå til det første underet som profeten stadfestet sitt profetiske kall med. Det er betegnende at Elisjas første under brakte en stor og herlig velsignelse fra Herren. Mennene i Jeriko kom – trolig gjennom byens fremste menn – til profeten og la fram en sak som voldte dem alle bekymring (2 Kong 2,19).

Alle kunne se hvor herlig byen lå, et paradis i det hellige land. Den fruktbare jorden lå badet i den tropiske solen, bevokst med en frodig vegetasjon av morbær- og fikentrær; luften var frisk, og landskapet var godt forsynt med bekker som rant hele året. Men vannet hadde en sørgelig mangel som ødela all denne herligheten.

Omkring to kilometer fra det gamle Jeriko (ikke det nåværende) finnes det en herlig kilde med friskt og godt vann, den såkalte Ain-es-Sultan.[1] Ut fra beliggenheten må det gamle Jeriko ha hentet vannet sitt fra den. Det er all grunn til å tro at dette er kilden Elisja «leget», og det bekreftes også av at de andre kildene i omegnen den dag i dag nesten alle har brakkvann.

Innbyggerne i Jeriko ga – og ikke uten grunn – dette «dårlige» vannet skylden for en ulykkelig sykelighet som rådet i byen: både mennesker og buskap ble plaget av for tidlige fødsler.

Med denne klagen kom de til Elisja, og det var å vente at han ikke ville la dem gå uten å bli hørt. Midlene han brukte for å lege vannet, har sin symbolske betydning. Han var selv bare redskapet; Herren alene var kraften. Derfor måtte redskapene som ble brukt, også her være nye (4 Mos 19,2) og helliget til Herrens tjeneste, slik som overalt når noe skulle gjøres for Herren. Han ba dem hente en «ny» skål med salt. Saltet skulle være det symbolske legemiddelet. Som kjent ble det brukt ved ofrene og skulle symbolisere det som bevarer og renser.

Så gikk profeten, fulgt av folket, opp til kilden, kastet saltet i vannet og sa: «Så sier Herren: Nå har jeg gjort dette vannet friskt, det skal ikke mer volde død eller for tidlige fødsler.» «Og vannet ble friskt og har vært så til denne dag.» (2 Kong 2,20–22)

Mange viktige lærdommer kan hentes ut av dette underet. Vi peker særlig på hvordan saltet, båret i den nye skålen og kastet i kilden, leget vannet – leget det for godt og fullkomment. Vi merker oss også hvordan tre ting virket i inderlig sammenheng: midlene, som i seg selv var maktesløse, profetens ord og Herrens kraft. Her ser vi hvordan Herren vil være nær med sin evige kraft når vi i nødens stund søker ham på den måten og med de midlene han selv har foreskrevet.

3. Men det trengtes enda et vitnesbyrd om Elisjas profetiske tjeneste – et vitnesbyrd som ikke, som det forrige, åpenbarte Guds velsignelse, men hans straffedom. De som foraktet hans sendelse og utfordret den Guds makt han var sendt for å åpenbare, skulle av bitter erfaring lære at den var virkelig. At

[1] Robinson, Researches II, s. 283.

straffedommen ved begynnelsen av Elisjas virksomhet ble forstått slik, ser vi av at hans profetiske tjeneste aldri senere synes å ha møtt åpen og håndgripelig motstand.

Vi finner profeten igjen på vandring langs den ensomme veien til Betel, der han nylig hadde gått sammen med sin herre som nå var kalt bort. Vi husker at Betel var det siste stedet der Elia og Elisja stanset en liten stund på veien til Jeriko og Jordan. Også dette er betegnende. Det må ha vakt mange tanker hos profeten å gå denne veien igjen, for den måtte minne ham så levende om herren hans – og ikke minst nå, da han sto ved inngangen til sin profetiske tjeneste.

Og når han nå kom gående mot Betel langs den samme veien, vakte det hos folket der minnet om profetenes siste besøk i byen og om det som da var blitt sagt om at Elia skulle bli tatt opp.

Men i stedet for å ta imot profeten med ærefrykt brukte de anledningen til å drive gjøn med ham, både med ham og med hans herre som var kalt bort. Det var en åpen hån mot den levende Guds makt, og hånen var så mye mer straffverdig som den på det groveste brøt både Guds og menneskers lover. Den var ikke bare en krenkelse av den gjestfriheten man ellers viste den fremmede, men også den frekkeste forakt for åndelig myndighet, som man ellers overalt i Østen viste så stor ærbødighet.

Elisja hadde langsomt gått de omkring 1100 meter opp fra Jerikosletten til høylandet der byen Betel lå.[2] Da han var kommet opp på den siste høyden – trolig ved Wadi Suweinit-passet, der omgivelsene ennå bærer merker etter de tette skogene som en gang dekket disse åsene – kom en flokk unge menn mot ham, og etter det teksten synes å antyde, var de gått ut for å møte ham.

Det var ikke små barn, slik noen har ment, men unge menn. Det samme uttrykket brukes nemlig om den tjue år gamle Salomo (1 Kong 3,7) og om Rehabeams unge rådgivere. Hele sammenhengen gir inntrykk av at de var gått profeten i møte etter en avtale. Vi vet ikke hvordan de hadde fått vite at Elisja nærmet seg Betel, eller hvordan de hadde fått høre at den store profeten, som de «femti sterke mennene» fra Jeriko hadde lett etter, var tatt opp – noe de selvfølgelig bare hadde latt seg fortelle som en tåpelig skrøne.

Men da de møtte profeten, tok de imot ham med hentydninger til det de hadde hørt om herren hans. De ropte mot ham: «Gå opp, din snauskalle! Gå opp, din snauskalle!» (2 Kong 2,23) Med disse ropene forfulgte de ham, til Herren selv grep inn og forsvarte sin tjener.[3]

Som Moses og Aron ved en lignende anledning (2 Mos 16,6–8), og som Peter senere (Apg 5,3–4), vendte Elisja seg mot dem og kalte ned Herrens straffedom over de ugudelige. Når det heter at han lyste forbannelse over dem i Herrens

[2] Vi kan ikke være enige med kaptein Conder (Tent-work in Palestine II, s. 106–108) i at det Betel der Jeroboam innførte kalvedyrkelsen, lå på Garisim-fjellet, slik middelalderens tradisjon vil ha det. Likevel vil vi gjengi noen linjer av hans beskrivelse av det Betel som omtales her. Han skriver: «Betel er den dag i dag et av de mest øde stedene i Israels land. Hele omgivelsen består bare av grå stein og kalkklipper. De små jordlappene som finnes her, er inngjerdet med hvite steingjerder; de usle hyttene er bygd av grovt tilhugd stein. Haugen i øst er en hard klippe med en og annen fikenhage her og der. Hele stedet ser ut som om det var forvandlet til stein.»

[3] Slik forklares denne frekke hånen best. Uttrykket de bruker, er nøyaktig det samme som det som brukes om Elias opptakelse. Forstått slik får vi også det rette innblikket både i det frekke sinnelaget hos disse unge mennene og i straffedommen som snart fulgte.

navn, er det ikke tale om personlig hevnfølelse; vi behøver vel ikke forsvare profeten mot en slik beskyldning.

Og Herrens straffedom fulgte snart etter på en slik måte at den synes å ha hatt særlig til hensikt å vekke allmenn oppsikt: To binner kom ut av skogen og rev i hjel førtito av de ugudelige unge mennene (2 Kong 2,24).

Skriften viser nok ofte at bjørner som blir irritert, kan være farlige nok (jf. 1 Sam 17,34; 2 Sam 17,8; Ordsp 17,12; 28,15; Dan 7,5; Hos 13,8; Am 5,19). Men at tallet på de døde her var så høyt som førtito, synes ikke å la seg rimelig forklare – med mindre vi ser hen til det som for oss står som hensikten med denne straffedommen: Den skulle vekke den rette ærefrykt og respekt for Herrens profet.

Ryktet om hendelsen, fulgt av sorgen over de døde, har brakt profetens navn på alles lepper og skaffet tjenesten hans den ærefrykten som framfor alt trengtes for at han skulle kunne utføre oppdraget sitt.

Det er lite trolig at Elisja ble i Betel etter dette. Han hadde som mål å tre offentlig fram som Elias etterfølger i profetembetet, og han fortsatte derfor til Karmel, der Elia hadde holdt til i den senere tiden. Derfra vendte han tilbake til Samaria for å være rede når han ble kalt til å gripe inn (2 Kong 2,25).

Kapittel 9. Toget mot Moab

Josjafat, den fjerde kongen i Juda. Joram, den tiende kongen i Israel. Toget mot Moab. Den nylig gjorte oppdagelsen av «Moabsteinen». Innskriftene på den. Marsjen gjennom Edoms ørken. Mangel på vann. Møtet med Elisja. Guddommelig utfrielse. Moab blir slått, og de forente hærene rykker fram. Seieren ved Kir-Hareset. Mesja ofrer sin sønn. De forente hærene trekker seg tilbake.

(2 Kong 3,5–27)

Den første offentlige gjerningen i Elisjas profetiske virksomhet knytter seg til en begivenhet som nylig har fått en ny og betydningsfull bekreftelse. Vi tenker på oppdagelsen av den såkalte «Moabsteinen». Da pastor Klein reiste i Moab i august 1868, gjorde en vennligsinnet sjeik ham oppmerksom på en svart basaltstein. Steinen var omkring 1,17 meter høy, 61 centimeter bred og omkring 37 centimeter tykk. Den bar en innskrift på 34 rette linjer med omkring 1¼ tommes avstand mellom hver, og skriften viste seg å bestå av fønikiske bokstaver.

Minnesteinen ble funnet i Diban, det gamle Dibon, Moabs nordlige hovedstad nord for elven Arnon. Den gamle byen hadde ligget på to hauger, omgitt av en mur, og de dekkes nå av formløse ruiner (jf. Jer 48,18). Så langt man kan slutte av dem, må steinen være funnet innenfor den gamle bymuren, i nærheten av stedet der porten trolig har stått.[1] Men om den opprinnelig har stått der, er et annet spørsmål, og det er ikke lett å besvare.[2]

Før vi viser hvilke viktige opplysninger denne oppdagelsen har gitt oss, skal vi med få ord fortelle steinens sørgelige historie. Den viser oss hvor «ulykkelig splittet vi er». Den uventede oppdagelsen førte først til misunnelig strid mellom de ulike samfunnene i Jerusalem om hvem som skulle eie steinen. Det endte med at araberne, etter mye krangel og strid seg imellom, til slutt brøt den i stykker for å slå mest mulig mynt på den. Slik kunne hele oppdagelsen lett ha gått tapt.

Men heldigvis fikk man samlet stykkene, og allerede før araberne ødela steinen, var det tatt en avskrift av den. Derfor er det viktigste av innskriften bevart i lesbar form. Forskjellige kritikere har uttalt seg om den og gitt oss oversettelser som med små avvik stemmer overens i det vesentlige.[3]

[1] Canon Tristram, The Land of Moab.
[2] Tristram, samme sted.
[3] Den første som oversatte innskriften til engelsk, var dr. Neubauer ved Det bodleianske bibliotek.

Det kan være av interesse å ta med de delene av innskriften som særlig har betydning for oss, og legge til korte forklaringer. De lyder slik:

(1) Jeg, Mesja, er sønn av Kamosjgad, konge i Moab,
(2) dibonitten. Min far regjerte over Moab i tretti år, og jeg
(3) regjerte etter min far. Og jeg reiste denne steinen for Kamosj i Kirka, en [frelsens stein].
(4) For han frelste meg fra alle ødeleggere og lot meg se min lyst på alle mine fiender, på Omri,
(5) Israels konge. Han voldte Moab sorg i mange dager, for Kamosj var vred på sitt land.
(6) Hans sønn fulgte etter ham, og også han sa: Jeg vil volde Moab sorg. Og i mine dager sa han: [La oss dra],
(7) og jeg vil se min lyst på ham og hans hus. Og Israel [sa]: Jeg vil ødelegge med en evig ødeleggelse. Omri tok (hadde tatt) landet
(8) Medeba og … tok det … hans sønns dager, førti år. Og Kamosj [forbarmet seg]
(9) over det i mine dager, og jeg bygde Baal-Meon og laget dammen der, og jeg [bygde] …

(*Prikkene står for utviskede ord, og parentesene for tilføyelser som lærde kritikere har gjort. Se Sayce, Fresh Light from the Ancient Monuments, s. 91–93.*)

Hele innskriften kan vi ikke gjengi her, så interessant det enn kunne være. Det som følger, beskriver hvordan Mesja gjenerobret forskjellige byer i det nordlige Moab som Israel tidligere hadde hatt, og hvordan han bygde dem opp igjen. Da han hadde inntatt Nebo i det nordligste Moab, viet han de fangne kvinnene til Asjtar-Kamosj (Astarte-Kamosj) og «Herrens kar» til Kamosj.

I linje 1–9 forteller Mesja at Moab var blitt erobret av Omri, Akabs far, og at landet ble befridd igjen fordi Kamosj, som han sier, forbarmet seg over det. Dette skjedde etter vår mening i forbindelse med at de forente israelittiske hærene trakk seg tilbake fra Kir-Hareset og forlot landet (2 Kong 3,25).[4]

Av alt dette slutter vi at den krigerske Omri delvis hadde gjenerobret Moab, som trolig hadde vunnet tilbake sin selvstendighet under eller like etter Salomos regjering. Mesja nevner også et annet sted i innskriften en rekke byer han gjenerobret, og av denne listen går det fram at Omri må ha falt inn i landet fra nord, mens de forente hærene senere rykket inn fra sør. Derfor nevnes en hel rekke byer som Israels konge hadde erobret og befestet, men som Mesja tok tilbake.

Alle disse byene lå nord for Arnon. Elven hadde en stri strøm og så bratte bredder at det ville vært svært risikabelt for en fiendtlig hær å sette over den.

[4]Den vanlige oppfatningen er at innskriften gjelder et opprør Mesja gjorde på Akasjas tid, og at de følgende linjene, som vi ikke har gjengitt, gjelder et senere angrep på Jahas – som noen til og med vil legge sør for Arnon – på Akasjas eller Jorams tid, et angrep Mesja slo tilbake (jf. Sayce, samme sted, s. 95; Schlottmann i Riehms Bibl. Handwörterbuch II). Men for det første finner vi ingen andre steder noe om et slikt innfall i Moab av Akasja, og enda mindre av Joram før det velkjente toget han gjorde sammen med Josjafat og Edom. For det andre kunne ikke Joram ha trengt helt fram til Jahas – som ikke lå sør, men nord for Arnon, i Rubens land (Jos 13,18) – uten først å ha tatt hele det nordlige Moab, og om det sier Bibelen ingenting. For det tredje må den gjengjeldelsen mot Edom som innskriften også nevner, ha skjedd etter de forente hærenes innfall i Moab, for tidligere sto jo Edom sammen med Moab (2 Krøn 20,2.22–23). Alle disse vanskelighetene unngår vi når vi tenker oss hendelsene slik vi har framstilt dem.

Derfor kom ikke Omri sør for elven, og derfor nevnes Jahas, som lå nord for Arnon, i innskriften som den sørligste byen Israel hadde tatt og befestet.

Mens det nordlige Moab på denne måten var kommet i Israels eie, ser det ut til at det sørlige beholdt sin selvstendighet både under Omri og under Akab. Etter Akabs død gjorde Moab opprør igjen (2 Kong 3,5) under ledelse av den tapre kong Mesja. Navnet hans henger sammen med ordet «frelse», «befrielse». Faren kaller han Kamosjgad, et navn satt sammen av gudenavnene Kamosj og Gad – den siste var lykkens gud.

Frihetskampen begynte med at Moab sammen med ammonittene og en stamme fra Edom plutselig falt inn i Juda (2 Krøn 20). Moabittene har trolig ikke trodd seg sterke nok til å angripe de israelittiske festningene i det nordlige Moab. Derfor besluttet de å gjøre et streiftog over den ubefestede grensen i det sørlige Judea, samtidig som de prøvde å samle de forskjellige stammene langs Israels østgrense i et stort forbund mot Israel.

Vi har sett at dette fiendtlige angrepet på Juda ble slått tilbake under Josjafat fordi Herren grep inn, og at det først og fremst var edomittene i fiendens forbund som fikk unngjelde. Følgen var at forbundet mot Israel gikk i oppløsning, og at Edom, slik det ser ut, ble trukket over i et motforbund i Israels land. Om det får vi nærmere beskjed fra «Moabsteinen».

Det kan ikke annet enn vekke glede hos oss når vi etter 2500 år på en så uventet måte støter på en så merkelig bekreftelse av Den hellige skrifts beretninger som den «Moabsteinen» gir oss.

Og overraskelsen blir ikke mindre interessant når Mesja i innskriften tilskriver sin guddom Kamosj seieren over Israel.[56]

Vender vi oss fra den moabittiske innskriften til den bibelske beretningen, får vi vite om denne kong Mesja at han som sine forgjengere hadde vært skattskyldig til Israel. Han drev, som det heter, med saueavl; moabittenes land var fullt av gode beitemarker, og der gikk det svært store flokker. Skatten han måtte betale hvert år, var derfor «hundre tusen lam og ullen av hundre tusen værer» (2 Kong 3,4). Den falt selvsagt bort da han gjorde opprør for å kjempe seg til selvstendighet.

Det vi har fortalt ovenfor, forklarer godt hvorfor Josjafat fryktet den voksende makten i Moab og gjerne så den knekket. Derfor gikk han også villig med på et forbund med dette målet (2 Kong 3,6–7). De åndelige betenkelighetene han forståelig nok måtte ha mot et forbund med Israel, har han trolig overvunnet med tanken på at Joram ikke var som Akasja og Akab (2 Kong 3,2).

[5] Jeg forstår innskriften slik at den i de seks første linjene omtaler Moabs stilling under Omri og Akab. Av lett forståelige grunner sier den ingenting om de forente israelittiske hærenes tog til Kir-Hareset og det som skjedde der; i stedet legger den stor vekt på hjelpen Moab fikk av sin guddom Kamosj. Heller ikke nevner den at de jødiske hærene trakk seg tilbake. Den forteller bare hvordan moabittene, etter at hærene var dratt bort, gjenerobret byene i hele det nordlige Moab, og til slutt om straffen de tok over Edom.

[6] Uttrykkene og ånden i hele denne innskriften viser bedre enn noe annet hvilke tanker hedningene gjorde seg om sine nasjonale guder. Moab så på Kamosj som en rival til Israels Gud. Når vi i Det gamle testamente ofte møter uttrykk som viser at Israel tilskrev nasjonale ulykker eller utfrielser Guds vrede eller gunst, er det et nøyaktig uttrykk for tidens tenkemåte. Og når profetene bruker slike uttrykk, er det i fullt samsvar med folkets måte å tenke og tale på. På dette punktet var det, som man på forhånd kunne vente, full overensstemmelse mellom folkeslagene i Østen på den tiden.

Og siden Gud hadde gitt ham en så herlig seier over dette folket, måtte vel et felles angrep på Moab være etter Herrens vilje. Det hender sjelden at vi ikke finner en eller annen god grunn for det vi har lyst til å gjøre.

Det kan likevel ikke annet enn overraske oss at Josjafats svar da Joram ba ham hjelpe til i kampen mot Moab, er nøyaktig det samme som svaret han ga Akab da han ble bedt om å være med på det skjebnesvangre toget mot Ramot i Gilead: «Som du, så jeg! Som ditt folk, så mitt folk! Som dine hester, så mine hester!» (1 Kong 22,4). Det kan kanskje forklares med at dette var en vanlig måte å uttrykke seg på.

Eller kanskje ville den hellige forfatteren desto sterkere framheve hvor tåpelig og galt Josjafat handlet, ved å bruke nøyaktig de samme ordene om ham nå som ved den skjebnesvangre anledningen den gangen.

Krigsplanen de to kongene ble enige om, var å rykke inn i Moab fra sør. Det gjorde de ikke bare for å sikre seg at kongen i Edom ville være med, for å dekke ryggen og holde forbindelsen med sine egne land åpen, men også av viktige strategiske grunner. Det nordlige Moab sto på denne tiden under Israel, og elven Arnon var grensen. Men ingen fornuftig hærfører ville våge å trenge fram over denne elvens bratte bredder mot en fiende som den tapre kong Mesja.

Ved å gjøre en «omvei på sju dager» (2 Kong 3,8–9) og rykke fram fra sør gjennom Edom kunne de derimot sikre både tilbaketoget og forsyningene til hæren. Og lyktes det dem å lokke Mesja inn i ørkenen som skilte Edom fra det sørlige Moab – den hørte dels til det ene og dels til det andre landet – kunne de håpe å trenge helt inn i selve moabittenes land. Der kunne de så slutte seg sammen med de israelittiske garnisonene nord for Arnon.

Men nok en gang var det Edom som brakte forvirring inn i krigsplanen. Mesja lot seg ikke lokke inn i Edoms ørken. Slik vi forstår det, hadde han stilt opp hæren sin på moabittisk side av grensen mot Edom.

Her danner Wadi el-Ahsa grensen, og litt lenger oppe Wadi Tufileh.[7]

Vi antar at de forente hærene, som nå led av vannmangel, plutselig sto ansikt til ansikt med fienden her, eller i en av de vannløse wadiene like i nærheten. Fienden svermet omkring i krattskogen, så de vanskelig kunne se ham. Derfor kunne de verken sette over wadien eller angripe ham, for han viste seg snart på ett sted, snart på et annet. Stillingen var svært vanskelig, ja, rent ut håpløs.

Men her, i den store faren, ble det tydelig at de to israelittiske kongene ikke var av samme sinn. Joram kunne ikke se annet enn undergang, og hans eneste tanke om Herren var at han hadde ført dem sammen her for å styrte dem i ulykke (2 Kong 3,10). Josjafat hadde riktignok latt seg lede inn i denne farlige stillingen av svakhet og ettergivenhet, men i sitt hjerte holdt han ennå inderlig fast ved Herren.

I sin store angst vendte han seg helt av seg selv til Herren og ba om hjelp og veiledning. Han spurte etter en «Herrens profet» og fikk det trøsterike svaret at Elisja, som alle kjente som Elias tjener, var til stede i leiren (2 Kong 3,11–12). Han fikk også vite at det i Israels konges følge var en mann – trolig en av de høyere

[7] Man har innvendt mot denne antakelsen at det alltid renner en bekk gjennom Wadi el-Ahsa. Men det lar seg ikke bevise for alle årstider. Det kan dessuten godt tenkes at Moab sto ved en av sidedalene til denne wadien. Beretningen viser at de forente hærene hadde ventet å finne vann her, men ble skuffet.

offiserene – som visste om det, og som i likhet med Obadja i sin tid (1 Kong 18,3) sto i forbindelse med Herrens profet.

Så hører vi at de tre kongene gikk til Elisjas telt. Det gjorde de ikke bare av frykt for at profeten skulle nekte å komme til dem, og heller ikke for å vise ydmykhet. De fryktet snarere at Elisja, om han trådte offentlig fram for alles øyne, kunne få den samme virkningen nå som da Mika under lignende forhold sto fram for de to kongene i en åpen forsamling i Samaria (1 Kong 22,17–28). Mottakelsen de tre så ulike kongene fikk i profetens telt, var sannelig ikke oppmuntrende.

Når kongen i Edom sammen med en sønn av Akab kom til Herrens profet og ba om hjelp fra Jehova, så de på profetembetet og behandlet det slik hedningene omgikkes trolldom. Det var bare en gjentakelse av den gamle historien om Balak, som ville få Bileam til å kjempe mot Israels Gud og for Moabs guder. En slik bønn kunne ikke Elisja låne øre til; den burde heller, som han også sa til Israels konge, rettes til Baals profeter (2 Kong 3,13).

Hvor riktig Elisja hadde bedømt Joram, går fram av svaret han fikk. Joram viste en nesten utrolig mangel på åndelig forståelse og en ufattelig forherdelse: Som grunn for at han kom til profeten, holdt han fram at profetens Gud, Akabs hus' gamle fiende, hadde ført disse tre kongene sammen her for å gå til grunne. Med en slik mann var det umulig å forhandle. Profeten vendte seg derfor fra ham til Judas konge. Bare for hans skyld ville han ikke bryte av møtet, men søke Herrens veiledning og hjelp (2 Kong 3,14).

En viss kritisk skole har påstått at Elisja ba om å få hentet en harpespiller for at musikken skulle vekke den profetiske evnen i ham, og at dette var den vanlige måten den profetiske inspirasjonen ble vakt på.

Men denne påstanden er grepet helt ut av luften.[8] Både hedenske og bibelske vitnesbyrd om dette spørsmålet peker i samme retning: Musikken skulle roe sinnet, ikke hisse det opp.[9]

Slik var det også her. Møtet med Joram hadde rystet profeten sterkt, og på denne måten ville han få sinnet roet, så han var beredt til å ta imot det Gud ville meddele. Budskapet var dobbelt. Først lovet det utfrielse fra den nøden de var i, og dernest full seier over Moab. Folket fikk befaling om å grave grøfter i dalen, og så skulle wadien bli full av vann, og hæren skulle få slokke sin brennende tørst (2 Kong 3,15–17).

Men dette var bare forberedelsen til det som skulle komme. Deretter skulle de få en full og herlig seier over sine fiender, og mens de rykket seirende fram, skulle de slå ned hver befestet by og legge fiendens land helt øde.

Slik lød profetens ord. Det er ikke vår sak å forsvare den slags krigføring som profetens ord antyder, om de enn ikke befaler den (2 Kong 3,19). Den synes å stride mot Herrens uttrykkelige bud i 5 Mos 20,19–20.[10]

[8] Det vi leser i 1 Sam 10,5, fører ikke til denne antakelsen. Der fortelles det bare at slike profetsamfunn blant annet brukte musikk – ikke at de ved hjelp av den ble satt i stand til å profetere, om det da overhodet er tale om den slags profetering vi tenker på her.

[9] Bochart har samlet mange vitnesbyrd fra hedningeverdenen som går i denne retningen (Hierozoicon I, 2, 44). For å nevne ett fra Cicero: «De», det vil si pytagoreerne, «pleide å roe sine anspente tanker med sang og fløytespill.»

[10] Enkelte fortolkere ser 3,19 bare som en forutsigelse om hvordan de seirende hærene ville fare fram mot de overvunne. Men i så fall blir det vanskelig å skille mellom forutsigelsen og at Gud godkjenner det den omtaler.

Vi vil bare minne om det åndelige ståstedet på den tiden. Krigføringen var den gang brutal og vek ikke tilbake for å legge hele landskap øde. Om det har vi opplysninger fra de assyriske minnesmerkene og mange beviser fra de gamle hedenske skriftene.[11][12]

Det kan være av interesse å minne om to ting som ellers lett blir oversett. For det første har innskriften på Moabsteinen, som vi har sett, en særlig henvisning til den måten de forente hærene førte krigen på: «I mine dager sa han: [La oss dra], og jeg vil se min lyst på ham og hans hus. Og Israel sa: Jeg vil ødelegge ham med en evig ødeleggelse.» Med disse ordene gir Moabsteinen en merkelig stadfestelse av Elisjas forutsigelse.

For det andre kan man spørre om ikke de forente hærenes tilbaketog fra Kir-Hareset ville ha blitt fulgt av et farlig moabittisk innfall i Israels land hvis ikke Israel hadde ført krigen på denne brutale og grusomme måten. Nå måtte den tapre Mesja bruke alle krefter på å vinne tilbake det tapte og bøte på ødeleggelsene, og om det vitner det han forteller i de følgende linjene i innskriften.

Vi vender tilbake til beretningen om det som hendte morgenen etter at kongene hadde møtt profeten. Som Elisja hadde befalt, ble det gravd grøfter i dalen, trolig enten bak leiren eller langs den – vi vet for lite til å gå i detaljer. Men hvordan det enn gikk for seg, kan vi være visse på at Elisjas befaling ble fulgt nøyaktig.

Nok en gang skjedde underet gjennom naturlige hendelser, men sett som et hele var det et under i høyeste forstand. Slik er det med de fleste bibelske undere. De springer ut av årsaker som i seg selv er naturlige, men som ikke lar seg forklare ut fra den naturlige rekken av årsak og virkning. Det er en høyere, usynlig årsak som griper inn. Her var det uten tvil en plutselig storm som brøt løs over Moabs fjell og førte med seg en regnskur stor nok til å fylle grøftene ved Israels leir.

Den profetiske historieskriveren som forteller om dette, knytter Herrens underfulle hjelp til hans herlige nærvær i Israels helligdom. Underet skjedde om morgenen, «ved den tid matofferet blir båret fram, da kom det vann fra Edom-kanten, og landet ble fylt med vann» (2 Kong 3,20). Så snart regnet hadde gjort sin gjerning, holdt det opp like brått som det var kommet.

Israel så det underfulle regnet fra leiren og skyndte seg bort til grøftene for å slokke sin brennende tørst. Moab så det også. Men på grunn av den røde jordbunnen så det for dem ut som om solen skinte på vannpytter blandet med blod (2 Kong 3,21–23). Under sitt siste tog mot Juda hadde de opplevd noe som ga dem en forklaring: Den gangen hadde de forskjellige avdelingene i hæren deres hogd hverandre ned (jf. 2 Krøn 20,22–23). Nå så det ut til at det samme hadde skjedd hos fienden.

Kanskje fikk overtroen dem til å tenke at guden deres, Kamosj, nå hadde gitt dem en lignende seier som den Israels Gud den gangen hadde gitt deres fiender. Kongene var slått; de hadde hogd hverandre ned. Andre hadde kjempet for dem, og det sto bare igjen å ta byttet. Derfor het det: «Nå til plyndring, moabitter!»

[11] Layard, Nineveh and Babylon, s. 588.

[12] Canon Rawlinson minner i Speaker's Commentary om Herodot og Polybios. Selv 5 Mos 20,19–20 synes å antyde at dette var det vanlige.

Men de forente kongene holdt imens folkene sine inne i leiren, så de kunne falle plutselig over beduinene og hogge dem ned idet de seiersikre stormet over dalen for å ta byttet. Det ble, som vi kan tenke oss, et forferdelig blodbad (2 Kong 3,24). Men Mesja var altfor forsiktig til å kaste troppene sine inn i en kamp som igjen ville ende med død og undergang. Derfor trakk han seg tilbake etter hvert som Israel trengte fram, til han nådde festningen Kir-Hareset og stengte seg inne der.

Den jødiske hæren fulgte langsomt etter. Den ødela hver befestet by den kom over, og la hele landet øde (2 Kong 3,25). Men framrykningen stanset ved Kir-Haresets uinntakelige festningsverk.

Det undrer oss ikke at de forente hærene ikke kunne gjøre noe mot fienden innenfor disse murene. De måtte nøye seg med det som fortelles: å stille opp slyngekastere på haugene rundt festningen for å skyte på garnisonen og så sulte byen ut. Det var den eneste måten denne festningen kunne erobres på.

Kir-Moab, «Moabs festning» (Jes 15,1), eller, som den også kalles, Kir-Hareset (Jes 16,7) eller Kir-Heres – det vil si «murverkets festning» – er uten tvil det samme stedet som dagens Kerak. Den kaldeiske parafrasen gjengir det hebraiske navnet i Jes 15,1 med Keraka de Moab, som svarer nøyaktig til det nåværende navnet Kerak.

Veien til dette stedet går fra sør stadig oppover gjennom et vilt fjellandskap, til man når Kerak, som ligger omkring 1130 meter over havet. Fra den øverste fjellkammen er det en storslått utsikt, og man ser rett ned i Wadi Kerak, omkring 550 meter nede i dypet, med nesten loddrette vegger på begge sider.[13] Langs denne wadien snor en smal vei seg mellom fjellene. De ligger så tett inn på hverandre at noen få tapre menn kunne stenge dalen for en hvilken som helst hær som ville trenge fram.

Etter hvert som dalen vider seg ut, brer det seg marker med oliventrær, granatepletrær og fikentrær, i tillegg til vinhager og kornåkrer. Snart etter kommer selve Kerak til syne, og byen reiser seg som et tårn mot himmelen. For å komme dit opp må man først gå ned i dalen og så klatre oppover klippen, til man kommer til en tunnel omkring 24 alen lang. Gjennom den går veien inn i selve byen Kerak.

Platået byen ligger på, er nesten flatt og danner en trekant der hver side er 1200–1500 alen lang, og den nordøstlige er lengst. Her og i det sørvestlige hjørnet henger fjellflaten sammen med høydedragene som omgir Kerak på alle kanter. Men på alle andre sider er byen skilt fra fjellmassivet av daler som er fra 300 til 450 meter dype, med bratte og utilgjengelige sider.

Tenk deg denne fjelltangen som skyter fram og hever seg over et hav av dype daler, selv omgitt av en bred mur med tårn og andre festningsverk, og oppe på fjellflaten byen, som man bare kunne komme inn i gjennom to tunnelaktige innganger. Da har vi et bilde av Kir-Hareset slik byen så ut for den jødiske hæren som beleiret den.

Men selv om de forente kongene ikke så seg i stand til å erobre byen, kunne slyngekasterne på høydene volde garnisonen på murene mye skade. Den var

[13] Canon Tristram, Land of Moab.

hele tiden utsatt for beleirernes kastespyd, og i tillegg kom hungersnøden, så stillingen i lengden ble uutholdelig.

Under disse forholdene prøvde Mesja med sju hundre mann å hogge seg gjennom fiendens rekker i retning av der Edom sto. Trolig mente han enten at det var lettest å bryte gjennom her, eller så ventet han ikke så hard motstand fra den kanten. Men han ble drevet tilbake til festningen (2 Kong 3,26). Da ble stillingen helt håpløs, og den drev Mesja til en fortvilet handling.

Også de hedenske ofrene bygde på tanken om stedfortredelse. Ved å bære fram offer i stedet for seg selv håpet hedningene å stille gudenes vrede. Når de ofret, gjorde de det ikke i tillit til gudens nåde eller med støtte i et løfte om hjelp, slik det var i Israel, men for å avverge gudens unåde. Derfor grep de også i fortvilelsens stund til de ofrene som kostet dem mest. Et slikt offer mente de best ville forsone den vrede guden, for de kjente ikke Gud som den nådige, som tar imot syndere.

Slik tok nå Mesja sin eldste sønn, han som skulle ha blitt konge etter ham, og ofret ham som brennoffer til den vrede guden på festningsmuren, for øynene av både de beleirede og beleirerne. På denne måten ville han blidgjøre Kamosj og samtidig vise sitt folk og sitt land hvor gudfryktig han var. Det var et forferdelig skue, og det gjorde et dypt inntrykk på alle som så det, både venner og fiender.

Israel hadde samlet sine stridskrefter og søkt hjelp fra de to andre kongene til dette foretaket, men nå ble det forhatt i alles øyne, og den forente hæren trakk seg bort fra Kir-Hareset (2 Kong 3,27). Slik endte toget mot Moab.

Kapittel 10. Elisja, den levende Guds representant

Elisja, den levende Guds representant i Israel. Profetenken blir hjulpet på underfullt vis. Kvinnen fra Sjunem og Elisja. Barnet som Gud har gitt, dør og blir levende igjen. Elisja i Gilgal hos profetenes disipler. «Død i gryten». Mannen fra Baal-Sjalisja. Guds fulle og aldri sviktende omsorg for sine.

(2 Kong 4)

Etter beretningen om felttoget mot Moab går den hellige historien over til det som ser ut til å være en kort og summarisk beretning om Elisjas profetiske virksomhet. Denne brå overgangen er betegnende for «den profetiske historien». Hendelsene den har fortalt om, er betydningsfulle nok i seg selv, men framstår likevel som jevne historiske data; nå går den over til ting som er underfulle i høyeste grad. Det viser oss hvordan alle hendelser i den hellige historien blir sett fra Guds synspunkt.

Samtidig kommer det fram at det underfulle i Elisjas historie skulle få Israel til å erkjenne at Herren var nærværende i hendelsene, så den forestående straffedommen kunne avvendes ved at folket vendte om og trodde. Ved siden av dette får vi her og der et innblikk i det private og offentlige livet i Israel slik det artet seg på den tiden, og det styrker igjen vår tillit til at den hellige historien er troverdig.

Vi får inntrykk av at den korte, summariske beretningen om Elisjas virksomhet i 2 Kong 4 er hentet og sammendratt fra et verk om profeten som fantes på den tiden. Beretningene ser ikke ut til å være ordnet i streng tidsrekkefølge, men satt sammen etter sin indre sammenheng: Først fortelles det om profetens opptreden og virksomhet overfor enkeltpersoner, familier og samfunn, og deretter om profetgjerningen hans i forholdet til Israel og Syria.

Dessuten er det grunn til å tro at alt som fortelles her, ikke utelukkende skjedde under Jorams regjering, som varte i bare tolv år (2 Kong 3,1). Elisja døde nemlig under Joasj (2 Kong 13,14), så hans profetiske virksomhet må ha strukket seg over fire kongers regjeringstid og vart i alt omkring 55 eller 57 år. Skulle hele Elisjas gjerning legges til Jorams tid, ville det altså bli et tomrom på 45 år.

Men det er vanskelig å tenke seg når vi husker hva Herren nettopp ville med at profeten trådte fram. Straffedommen truet og kom stadig nærmere for å skylle bort det frafalne Israel. Overfor den skulle profeten åpenbare intet

mindre enn Herrens kjærlige, rike og alltid nærværende hjelp for dem som søkte hans ansikt ut av den alminnelige villfarelsen.

Denne skildringen av profetens virksomhet vil vi i mangel av et bedre navn kalle en biografisk skisse. Den første fortellingen i den er urettmessig blitt stilt sammen med beretningen om Elias underfulle omsorg for den fattige enken i Sarepta (1 Kong 17,9–16). Sammenligner vi nøye, ser vi nemlig at de to hendelsene skiller seg fra hverandre i hvert eneste trekk, bortsett fra at det i begge tilfeller gjelder en enke.

Dessuten var den egentlige og betydningsfulle lærdommen i beretningen om Herrens hjelp til enken i Sarepta å vise på en forbilledlig og talende måte hvordan Herren stilte seg til den fortapte hedenske verden – med all den advarsel, formaning og belæring dette innebar for Israel. Det som svarer til den fortellingen i Elisjas historie, er snarere beretningen om Herrens hjelp til syreren Naaman enn det som fortelles om den forarmede enken etter en av profetenes disipler, som Elisja kommer til hjelp.

Josefus og noen av rabbinerne mener at kvinnen var enke etter Obadja, han som i den ugudelige Jesabels tid i all hemmelighet ga de forfulgte profetene mat og vern (jf. 1 Kong 18). Men også her er det bare ett eneste likhetspunkt mellom de to fortellingene – nemlig at enken overfor profeten gjør Obadjas ord fra den gangen til sine egne (jf. 1 Kong 18,12) når hun sier at mannen hennes «fryktet Herren» (2 Kong 4,1).

Denne enkens mann hørte til profetenes disipler og hadde, slik fortellingen viser, vært godt kjent for Elisja. Men så snart hun var blitt sittende alene med fattigdommen og gjelden, kom den hardhjertede kreditoren for å ta de to sønnene hennes som treller. Vi vet ikke hvordan familien var blitt så dypt forarmet. Men vi kan tenke oss at de som fryktet Gud i denne tiden, ikke fikk mye jordisk lykke i landet, men snarere ble utsatt for forfølgelse og ulykke.

Kreditoren kunne i dette tilfellet gjøre bruk av sin lovlige rett (3 Mos 25,39; jf. Matt 18,25). Han hadde lovens bokstav på sin side, men handlemåten hans var like fullt ond og egenkjærlig.[1]

Hvis profeten under disse forholdene ikke hadde lyttet til enkens bønn, ville det ha betydd enten at han ikke var den levende Guds tjener i Israel, eller at Herren ikke var den levende og sanne Gud i den forstand profeten hadde forkynt ham. Derfor kunne heller ikke den fattige enken bli uhørt – like lite som Herren Kristus i sine kjødsdager kunne gå forbi en nødlidende som ropte til ham om hjelp.

Vi kommer til samme slutning hvis vi overfører denne historien til våre dagers konkrete forhold. Om en enke i dag under lignende kår vendte seg til en Herrens tjener for å søke hjelp og vern, ville hun bli vist til den levende Gud og hans løfte om hjelp til alle som er i nød.

Men hva er dette annet enn å vise til underet i dets åndelige betydning, overført til våre forhold? Forskjellen er riktignok tydelig, for så vidt som hjelpen i

[1] Både atensk og romersk lov tillot at den som var bundet av gjeld, sank ned til trell, og hadde bestemmelser om det; det samme gjaldt overalt i den gamle verden. Moseloven lot også dette forholdet gjelde, men nøyde seg med å mildne de hedenske bestemmelsene med visse innskrenkninger, for eksempel loven om jubelåret.

det ene tilfellet kommer gjennom en Elisjas hender, i det andre på en annen og kanskje mindre iøynefallende måte.

Sett fra denne siden gjentar Herrens undergjerninger seg alltid: Formen er forskjellig, til dels svært forskjellig, men innholdet og vesenet er det samme. De to verdenene, den synlige og den usynlige, er ikke så atskilt som mange uvilkårlig forestiller seg. Vår bønn om det daglige brød blir bønnhørt med en velsignelse som kommer rett fra himmelen. Ja, ikke bare det daglige brødet, men også den daglige velsignelsen og den daglige hjelpen til alt vårt arbeid har sin kilde i Herrens evige livsfylde; uten den kunne vi ikke utrette noe.

Når denne velsignelsen og hjelpen i vår historie trer fram i en form som er så ulik det vi ser nå, er det fordi tiden og omstendighetene krevde det. La oss derfor ikke glemme at denne underfulle historien ikke bare har betydning for sin egen tid. Den skal også lære oss noe.

Vi merker oss at hjelpen kom uten at profeten grep direkte inn. Han måtte ikke gi grunn til noen overtroisk forestilling om sin egen makt. Derfor ser vi at han så langt som mulig lot de vanlige midlene bli brukt. Det var grunnen til at han først av alt spurte enken om hun ikke hadde noe i huset.

Da hun svarte at hun hadde litt salveolje, ble den lovede hjelpen knyttet til det hun hadde. Enken fikk befaling om å låne tomme kar hos alle naboene sine; så skulle hun lukke døren bak seg og sønnene og helle i karene etter hvert som Guds velsignelse fylte dem (2 Kong 4,2–6).

Vi kan vanskelig tenke oss et symbol så fullt av dyp belæring og så rikt på betydning som dette. Det viste med all tydelighet at Herren var nærværende med sin hjelp. Den som er i nød, påkaller aldri hans hjelp forgjeves, og han knytter den til det lille vi har – han knytter sin velsignelse til vår fattigdom. Dette trer herlig fram i underet.

Men vi tar neppe feil når vi tenker at det også ligger en vesentlig betydning i at hun etter profetens befaling lukket døren mens underet skjedde. Meningen er at ærefryktig og stille tilbedelse er det som sømmer seg for oss når Herren kommer oss nær med sin velsignelse.

Her ligger et dypt åndelig prinsipp. Som denne enken bør vi alltid, når vi søker Herrens hjelp, lukke døren bak oss og huske at vi er alene med ham. Som henne bør vi stole ubetinget på hans løfte og samtidig lydig holde hans befalinger – men alt i ærefryktig tilbedelse og bønn.

Endelig står det i den vakreste sammenheng med alt det foregående at enken først gikk til profeten for å få råd før hun bestemte noe om hvordan hun skulle bruke den rike velsignelsen Herren hadde gitt henne. Han viste henne den rette framgangsmåten: Først skulle hun løse ut sønnene sine, og så bruke det som ble til overs, til sitt eget og sønnenes underhold (2 Kong 4,7).

Den neste fortellingen i denne korte beskrivelsen av profetens gjerninger fører oss til den stille byen Sjunem, til et fromt israelittisk hjem. Vi kjenner Sjunem fra en tidligere hendelse i vår historie, men det vi har hørt om denne byen før, har sammenheng med krig og med hendelser som er svært forskjellige

fra det vi nå har foran oss.[23]

Dagens Sulem, det gamle Sjunem, er en ussel landsby av jordhytter. Hadde vi ikke hatt beliggenheten å holde oss til, ville det vært umulig å finne noe i denne usle flekken som kunne minne om det gamle Sjunem med dets rike og veldyrkede omgivelser. Det gamle Sjunem lå tett inntil Jesabels sommerpalass i Jisreel, som hadde en ruvende plass på en høyde rett overfor.

Men selv om Sjunem lå så nær det fordervede hoffet, hadde byen bevart mye av den gamle israelittiske ånden. I hjemmelivet der finner vi igjen noe av den renheten, alvoren og umiddelbarheten som vi lenge etterpå møter som karakteristiske trekk i det nordlige Galilea.

En kjekk uavhengighetsfølelse (2 Kong 4,13) forent med ærefryktig og enfoldig hengivenhet for Herrens profeter, dyp kjærlighet til hjemmet (2 Kong 4,16.18.20), oppriktig gudsfrykt og åndelig tro (2 Kong 4,23–24.28) – det er trekkene vår fortelling henter fram fra hjemmelivet i Sjunem.

Men også i det ytre livet hadde Sjunem betydelige fortrinn å vise til. Av Skriftens antydninger får vi inntrykk av at det bodde en velstående befolkning der, og at byens kvinner var kjent for sin skjønnhet. Vi tenker på den vakre Abisjag som ble ført til David (1 Kong 1,3), den vakre Sulamit i Salomos høysang og ikke minst kvinnen fra Sjunem i vår fortelling.

Beretningen viser at Elisja på denne tiden ofte vandret mellom Samaria og Karmel-fjellet, der han da hadde tilhold. Den direkte veien fra Samaria til Karmel gikk ikke forbi Sjunem, som lå et stykke lenger øst, på den sørvestlige skråningen av Lille Hermon, på motsatt side av Esdraelon-sletten. Men en gang hendte det at Elisja, som det heter, «gikk over til Sjunem» (2 Kong 4,8). Etter god israelittisk skikk måtte han ved en slik anledning bli tilbudt gjestfrihet, og da var det sømmelig at tilbudet kom fra husmoren i det huset som ble regnet for byens «største».

Teksten antyder at Elisja først var uvillig til å ta imot innbydelsen fra det store huset i byen. Det var sikkert få rike og ansette familier i landet der profeten kunne føle seg hjemme. Men på kvinnens beskjedne og likevel inntrengende innbydelse forsto han snart at huset hennes ikke bare kunne gi ham et behagelig hvilested på reisen, men også en svært velkommen vederkvegelse for både legeme og sjel.[4]

Hele hennes opptreden måtte snart overbevise ham om at han her sto overfor en sjel som på mange måter hadde de samme interessene som han. Hun kalte ham «en hellig Guds mann» (2 Kong 4,9), og det viste at hun forsto hvordan Herren sto i forhold til profetene.

Måten hun tok imot ham i huset sitt på, vitnet om oppriktig hengivenhet og dyp aktelse. Hun ga ham et rom der han kunne leve helt atskilt fra familien,

[2]Også her støter vi på enkeltheter som synes å tyde på at denne skildringen er hentet fra et særskilt verk om profeten Elisja.

[3]I den tidligere historien har vi lest om Sjunem i forbindelse med Gideons frihetskamp og Sauls slag på Gilboa. Dessuten er byens navn knyttet til alle slagene som ble utkjempet på Esdraelon-sletten, den gamle verdens slagmark.

[4]Det har liten betydning om vi forstår uttrykket «stor» om formuen, slik vår oversettelse gjør, eller – noe som etter det følgende virker rimeligere – om familiens og ættens framstående stilling (jf. 1 Sam 25,2; 2 Sam 19,32). At det er husfruen og ikke mannen hennes som nevnes, har sikkert sin grunn i at eiendommen opprinnelig hadde tilhørt henne.

og slik la hun ekte pietet og finfølelse for dagen. Det undrer oss derfor ikke at profeten etter det første besøket tok inn i dette gjestfrie huset i Sjunem hver gang han gikk forbi.

Men profetens hyppige besøk førte slett ikke til noen fortrolig omgang i huset. De gjorde bare at kvinnen fra Sjunem fikk et enda mer ærbødig og ærefryktig forhold til ham. Hun kom til å se ham som en mann Herren særlig hadde utmerket – en som ikke bare skilte seg fra dem som i den tiden gikk under navn av profeter, men som også skilte seg betydelig ut fra «profetenes disipler». Derfor ba hun også mannen sin inntrengende om å skaffe profeten et bosted i huset som svarte til hans stilling.

I Palestina var det vanlig at en trapp utenfor huset førte opp til taket, så en ikke behøvde å gå gjennom selve huset for å komme dit. Nå ønsket hun at en del av det «øvre» huset skulle omgis av vegger, så det ble bygd et takkammer for profeten (2 Kong 4,10). Der kunne han til enhver tid være uforstyrret og gå inn og ut uten å bli lagt merke til. I denne gjestfriheten viser hun fin omtanke og en hjertelig og ydmyk forståelse av hans stilling.

Etter våre moderne krav var kammeret som så ble innredet, riktignok svært tarvelig både i innredning og utstyr. Men det var likevel familiens beste rom, og sammenlignet med datidens enkle innredning var det lagt mer omhu i utstyret enn vanlig.

Hensikten med det hele var åpenbart å gi profeten et bosted for et lengre opphold, der han kunne bo helt for seg selv og, som sammenhengen viser, bare ha tjeneren sin hos seg.[5]

Kvinnen fra Sjunem hadde i alt dette vist så mye finfølelse og oppofrende kjærlighet at Elisja, som først hadde nølt med å ta imot gjestfriheten hennes, nå med glede tok inn i huset hennes og nøt den roen og hyggen han ble budt der. Det er derfor helt naturlig at han kjente trang til på en eller annen måte å gjengjelde godheten fra vertinnen sin.

Så sendte han tjeneren sin Gehasi – som vi her møter for første gang – til henne for å spørre hva han kunne gjøre for henne. Spørsmålet hun fikk, lød: «Hva kan jeg gjøre for deg? Kan jeg tale med kongen om noe for deg, eller med hærføreren?» (2 Kong 4,11–13)

Det viser at forholdene i landet den gang må ha vært noe usikre, og at hæren og den øverstbefalende hadde tiltvunget seg en makt som sto kongens nær. Det viser oss også at forholdet mellom kongen og profeten nå var blitt bedre. Her finner vi igjen en bekreftelse på det vi har sagt før: Elias og Elisjas profetiske virksomhet ble ikke uten følger, for den bidro i det minste til å stanse den sterke utviklingen i frafallet i Israel.

Kvinnen svarte Gehasi: «Jeg bor jo her midt iblant mitt folk!» Det viser at hun tenkte og følte som en ekte, fri israelittisk kvinne, og at forholdene i distriktet hennes ennå var forholdsvis gode. Trengte hun noe, holdt hun seg til stedets lovlige ordninger og ba ikke om noe fra kongen eller hærens øverstbefalende. Det som så følger, er framstilt svært anskuelig.

[5] Det var nemlig ikke vanlig å sette et bord inn i et alminnelig soverom, og det hebraiske ordet for stol tyder på en «æresstol», ikke en alminnelig stol; jf. 1 Kong 10,19; 1 Sam 1,9; 4,13; Sal 122,5; Neh 3,7.

Da Elisja spurte hva han kunne gjøre, svarte Gehasi, som synes å ha hatt et fint og skarpt blikk for verdslige ting: «Jo, hun har ingen sønn, og mannen hennes er gammel.» (2 Kong 4,14) Med et skarpsyn som er betegnende for ham, hadde Gehasi oppfattet husets ømme punkt og gitt sin herre et vink. Hun trengte ingen håndsrekning fra mennesker, men fra Gud.

Elisja lot henne så kalle til seg. Det som nå skulle sies, var et ord fra Herren, og derfor måtte profeten selv bære det fram for kvinnen. Hun sto i døråpningen, og der fikk hun av profeten budskapet om at hun skulle føde en sønn. Som vi vet, grep et slikt budskap i gammeltestamentlig tid inn i det åndelige livet på en ganske annen måte enn nå. Hun svarte: «Nei, min herre, du som er en Guds mann! Lyv ikke for din tjenestekvinne!» (2 Kong 4,15–16) Det viser oss at vi her står på ekte historisk grunn.

Svaret er så umiddelbart, så ekte kvinnelig: Hun vil gjerne tro det, men våger likevel ikke helt å tro det. En dikter ville ikke ha lagt disse ordene i munnen hennes eller skildret øyeblikket slik vi har det her – vi synes å se henne stå foran profeten i døråpningen med dette svaret av håp og frykt på leppene.

Det gikk som Elisja hadde sagt, og kvinnen fra Sjunem ble en glad mor (2 Kong 4,17). Nå føres vi ti år fram i tiden. Fra disse årene har vi ingen opplysninger om at Elisja besøkte det rike huset i Sjunem. Kanskje kom han ikke dit lenger. Etter sin vane tier Skriften her om det som nok kan ha interesse for oss, men ikke for historien om Guds rike.

I mellomtiden hadde barnet gått gjennom fem av stadiene i barnelivet. Den jødiske omsorgen for barneoppdragelsen våket så kjærlig over dem at den skilte mellom de ulike trinnene og ga hvert av dem sitt navn. Vi ser i dette en stor omsorg for livet som våkner, og vil nevne disse trinnene.

Barnet hadde vært *jeled*, «spedbarn», og var etter hvert blitt *jonek*, «diebarn», og *olel*, «et barn som ikke lenger nøyer seg med denne næringen, men ber om brød». Deretter ble det *gamel*, «avvent», og så *taf*, «et barn som klynger seg til moren», og nå var det *elem*, «en som blir sterk».[6]

Det var i innhøstingstiden, og barnet skulle gå ut på marken til faren og høstfolkene. Men på veien ble det sykt; det hadde visst fått solstikk. Det gråt og klaget over vondt i hodet, og faren lot en av tjenerne bære det hjem. Med det syke hodet trykket inn til morens bryst satt det på fanget hennes hele formiddagen til midt på dagen; da døde det (2 Kong 4,18–20).

Men ikke et eneste klagerop slapp over leppene til den sørgende moren, og ingen i huset fikk vite hvilken ulykke som hadde rammet dem. Hun tok sin beslutning stille og bestemt, og det var troen som dikterte den: Hun ville gå til Elisja, eller rettere til Elisjas Gud. Han hadde gitt henne barnet; han alene kunne gi henne det tilbake. I alle fall ville hun bære sorgen sin fram for Gud, ikke for mennesker; hos ham ville hun søke trøst og hjelp.

Hun tok derfor det døde barnet, bar det opp i profetens kammer og la det på sengen. Hun ville overgi det i Herrens hender. Så lukket hun døren, for der inne hadde ingen noe å gjøre. Der ville hun, som profetenken, være alene med Gud og det døde barnet. Hun var en sterk kvinne. Hun klarte å skjule sorgen for

[6] Jf. ellers Sketches of Jewish Social Life, s. 103–104.

mannen sin, så han ikke ante hva som hadde skjedd. Hun sendte bud til ham og ba om en tjener og et esel; hun ville reise til profeten (2 Kong 4,21–22).

Mannen hennes innvendte at det jo verken var nymåne eller sabbat – tider da profeten pleide å holde åndelige samlinger for folket, som samlet seg rundt ham på Karmel. Men hun ga ham et beroligende svar og dro av sted (2 Kong 4,23–24). Hun var sterk og samlet hele sin kraft om det hun nå tok seg fore; for det glemte hun både sorgen og seg selv. Hun ba tjeneren drive dyret fram og ikke stanse før hun selv sa fra. Alt i henne samlet seg om dette ene: å komme fram til Guds mann så fort som mulig.

Solen må ha stått lavt i vest da kvinnen fra Sjunem etter et ritt på omkring 20 kilometer nærmet seg Karmel. Profeten så henne komme i full fart og kjente henne igjen. Selv om han ikke hadde fått vite noe av Herren, forsto han at noe tungt hadde rammet huset hennes, siden hun kom til ham så sent på dagen og i slik hast. Han sendte derfor Gehasi i møte med henne med et spørsmål som skulle forsikre henne om at han ville stå henne bi så langt hans makt rakk.

Men hun verken ville eller kunne åpne hjertet for Gehasi; derfor lot hun seg ikke oppholde av ham, men skyndte seg videre til profeten (2 Kong 4,25–26). Sorgen hennes var av et slag som ikke lot seg fortelle til noe menneske.

Først da hun så profeten, ga den sterke kvinnen følelsene sine fritt løp. Hun hadde nådd målet. I heftig sorg kastet hun seg ned for føttene hans og grep fatt i dem, som for å si at hun i sin fortvilelse ikke kunne slippe ham før han hadde lovt henne hjelp (2 Kong 4,27). Det var en ny Jakobs kamp – en brytekamp som speiler datidens åndelige syn i både dets styrke og dets svakhet, for i bevissstheten den gang samlet den levende Guds makt og nærvær seg på en konkret måte i bestemte personer.

Men Gehasi ville ikke tillate henne dette. Han ville støte henne bort, drevet av falsk nidkjærhet for sin herre og vel også fordi han syntes at oppførselen hennes var upassende. På lignende måte ville folket på Jesu tid holde den blinde Bartimeus borte fra Herren (Mark 10,48), og ved en annen anledning ville disiplene få den kanaaneiske kvinnen bort (Matt 15,23).

Slik fristes også vi mang en gang – av hensyn til det vi synes er sømmelig – til å holde sjeler borte fra å komme Herren inderlig nær. Men Elisja lot ikke Gehasi støte henne bort. Han så at hjertet hennes var tynget av en dyp sorg, selv om han ennå ikke visste hva årsaken var, eller hva følgene ville bli.

Dette forklarer også Elisjas opptreden – for eksempel at han først sendte Gehasi i møte med henne, noe som ellers blir uforståelig. Aldri har Elisja stått så maktesløs og hjelpeløs i seg selv som kvelden før det største underet Gud lot ham gjøre. Aldri har det trådt tydeligere fram enn her at menneskelig makt bare er et redskap for den levende Gud, som råder over alt og virker alt.

Og Elisja kjente det som ingen annen. Han ga også uttrykk for det da han med dyp sorg bekjente for kvinnen at Herren ikke hadde åpenbart for ham hva som hadde skjedd.

Disse små trekkene i fortellingen viser med all tydelighet at vi her har en virkelig historie og ikke, som enkelte har påstått, en legende. Så ekte menneskelige trekk – der levende, følende hjerter så å si banker – ville ikke ha kommet

med i en oppdiktet legende. Nettopp her vil enhver tenksom leser finne det beste forsvaret for at fortellingen er ekte.

Kvinnens første ord til Elisja viste ham straks hvilken nød hun var i. Det var ikke en bønn om hjelp, ikke engang en antydning i den retningen. Likevel var ordene den mest inntrengende appell til profeten, for i sin nød overga hun seg til Guds trofasthet, hans ord og løfte: «Har jeg vel bedt min herre om en sønn? Sa jeg ikke: Du må ikke narre meg?» (2 Kong 4,28) Profeten befalte da Gehasi å skynde seg til Sjunem og legge profetens stav på guttens ansikt (2 Kong 4,29).

Ved første øyekast er denne framgangsmåten ikke lett å forstå, og den er også blitt tolket på forskjellige måter. Hva var hensikten med den? Tenkte han på denne måten å hjelpe kvinnen i hennes nød?

Det er riktig nok at Elisjas stav, i likhet med Moses' stav, var et symbol på den profetiske myndigheten med alt den innebar av makt og fortrinn (jf. 2 Mos 4,17; 17,5.9; 4 Mos 20,8–9).

Men det er umulig å tenke seg at Elisja trodde at staven i seg selv kunne kalle livet tilbake, eller at Gehasi med dens hjelp skulle kunne gjøre et slikt under. Det er heller ikke sannsynlig at Elisja grep til dette midlet uten Guds vilje og ga anvisning på et middel som han selv ikke visste om var til noen nytte (jf. Natan, 2 Sam 7,3). Vi kan heller ikke tro at han mente at barnet ikke var dødt.

Like lite kan vi slutte oss til den oppfatningen enkelte har satt fram: at Elisja godt visste at Gehasi ikke ville lykkes i å vekke opp barnet, men likevel sendte ham for å vise at undrene ikke hadde noe med hedensk magi å gjøre – at verken profetens stav eller hans tjener kunne gjøre underet, men den levende Gud alene.

Det strider mot våre tanker om profeten å tro at han skulle ha brukt et slikt middel for å gi Gehasi, kvinnen fra Sjunem eller hele Israel en teologisk belæring – og aller minst i en stund som denne, da en kvinne pint av sorg og fortvilelse lå og kjempet ved føttene hans. Det er nok dessverre sant at kristne under motgang og bitter sorg kan tenke slik om Guds handlemåte med dem, og at de er altfor tilbøyelige til det.

Men slike forestillinger treffer ikke det rette. De bør vises bort og vike plassen for bedre og mer opplyste tanker om Gud. Det er lite av barnets enkle og likefremme tro i dem.

Vi er overbevist om at den rette forståelsen av hvorfor Elisja sendte Gehasi, må søkes i selve fortellingen. Da profeten sendte tjeneren sin med staven, var det for at tjeneren skulle representere sin herre. Det som siden fikk ham til å gå selv, var kvinnens klart uttalte beslutning om at hun ikke ville forlate ham – det vil si gå uten at han ble med. Da sto han opp og fulgte med henne (2 Kong 4,30).

Når Herren ikke hadde åpenbart for Elisja hva som hadde skjedd i huset i Sjunem – noe han selv med sorg bekjente – måtte han ikke bare være uvitende om hvordan det ville gå, men også mangle enhver anvisning om hvordan han skulle handle. Under slike omstendigheter var han henvist til å vente på et vink fra Gud gjennom selve hendelsenes gang. Og et slikt vink fikk han, klart og umiskjennelig, i kvinnens bestemte beslutning om ikke å forlate ham. Derfor fulgte han også straks med.

Når han altså først hadde sendt Gehasi, må det forstås som noe forberedende, et forsøk han gjorde mens han ventet på vinket. Beskjeden tjeneren fikk om å legge profetens stav på guttens ansikt, må forstås som et symbolsk trekk: Det skulle betegne at døden skulle stanses før den gikk videre og legemet gikk i oppløsning.

Og Gehasi fikk befaling om ikke å hilse på noen på veien og ikke la seg oppholde av noe. Det skulle ikke bare få ham til å skynde seg mest mulig, men også hindre at noen fikk vite hva som hadde skjedd – noe en mann som Gehasi neppe ville ha unngått uten en slik uttrykkelig befaling (jf. også Luk 10,4).

Fortellingen går i stillhet forbi det lange rittet over Esdraelon-sletten til Sjunem. Nattens mørke må ha bredt seg over den dypblå sommerhimmelen da de to endelig nærmet seg det øde hjemmet. Men før de var kommet fram, kom Gehasi dem i møte med beskjeden: «Gutten våknet ikke» (2 Kong 4,31) – et ord som er svært betegnende for Gehasi og hans tanker om saken.

Han hadde fulgt sin herres befaling til punkt og prikke og lagt staven på guttens ansikt, men «det hørtes ikke en lyd, og det viste seg ikke noe tegn til at han merket noe». Men nå hadde Elisja – det kan vi ikke tvile på – fått vinket om hva som skulle gjøres. Selv om Herren hadde tiet og ikke åpenbart ham noe, hadde han nå fått klarhet (jf. 2 Mos 14,15).

Det som fortelles videre, gir oss et anskuelig bilde av hva som fulgte. Da profeten kom inn i kammeret, lukket han seg inne med det døde barnet som lå i sengen hans (2 Kong 4,32–35).

Vi har før hatt anledning til å forklare hva denne handlingen betyr: Den skulle lukke profeten og det døde barnet inne hos Herren. Det som så fortelles – at han ba til Herren og kom i den nærmeste berøring med den døde, «med sin munn mot guttens munn» og så videre – er ikke noe annet enn det hans herre Elia tidligere hadde gjort med enkens sønn i Sarepta (1 Kong 17,17–24). Vi viser til beretningen om det.

Det er riktignok noen forskjeller i enkelthetene mellom de to fortellingene, som en lett ser ved å sammenligne dem. Men de lar seg forklare som naturlige følger dels av de ulike omstendighetene profetene opptrer under i de to tilfellene, dels av at sendelsen deres hadde forskjellig karakter. I alle fall er forskjellen av liten betydning, og vi skal ikke dvele ved den. Derimot vil vi peke på de symbolske trekkene og lærdommene i denne fortellingen. De må være tydelige nok, og de har betydning for alle.

Først ser vi i kvinnen fra Sjunem en trofast og troende israelittisk kvinne som i den alminnelige frafallstiden holdt fast på Herren både i hjertet og i hjemmet. Hun tok imot profeten i huset sitt «for hans skyld» som hadde sendt ham – tok imot ham som en hellig Guds mann – og måten hun ordnet det for ham i huset på, viste et elskelig, ydmykt sinn og stor selvfornektelse.

Derfor fikk hun også en profets lønn (jf. Matt 10,41): Herren ga henne et barn som hun så lite hadde våget å håpe på at hun hadde vanskelig for å tro det, selv etter at profeten hadde lovt henne det.

Da hun siden ble hardt prøvet, holdt hun likevel fast på løftet Herren hadde gitt henne. Midt i sin svakhet viste hun stor trosstyrke: Hun glemte alt annet

– sorgen, seg selv og tomheten i huset etter det døde barnet – og samlet all sin styrke i troen på Herrens løfte. Og troen hennes holdt stand til det siste. Derfor ble den også kronet med seier og glede, så hun, tro i kampen, til og med kom profetens svakhet til hjelp.

Når vi leser denne fortellingen, kommer vi uvilkårlig til å tenke på troskampene Abraham, Isak og Jakob måtte gjennom, og på all den indre striden trosheltene i Hebreerbrevet 11 har måttet bestå – de som stilles fram for oss som eksempel.

Vår historie kaster også et levende og anskuelig lys over skriftord som disse: «Herren tar liv og gir liv, han fører ned i dødsriket og fører opp derfra» (1 Sam 2,6); «Vit at Herren har utvalgt for seg den gudfryktige. Herren hører når jeg roper til ham» (Sal 4,4); og dette: «Alle Herrens stier er miskunn og trofasthet mot dem som holder hans pakt og hans vitnesbyrd» (Sal 25,10).

Det siste glimtet vi får av kvinnen fra Sjunem i denne fortellingen, er at hun bøyer seg til jorden foran profeten, tar imot barnet sitt av hans hender og så stille går ut (2 Kong 4,36–37). Neste gang vi møter henne, er det igjen i trengsler nesten like tunge som dem hun før hadde gått gjennom. Men også da holder hun stand i barnlig tillit, og derfor blir troen hennes igjen kronet med nåde og befrielse.

Dernest vil vi peke på de symbolske og forbilledlige trekkene i denne fortellingen. Rabbinerne drøfter spørsmålet om det døde barnet gjorde den som kom i berøring med det, levittisk uren, og de kommer fram til at den døde gjør uren, men den levende «gjør ikke uren». For oss rommer dette svaret en mening som er langt dypere enn den de selv ville uttrykke. Denne historien taler til oss om ham som har gjort at «døden er oppslukt til seier» (1 Kor 15,54).

Vår Herre Jesus Kristus, Guds Sønn i vårt kjød, vår himmelske profet, løste ikke den som var bundet av dødens bånd, ved bønn eller personlig berøring slik Elia og Elisja gjorde, men ved sin evige krafts ord (Mark 5,39–42; Luk 7,13–15; Joh 11,43–44). Han hadde livet i seg selv og ga det til hvem han ville: «Den time kommer, og den er nå, da de døde skal høre Guds Sønns røst, og de som hører, skal leve.» «Hver den som lever og tror på meg, skal aldri i evighet dø» (Joh 5,25; 11,26).[7]

Når det til slutt gjelder det overnaturlige i denne fortellingen, er Elias og Elisjas historie, som vi har pekt på før, høydepunktet for det underfulle i hele den profetiske historien. Men ved siden av det sterkt framtredende overnaturlige finnes det så mange rent menneskelige trekk, så mye som minner om menneskelig svakhet, og så mange enkeltheter som aldri ville ha fått plass i en konstruert legende – vi peker særlig på Gehasis fruktesløse forsøk på å vekke opp den døde.

På den andre siden finnes det så mye enkel og trohjertet enfold og åndelig, forbilledlig belæring i den at vi uvilkårlig blir overbevist om at vi her står overfor virkeligheten, en levende historie.

[7] Helt fra Origenes' tid har det i kirken holdt seg en noe fantasifull, allegorisk tolkning av denne historien. Der framstilles den døde gutten som et levende bilde på menneskeslekten i dens synd og død, og profetens stav i Gehasis hånd som Moseloven, som ikke kan sette fri fra synd og død. Elisja holdes derimot fram som et forbilde på vår Herre Jesus, som ved å bli menneske gikk inn i menneskeslektens kår og slik ga slekten nytt liv.

Så vender vi oss til en annen fortelling fra Elisjas privatliv (2 Kong 4,38–44), og her finner vi en ny bekreftelse på at disse fortellingene fra profetens liv er hentet fra et særskilt verk om ham. Det som nå følger, fører oss nemlig et godt stykke fram i tiden, til en hungersnød som det først langt senere blir fortalt om, i forbindelse med Elisjas profetier (2 Kong 8,1).

Profeten er igjen i Gilgal – ikke Gilgal ved Jeriko, men det andre Gilgal like ved Ebal og Garisim, sørvest for Silo. Dette Gilgal lå på en framspringende høyde omkring 910 meter over havet, og her synes en gruppe av profetenes disipler å ha hatt tilhold (jf. 2 Kong 2).

Det lar seg ikke avgjøre sikkert om profeten pleide å reise rundt til profetsamfunnene i nærheten ved bestemte anledninger og nå var i Gilgal av den grunn, eller om han var kommet til dem i denne prøvelsens tid for å dele fattigdommen deres. Det første virker mest sannsynlig, siden vi hører at «profetenes disipler satt der hos ham» – et uttrykk som etter kjent hebraisk språkbruk betyr at Elisja underviste dem (jf. 2 Kong 6,1; Esek 8,1; 14,1; 33,31; Sak 3,8; Apg 22,3).

Mens dette pågikk, ga profeten befaling om å lage i stand et enkelt måltid for tilhørerne. Det var riktignok hungersnød i landet. Men måten maten ble skaffet på her, viser en fattigdom som ikke først og fremst synes å ha hatt sin grunn i tørken. Den hang snarere sammen med profetdisiplenes kår generelt.

Vi viser til 2 Kong 4,1, der vi likeså finner fattigdom og undertrykkelse som et trekk ved livet deres. Profetenes disipler synes å ha levd av sitt daglige arbeid på en svært tarvelig og fattig måte, og denne frivillige hengivelsen til fattigdom og savn kaster et tiltalende lys over den institusjonen de hørte til.

Denne gangen ble en av dem sendt ut på marken for å sanke «noe spiselig grønt», som så skulle kokes til et felles måltid. Men ved et uhell kom de til å ta med en giftig frukt, trolig den såkalte ville kolokvinten. Den farlige feiltakelsen ble først oppdaget etter at måltidet var begynt. I sin forskrekkelse vendte profetdisiplene seg til Elisja og ropte om hjelp: «Det er død i gryten, du Guds mann!» (2 Kong 4,38–40) Han ga dem også straks hjelpen de ba om.

Etter profetens befaling ble det kastet mel i gryten, og så ba han dem øse opp og spise. Profetens handlemåte er symbolsk. Melet som ble kastet i gryten, skulle vise at det giftige i maten skulle fortrenges av det sunne og nærende. Og slik gikk det, for nå var det ikke lenger noe «skadelig i gryten» (2 Kong 4,41).[8]

I denne lille fortellingen finner vi en vakker forbindelse mellom det underfulle og det symbolske. Hjelpen kom fra Gud på underfullt vis, med Guds mann som mellommann, og den trådte fram i en symbolsk talende skikkelse for å gi dem en viktig lærdom. Profeten satt omgitt av oppmerksomme tilhørere. Mens de satt der, ga Herren dem livets velsignede næring – både ordets brød og legemets brød. I dobbel betydning kunne det derfor sies: «Øs opp for folket, så de kan få ete!»

Den neste fortellingen henger nært sammen med denne. Den forrige viste hvor lett Gud kunne fjerne det skadelige og giftige fra sitt folks næring ved hjelp av et middel som i seg selv var nærende og styrkende. Den neste gir oss et eksempel på hvordan Herren i sin rike nåde kan komme sine tjeneres mangel i

[8] Denne gjengivelsen synes å passe bedre enn «urter».

møte med uventet hjelp. Lærdommen i denne lille fortellingen er like gammel som det vi leser i 1 Mos 26,12: at Isak midt i hungersnødens tid sådde i Gerar og høstet hundre fold.

Slik også her: Midt i hungersnøden fikk Elisja og hans følgesvenner en rik gave av Herrens velsignelse fra Baal-Sjalisja. Vi har blitt kjent med Sjalisja-landet før, i forbindelse med Sauls historie (1 Sam 9,4). Det lå nord for Lydda på Saron-sletten, ikke langt fra det Gilgal der hendelsen i den forrige fortellingen fant sted.

Vi vet at Herren hadde befalt at førstegrøden skulle gis til prestene og levittene (4 Mos 18,13; 5 Mos 18,4). I Israel kunne denne forordningen ikke lenger holdes, for det aronittiske presteskapet som den skulle underholde, gjorde ikke tjeneste der. Men de fromme i Israel ga villig Herren det som tilkom ham. For dem var slike ytelser ikke bare en plikt og en tyngende lov; de erkjente inderlig at landet var Herrens og grøden en gave fra ham.

Hadde de ikke lenger lovens bokstav for seg, visste de likevel å finne den rette måten å adlyde lovens ånd på. Slik gjorde den navnløse mannen fra Baal-Sjalisja, som brakte Guds mann «brød som var bakt av førstegrøden … tjue byggbrød, og nyhøstet korn i sekken sin» (2 Kong 4,42).[9]

Den gudfryktige, ukjente giveren hadde brakt denne forsyningen til Elisja så uventet, og profeten – besjelet av giverens sinnelag – ville dele den med dem som var hos ham. Men det stemte ikke med tankene til tjeneren hans, Gehasi. Det ser nesten ut som om denne historien er fortalt for å vise hva slags mann Gehasi var. Slik han så det, var det tankeløs lettsindighet å dele maten de selv trengte så sårt, med andre i denne tørketiden.

Han våget likevel ikke å si det han tenkte rett ut, men pekte bare på at denne lille forsyningen umulig kunne rekke til så mange. Brukt etter den fromme giverens hensikt kunne den kanskje – slik argumenterte han – ha strukket til en tid for å avhjelpe profetens nød; men å sette den fram for hundre mann var det samme som å kaste den bort uten at den kom noen til virkelig nytte.

Profeten måtte gripe inn med en kraftig og bestemt befaling for å sikre seg tjenerens lydighet, men han føyde også noe til. Til belæring for både Gehasi og alle andre ga han løftet om at forsyningen, hvor liten den enn var, ikke bare skulle strekke til, men at det også skulle bli noe til overs (2 Kong 4,43–44).

I dette tillegget ligger det i videste forstand et løfte fra Herren om at han alltid vil sørge for det hans tjenere trenger. Generelt må denne fortellingen dessuten ses som et forbilde på den underfulle bespisningen av de fire og de fem tusen i ødemarken, der vår Herre Jesus på samme måte sto overfor en stor skare med en liten forsyning (Matt 14,19–21; Joh 6,9–13).

Slik ble det på den mest inntrengende måte åpenbart at Elisja var Herrens sanne profet og tjener, at hans tillit til Gud var ubetinget og uten tvil, og at Herren, trofast mot sine løfter, kom dem til hjelp som i tro så opp til ham. Men denne lærdommen gjelder ikke bare for den tiden; den har betydning for alle tider og alle slekter.

[9] Rabbinerne gjengir uttrykket med «ristede grønne kornaks», som det ble laget suppe av.

Kapittel 11. Assyriske minnesmerker og Naaman

De assyriske minnesmerkene og den bibelske historien. Syrias befrielse ved Naaman. Naamans spedalskhet og reisen til Samaria. Elisjas bud til Joram og til Naaman. Naaman blir helbredet og kommer med en dobbel bønn. Gehasis bedrag. Gehasi blir slått med Naamans spedalskhet.

(2 *Kong* 5)

Fra fortellingen om de mer private hendelsene i profetens liv går den bibelske historien nå over til å fortelle om hans offentlige virksomhet. Det er betegnende at profetembetet nå ble et middel til å bringe Israel i nær forbindelse med sin gamle fiende Syria – men denne gangen ikke i krig, men i fred.

Den ublodige seieren som Israel ved profeten vant over fienden, burde ha lært både konge og folk hvor lett Herren kunne vinne motstandernes hjerter og ved å åpenbare sin godhet gjøre dem til ett folk med Israel i tro og tilbedelse. Slik peker den historien som nå følger, fram mot Det nye testamentes tid og forbereder den.

Fortellingen forutsetter at det på denne tiden var en nær forbindelse mellom de to rikene Israel og Syria, for den fører oss straks til den syriske hovedstaden Damaskus. Denne nære forbindelsen mellom de to landene gir oss anledning til å gi en kort oversikt over det som nylig er funnet på de gamle assyriske minnesmerkene og kaster lys over den delen av den bibelske historien som nå opptar oss.[1]

Men først må vi minne om at disse kildene skal brukes med varsomhet. For det første er vår kunnskap om det vi kan kalle den monumentale historien, ennå bare i sin begynnelse og ufullstendig. Dernest bør vi visselig vokte oss for å gi innskriftene forrang der det oppstår uoverensstemmelser eller små forskjeller i enkelthetene mellom dem og de jødiske historiebøkene. De jødiske forfatterne må selv ha kjent sin egen historie best.

Der innskriftene og de jødiske historieskriverne spriker, har heller ingen kunnet påvise en rimelig grunn til at de jødiske forfatterne skulle ha forfalsket det de forteller. Det er unødvendig å legge til at de samme hendelsene, når de er fortalt begge steder, tar seg ulikt ut sett fra forfatternes ulike ståsted.

[1]Opplysningene her har vi hentet fra professor Schraders klassiske verk «Die Keilinschriften und das Alte Testament», annen utgave, Giessen 1885, og fra professor Sayces skrift «Fresh Light from the Ancient Monuments».

Videre er det erkjent av alle at det finnes åpenbare feil på de assyriske minnesmerkene, og det på punkter der det er vanskelig å finne noen rimelig grunn til feilen. For å nevne ett eksempel kalles Jehu på de assyriske minnesmerkene «Omris sønn» – og det til og med av den kongen som han skal ha brakt den skyldige skatten til. Vi bør også huske at vår kjennskap til den jødiske historien er mangelfull og ufullstendig.

Det gamle testamente vil ikke være en håndbok i jødisk historie. Det gir oss den profetiske eller hellige historien, som verken tar med alle hendelser eller alltid forteller dem i nøyaktig tidsfølge. Formålet er å gi oss historien om Guds rike, og derfor framstiller og legger det vekt på bare det som har betydning for dette formålet.

Til sist må vi tenke på at den bibelske tidsregningen på enkelte punkter byr på store vanskeligheter. Dels skyldes det de grunnene som nettopp er nevnt, dels at tiden ble regnet på ulike måter, og dels feilskrevne tall som – det er lett å forstå – kan ha sneket seg inn i de hebraiske håndskriftene.

Mange har tatt altfor lite hensyn til alt dette og er derfor blitt ført inn i vanskeligheter. Når vi tar hensyn til det, nøler vi ikke med å påstå at alle de nye historiske oppdagelsene hittil bare har tjent til å stadfeste Skriftens beretning.

Vender vi oss til de fremmede kildene for å få opplysninger om Judas og Israels historie under de første kongene, har vi først de egyptiske minnesmerkene, og da særlig dem på tempelmuren i Karnak. Der får vi en beretning om hvordan Sjisjak trengte inn i Juda og Jerusalem (1 Kong 14,25–26; 2 Krøn 12).

Vi finner bilder av dette felttoget, og navnene på de jødiske byene som ble erobret.[2] Men da Sjisjak døde, sank Egypts makt for en tid, og Assyria trådte i stedet fram. Fra da av finner vi på de assyriske minnesmerkene mer eller mindre sammenhengende opplysninger som berører Israels historie.

Syria har en framtredende plass på de assyriske minnesmerkene, på samme måte som i den bibelske beretningen om denne perioden. Vi husker at dette landet vant tilbake sin uavhengighet under Salomos regjering, da Reson tok det tilbake fra Juda (1 Kong 11). Så langt faller de to beretningene i hovedsak sammen. Men på de assyriske minnesmerkene kommer det fram trekk som er betegnende for dem – for eksempel den måten de framhever Omri blant Israels konger på.

Vi vet at det var denne kongen som egentlig ga Israel retningen både i politikken og i gudsdyrkelsen; derfor kan han i en viss forstand regnes som Israels andre grunnlegger. Det var Omri som bygde landets hovedstad og ga landet retningen utad. Derfor vakte han også størst oppmerksomhet i Assyria, og på minnesmerkene kalles Israel ofte «Omris land» eller «Omris hus' land».

Når også Jehu kalles Omris sønn, må vi igjen se det som et uttrykk for den politiske betydningen som ble knyttet til Omri. Det kan ikke ha skjedd av uvitenhet, for Akabs navn finnes også på minnesmerkene, og i Assyria kjente man Israels historie så godt at man visste om tronfølgen. Men dette er det vi på forhånd kunne vente av den hedenske historieskrivningen.

[2] Se opplysningene i bind V, s. 114–115.

De assyriske minnesmerkene gir oss flere opplysninger – både om enkelte hendelser i Akabs historie og om de ordene som innleder beretningen om Naamans helbredelse: «Naaman, den syriske kongens hærfører, hadde meget å si hos sin herre og var høyt aktet. For Herren hadde gitt Syria seier ved hans hjelp» (2 Kong 5,1). Begge disse punktene trenger imidlertid en nærmere forklaring.

Når det gjelder Akabs historie, kan vi nevne at navnet på den fønikiske kongen Etbaal (1 Kong 16,31) også står på minnesmerkene. Det samme gjelder Sarepta (1 Kong 17,9–10), som viser seg å ha vært en fønikisk by mellom Tyrus og Sidon.

Men av større interesse er det å finne opplysninger som forklarer hvorfor Akab etter slaget ved Afek foreslo Benhadad det politiske forbundet vi leser om i 1 Kong 20,1–34. I forbifarten kan vi nevne at Afek etter en innskrift av Asarhaddon lå øst for Galileasjøen, nær den store hovedveien mellom Damaskus og Samaria, og at byen der kalles en grenseby til Samaria.

Vi finner også opplysninger som stadfester den bibelske beretningen om de 32 småkongene som kjempet sammen med Benhadad mot Israel (1 Kong 20,1). På de assyriske minnesmerkene ser vi nemlig Benhadad alltid omgitt av syriske småfyrster når han kjemper mot Assyria.[3]

Av disse innskriftene får vi også vite at det assyriske rikets voksende makt mer og mer truet med å sluke Syria og de små statene som hadde sluttet seg til det – noe som, slik vi vet, også skjedde senere. Det var derfor ikke underlig at Akab, som forsto hvilken fare som truet riket hans fra øst, gjorde noe for å avverge den. Benhadad hadde med det samme for øye prøvd å styrke sin makt ved å legge Samaria under seg, men det mislyktes.

Etter at Akab hadde seiret over Benhadad, grep han til nettopp det samme middelet for å berge seg: Han ville slutte et forsvarsforbund med den overvunne syriske kongen mot det stadig framrykkende Assyria, et forbund der Syria skulle ta av for støtet for Samaria. Akab trodde ikke på at Herren ville verne ham; han hadde bare en klok politikk å støtte seg til. Derfor lot han Benhadad slippe, enda Herren hadde bannlyst ham og gitt ham i hans hender (1 Kong 20,42).

Om det sørgelige forbundet som Akab sluttet med Syria etter slaget ved Afek, og om den straffen fra Gud som profeten varslet kongen om for denne synden, finner vi også en betydningsfull opplysning på de assyriske minnesmerkene. Vi husker at profeten på grunn av forbundet sa til Akab: «Fordi du lot den mannen som jeg hadde bannlyst, slippe ut av hendene på deg, så skal ditt liv tre i stedet for hans liv og ditt folk i stedet for hans folk» (1 Kong 20,42). Av minnesmerkene får vi nå vite hvilke følger forbundet fikk.

Der finnes nemlig en skildring av slaget ved Karkar eller Aroer, der den assyriske kongen Salmanassar II kjempet mot Syria og Akab og slo dem fullstendig. Akab hadde vært med i denne krigen som Syrias forbundsfelle med 2000 vogner

[3] Ett sted nevnes tolv, et annet sted elleve slike småfyrster, og det stemmer jo ikke med Bibelens 32. Vi finner også forskjell i tallene på de troppene Benhadad rådde over. Men Schrader forklarer det slik at de assyriske minnesmerkene bare nevner de viktigste av Benhadads forbundsfeller, ikke alle. Se «Keilinschriften und das Alte Testament», s. 204.

og 10 000 mann. Minnesmerkene opplyser at ikke mindre enn 14 000 – eller etter et annet sted 20 500 – av de syriske forbundsfellene falt i slaget.

Slik kom den varslede straffedommen over Akab og folket hans. Av dette ser vi at slike meldinger fra andre kilder kan kaste et merkelig klart lys over mange dunkle spørsmål i Den hellige skrift – spørsmål som vi med den kunnskapen vi har i dag, ennå ikke kan gi en tilfredsstillende forklaring på.

Slaget ved Karkar var ikke det eneste der syriske hærer kjempet mot Assyria og ble slått. Det sto i Salmanassars sjette regjeringsår. Det fortelles også om et annet seierrikt slag i hans ellevte regjeringsår, og i forbindelse med det heter det at det var niende gang han satte over Eufrat. Og enda et felttog nevnes i hans fjortende regjeringsår, da han skal ha satt over elven i flomtiden i spissen for 120 000 mann.

Senere inngikk ikke Akab noe nytt forbund med Benhadad, og grunnen må vi søke i det nederlaget som minnesmerkene nettopp har opplyst oss om. At Benhadad etter innskriftene ble slått av assyriske hærer gang på gang, forklarer også hvorfor Akab nå søkte hjelp andre steder og vendte seg til Josjafat. Sammen med ham dro han ut på det skjebnesvangre toget mot Ramot i Gilead (1 Kong 22,29–37). Der gikk profetens ord bokstavelig i oppfyllelse: Akab falt i slaget og måtte gi sitt liv i stedet for Benhadad, som han hadde spart etter sine egne kloke planer.

Den assyriske kongen forteller naturligvis bare om disse gjentatte krigene mellom Assyria og Syria i den grad han vant dem. Men de hjelper oss til sist til å forstå uttrykket i innledningen til beretningen om Naamans helbredelse: «Herren hadde gitt Syria seier ved hans hjelp» (2 Kong 5,1). Den befrielsen for Syria som her nevnes, kan nemlig ikke føres tilbake til seieren Benhadad vant over Akab, selv om rabbinerne og de fleste fortolkerne har forstått uttrykket slik og ment at pilen som ble Akabs bane, kom fra Naaman.

Vi kan derfor ikke sette opp motsetningen slik mange fortolkere gjør, og si at Israels seierherre måtte søke helbredelse hos det beseirede Israel. Vi fører i stedet den «seieren» som her nevnes, tilbake til de assyriske krigene. Salmanassar lyktes aldri å erobre Syria. Han kom igjen gang på gang, og likevel synes Syria å ha vært fritt da han døde.

Dette skyldtes den tapre hærføreren Naaman – og om ham legges det til at «han var spedalsk». Vi kjenner straks at den hellige teksten med denne merkelige motsetningen vil lære oss noe viktig. Herrens hjelp er ikke bundet til lite eller mye. Tvert imot: Når nøden er stor og utsiktene til frelse minst, gjør han ofte nøden til en inngang til frelse. Noe lignende møter oss i denne fortellingen.

Men den viser oss også på ny den loven vi så ofte har sett i Guds rikes historie: Herrens undergjørende nærvær bryter ikke inn uten forbindelse med de naturlige hendelsenes rekke av årsak og virkning. Hans undergjerninger trer heller fram slik at de nesten synes naturlige når de ses i sammenheng med tingenes gang, mens de, sett hver for seg, er underfulle i hvert eneste ledd der de åpenbarer seg.

Den syriske hæren hadde herjet i Israel, og blant byttet den førte med seg tilbake til Damaskus, var en liten pike (2 Kong 5,2). Hun ble satt i Naamans hus,

og der møter vi henne i fortellingen. At denne lille jødiske piken var i syrerens hus, er det første leddet i den kjeden av hendelser som endte med at den syriske hærføreren ble helbredet.

Slik ble det gitt et stort vitnesbyrd for både hedning og jøde om at det var en levende Gud i Israel. Det har visselig vært en stor sorg for foreldrene å se barnet sitt slept bort av de hedenske syrerne. Likevel kunne de ikke – om de hadde kunnet skue inn i Guds forsyns veier – ha ønsket seg en herligere oppgave for barnet sitt enn den Herren nå satte den lille piken til.

Det som nå følger, er fortalt med en vidunderlig enkelhet, og det er det beste vitnesbyrd om at beretningen er historisk troverdig. Det er nettopp det vi på forhånd kunne vente: at barnet fortalte sin frue om profeten i Samaria, og i barnlig tillit uttalte sin fulle visshet om at Guds mann kunne helbrede mannen hennes for den sørgelige sykdommen som lå som en mørk sky over hele huset.

Like naturlig er det at kona fortalte mannen sin det hun hadde hørt av barnet – det var altfor gledelig til å bli glemt – og at Naaman førte det videre til sin konge for å få lov til å dra til Samaria og søke hjelp hos profeten (2 Kong 5,3–5).

Som hedninger fant verken Naaman eller Benhadad det underlig at det fantes menn med slike magiske krefter at de kunne helbrede sykdommer. Det stemte også helt med de hedenske forestillingene at Israels konge måtte kunne be sin egen profet om det han ønsket. En hedensk konge var alltid høvding for folket sitt i gudsdyrkelsen så vel som i politikken. Derfor var det like naturlig for ham å gi sin profet befalinger som sin hærfører. Han regnet med like sikker lydighet fra begge.

Derfor utstyrte Benhadad Naaman med et brev og en befaling til Israels konge. Den hellige teksten gjengir bare brevets hovedinnhold, ikke alt den syriske kongen skrev (2 Kong 5,6): Israels konge skulle fri Naaman fra spedalskheten. Et slikt krav var helt naturlig fra syrisk synspunkt, men det gjorde Israels konge – trolig Joram – dypt forferdet.

Syreren krevde av ham det som bare Gud kunne gjøre. Han flerret klærne sine og ropte: «Er jeg Gud, så jeg kan ta liv og gi liv, siden han sender bud til meg og vil at jeg skal fri en mann fra hans spedalskhet?» (2 Kong 5,7) Et slikt krav kunne bare ha til hensikt å finne et påskudd til strid med ham. Slik ble Benhadads budskap tatt imot ved hoffet i Samaria.

Israels konges opptreden er betegnende. I den ser vi et utbrudd av det sinnelaget og den tenkemåten som alltid følger med åndelig død. Vi merker først hvordan feigheten fører ham inn i en fortvilet angst for en fare som ennå slett ikke truet. Slik er det fremdeles: Mange frykter farer de selv maler seg ut, farer som er helt grunnløse.

Vi trenger ikke peke på hvor mye godt både enkeltmennesker og kirken er blitt hindret i å gjøre på grunn av slik grunnløs frykt. Den egentlige årsaken ligger ikke så mye i vantro som i mangel på tro, og det er langt vanligere.

Joram visste mer og trodde likevel mindre enn den syriske kongen. Noe lignende ser vi ennå: De som virkelig kjenner Gud og tror på ham, kan likevel nære større mistillit enn verdens barn. Han visste det syreren ikke visste, at bare Gud kunne hjelpe.

Men han så ikke hen til hjelpen fra Gud – det gjorde derimot den hedenske syreren, om enn på sin overtroiske måte. Joram hadde sin gudsdyrkelse, men den var ham ikke til hjelp; han la den bort nettopp da den skulle ha vært ham til størst nytte. Han festet ikke tankene ved at det var en profet i Israel; han bare flerret klærne sine og jamret.

Det samme gjentar seg altfor ofte hos oss. Vi glemmer Gud, han som vi først og fremst og helt umiddelbart skulle søke til. Først når alle andre midler er prøvd og funnet til ingen nytte, vender vi oss til ham, og da mer i fortvilelse enn i tro.

Under slike omstendigheter ville det ha vært umulig for Elisja som Herrens profet å tie. Han sendte derfor bud til kongen og refset ham for hans dårlige opptreden, samtidig som han ville gi ham tillit til den hjelpen som skulle komme: «Hvorfor har du revet i stykker klærne dine? La ham komme til meg! Så skal han kjenne at det er en profet i Israel.» (2 Kong 5,8)

Med dette budskapet til kongen ville profeten vende alles oppmerksomhet mot Israels Gud, ikke hevde seg selv. Han ville at både hedningene og Israels folk skulle vite at Gud var midt iblant dem med sin mektige hjelp, like barmhjertig mot hedninger som mot jøder når han ble påkalt i tro.

Men mens vi ser hvilken vidtrekkende betydning profetens opptreden fikk for nabofolkene, må vi heller ikke glemme den lille piken som med sin barnlige tro hadde satt det hele i gang: For henne ble det som nå fulgte, en stor glede. Guds nådes planer strekker seg utover og har sine hensikter vidt og bredt, samtidig som de fyller den enkelte fattige troende, hvor han enn er, med glede, så troen blir styrket og vokser.

Etter kongens anvisning dro Naaman nå «med hestene og vognene sine» (2 Kong 5,9) til profeten Elisjas fattige bolig, som etter vers 3 lå i Samaria. Det er knapt mulig å tenke seg en større motsetning enn den mellom syrerens staselige følge og profeten i det ringe hjemmet sitt.

Vi vet at Naaman var kommet til Samaria som en fyrste. Han hadde med seg et kongelig og myndig brev, han var omgitt av et glimrende følge, og han førte med seg gaver: ti talenter sølv og seks tusen sekel gull, omkring 340 kilo sølv og 70 kilo gull, foruten ti av de kostbare festdraktene som man brukte så mye luksus på i Østen. Slik var det toget som nå samlet seg utenfor profetens ringe hjem.

Profeten løp ikke den fremmede i møte. Uten å se ham sendte han ham bare sin Herres budskap: «Gå og bad deg sju ganger i Jordan! Så skal ditt kjøtt bli friskt igjen, og du skal bli ren.» (2 Kong 5,10) Profetens særegne opptreden kom ikke av at han fryktet for å bli uren ved spedalskheten. Det var heller ikke slik at han med denne behandlingen ville få det underfulle i helbredelsen til å tre enda tydeligere fram – en helbredelse som Herren ville gi ved ham som redskap.

Aller minst var det israelittisk hovmod som styrte ham. Selv om Elisja et øyeblikk ikke skulle ha klart å frigjøre seg fra jødens åndelige hovmod, er det vanskelig å tenke seg at det skulle ha kommet fram på denne måten. De som lar seg beherske av det, pleier ikke å vise det overfor slike besøkende som den rike og mektige Naaman med følget sitt.

Vi tviler ikke på at profeten handlet etter en anvisning han hadde fått av Herren. En fortolker har sagt at han tok slik imot Naaman for Naamans egen skyld, og har begrunnet det med måten syreren tok imot budskapet fra profeten på (2 Kong 5,11).

Vi vil med en annen ærverdig fortolker legge til at Elisja på denne måten ville lære Naaman at han verken ble helbredet for gavenes eller rikdommens skyld, og at kraften som skulle gi ham helsen tilbake, ikke kom fra profeten, men fra Gud. Det siste var naturligvis av største betydning å legge klart fram for en hedning som delte samtidens tro på magiske krefter.

Vi kan lett forstå at en slik behandling og et slikt svar fra profeten måtte vekke Naamans sterkeste uvilje. Han, den mektige hærføreren, hadde ventet å bli tatt imot på en helt annen måte av profeten. Dessuten hadde han på forhånd tenkt seg at Elisja ville bruke et eller annet magisk middel, som å føre hånden fram og tilbake og samtidig «påkalle Herrens, sin Guds navn».[4] Slike tanker ga han fritt løp i sinnet sitt.

Med nasjonal forakt for Israel viste han til at det var helt andre elver i Syria, «Abana og Parpar», der han kunne bade seg – og så ble han henvist til Jordan! Skulle helbredelsen vinnes på en slik måte, hadde det ikke vært nødvendig å reise til Jordan. Og så «dro han bort i vrede» (2 Kong 5,11–12).[5]

Denne tankegangen hadde så nær tatt fra Naaman den store velsignelsen å bli helbredet for den grufulle sykdommen, og i alt vesentlig er det den samme som fremdeles fører oss bort fra det frelsesmiddelet Gud viser oss til. Evangeliets enkle ord: Vask deg i Kristi rettferdighet og bli ren! – er fremdeles for jødene et anstøt og for grekerne en dårskap (jf. 1 Kor 1,23). Den vanskeligheten som tårnet seg opp for Naamans tanke, kjennes fremdeles.

Sjelen vil ikke ydmyke seg under Herrens befaling og tro på et middel som for fornuften synes altfor ringe og urimelig til å nå et stort mål. Skal en vask være nok, så la det skje i Abana eller Parpar, i våre egne elver, ikke i Israels skitne vann!

Men det blir ingen helbredelse før vi lærer å bøye oss for Herrens befaling og ydmykt og barnlig tro på det middelet han foreskriver: «Uten at dere omvender dere og blir som barn, kommer dere slett ikke inn i himlenes rike» (Matt 18,3). Det måtte også Naaman lære.

Det var godt for ham at det i følget hans var noen som kunne tre fram og med beskjedenhet irettesette ham og gi ham et godt råd (2 Kong 5,13). Det skjer også ofte at de som står ved siden av oss, ser bedre enn vi selv hva som tjener til vår fred, og vi gjør vel i å lytte til slike råd.

Av Naamans historie lærer vi også at den som lydig utfører sin herres befaling og slik vinner hans aktelse og tillit, også baner seg vei til å bli Herrens sendebud i en høyere tjeneste.[6]

[4] Hedningfolkene kjente naturligvis navnet på Israels Gud; navnet Jehova står for eksempel på den moabittiske steinen.

[5] Abana er uten tvil den nåværende Barada eller Barady, som deler seg i sju armer og renner gjennom Damaskus. Parpar er trolig den nåværende Awaj, sør for Damaskus.

[6] Se også Apg 10,7–27, der det samme gjentar seg i Kornelius' historie.

Så skjedde det at Naaman ikke dro tilbake til Damaskus spedalsk, slik han var kommet, men gikk ned til Jordan. Og da han der, lydig mot Guds manns ord, dukket seg sju ganger i elven, ble «hans kjøtt friskt som på en liten gutt, og han ble ren» (2 Kong 5,14). Profetens befaling gjaldt sju ganger, både fordi sju var det hellige paktstallet, og fordi Herren ville prøve Naamans tro. Helbredelsen var nemlig knyttet til den betingelsen at han dukket seg sju ganger, og den kom først etter at det var gjort.

Men nå viste det seg av det som hadde skjedd, at Elisja ikke bare hadde tenkt på den legemlige helbredelsen, men også på den åndelige. Naaman ble et nytt menneske og viste det klart på alle måter. Uten at profeten hadde befalt det, vendte han – lik den spedalske samaritanen (Luk 17,15) – tilbake til Elisja.

Der bar han fram et slikt vitnesbyrd om en hjertelig tro på Israels Gud som den eneste sanne Gud at Herrens ord om offiseren i Kapernaum kunne vært sagt om ham også: «Ikke hos noen i Israel har jeg funnet så stor tro!» (Matt 8,10)[7]

Det nye sinnelaget viste seg ikke bare i takknemligheten, men på sin måte også i den livsretningen han sa han ville følge. Det la han fram i den doble bønnen han nå rettet til profeten. Han ba om å få gi ham en gave som uttrykk for takknemligheten sin. Til det føyde han bønnen om å få så mye jord som et par muldyr kunne bære, så han kunne bygge et alter for Gud Herren av den; for fra nå av ville han ofre bare til ham (2 Kong 5,15.17).

Elisja avviste Naamans ønske om å gi ham en gave (2 Kong 5,16), og av lett forståelige grunner. Riktignok ser vi at profetene ikke sjelden tok imot slike gaver (1 Sam 9,8; 1 Kong 14,3), og Elisja hadde selv nylig gjort det (2 Kong 4,42). Men i dette tilfellet var det av største viktighet å vise – i motsetning til de hedenske spåmennene – at Guds profet ikke gjorde undere for lønn, like lite som han gjorde dem av egen kraft og vilje, og at Guds gaver ikke kunne betales med penger.

Vi kan knapt fullt ut sette oss inn i det inntrykket Elisjas avslag må ha gjort både på Naaman og følget hans og på Israel generelt. En av kirkefedrene har sagt om profetens opptreden at vi her ser utslag av det samme prinsippet som lå til grunn for vår Frelsers pålegg til disiplene da han sendte dem ut: «For intet har dere fått det, for intet skal dere gi det» (Matt 10,8).

Men Naamans andre bønn kunne oppfylles, og den var ikke til å misforstå. Han ville reise et alter av jord etter Guds befaling i 2 Mos 20,24 og bruke byggemateriale fra Israels land til det.[8] Men da kunne han ikke ha båret fram bønnen i den tanke at Israels Gud bare kunne tilbes på israelittisk jord.

Enhver tanke om at Jehova som Israels nasjonale guddom nødvendigvis var bundet til Israel alene, og derfor bare kunne tilbes der, strider på det bestemteste mot den uttrykkelige bekjennelsen hans: at det «ikke er noen Gud på hele jorden uten i Israel». Det fantes overhodet ingen nasjonale guder; det fantes bare én sann og levende Gud, og han hadde åpenbart sitt navn bare i Israel. Elisja ville heller ikke ha gått med på Naamans bønn om den hadde sprunget ut av en så alvorlig feiltakelse.

[7] Lignende bekjennelser finner vi i Dan 2,47; 3,29; 6,26–27.

[8] Naaman ville bygge alteret sitt etter denne befalingen fra Herren i bevisst motsetning til skikken i hedenskapet, der altrene alltid ble bygd av stein. At dette ligger i bønnen hans, kan ikke dras i tvil.

Vi kan derimot lett tenke oss at Naaman i sin takknemlighet hadde et inderlig ønske om å bygge et israelittisk alter. Det skulle ikke bare være et kjærlig minne om velgjerningen han hadde fått; det skulle også vise det nye livet som ved helbredelsen var gått opp for ham; det ville nå helt naturlig tre fram i former som svarte til den skikkelsen det hadde i Israel.

Slik ville han i det ytre vitne om sitt indre liv. Han ville vitne i det hedenske Syria om det som var blitt hans livs glede: at det ikke fantes noen annen Gud enn Jehova og ingen annen sann tilbedelse enn Israels.

Denne fortellingen kaster lys over den gamle pakt. Den viser at Det gamle testamente bar i seg den allmenngyldigheten som likevel først trådte fram i all sin herlighet i den nye pakt. Her, der Israels Gud ved sin tjener kommer i rett berøring med den hedenske verden, sprenges båndene; nåden vider seg ut etter fylden av sin egen kjærlighet.

Slik er fortellingen vår et forbilde som peker fram mot den nytestamentlige tiden. Elisja avviste ikke Naamans bønn, men lot ham ofre på israelittisk vis i det hedenske landet. Her kommer det fram en toleranse som varsler den nye pakt.

Det samme finner vi i svaret han ga på denne bønnen fra Naaman: «Når min herre går inn i Rimmons hus for å tilbe der, og han støtter seg til min hånd, og jeg kaster meg ned der i Rimmons hus, så må Herren la din tjener få tilgivelse for dette at jeg kaster meg ned i Rimmons hus!» (2 Kong 5,18)[9]

I denne bønnen viser Naaman en øm samvittighet. Han ville ikke være Israels Gud utro, og han så med bekymring fram mot den vanskelige stillingen han som en hedensk konges fremste tjener sto i. Men vi får et bestemt inntrykk av at den hedenske tilbedelsen ikke lett ville få makt over ham igjen. Derfor kunne Elisja la ham «dra bort i fred» (2 Kong 5,19) uten å gå nærmere inn på saken. Det var ingen grunn til å drøfte de spørsmålene som her kunne reise seg, i trangsynt partikularisme.

Hovedsaken var å styrke det nye livet og det nye sinnelaget hos Naaman og sende ham hjem i fred til den store oppgaven som ventet ham.[10]

Men etter dette møtet mellom syreren og Elisja fulgte det noe lite tiltalende. Vi har allerede gjentatte ganger hatt anledning til å peke på hvilken forskjell i ånd det var mellom profeten og tjeneren hans.

Nå trådte den så grelt fram i Gehasis opptreden at den ville ha gjort varig skade på Elisjas gjerning om han ikke hadde fått sin fortjente straff. Det er vanskelig å forstå hvordan Gehasi, som kjente så godt til den store gjerningen som var skjedd, kunne innta en holdning så helt motsatt sin herres. Men det har dessverre skjedd så ofte at det ikke er grunn til å undre seg over det.

---

[9] Rimmon, eller rettere Raman og Rammanu, forekommer på de assyriske minnesmerkene som navnet på tordenens, lynets og regnets gud. Assyrerne regnet Rimmon som den samme som Hadad, himmelens gud. At Rimmon-dyrkelsen var innført i Damaskus, viser at det har vært en indre historisk forbindelse mellom Syria og Assyria, og stadfester for så vidt det vi har pekt på ovenfor.

[10] Vi kan ikke være enige med de fortolkerne som bebreider Elisja at han tilsynelatende så villig gikk med på denne bønnen, eller som forstår svaret hans slik at det ikke viser til Naamans bønn – som om han helt skulle ha overhørt den eller ikke tatt noe hensyn til den. På den andre siden er vi også oppmerksomme på hvilken fare det ligger i en ukritisk bruk av det vi vil kalle toleransens vidhjertede prinsipp. Det har sine grenser, og dem må vi søke i Skriften; se Rom 14,1; 15,7; 1 Kor 8; 9,20–23; Fil 3,15. Den sikreste praksis er her å være streng mot seg selv og mild mot andre.

Gehasi var i sitt sinnelag på alle måter det motsatte av sin herre: Han var havesyk, egenkjærlig og trangsynt. Det er en slående motsetning mellom det «så sant Herren lever» som Elisja stadfestet avslaget med da Naaman inntrengende ba ham ta imot gaven, og de samme ordene i Gehasis munn da han bestemte seg for å ta imot gaven av syrerens hånd (jf. 2 Kong 5,16.20).

For Gehasi så det slik ut at Elisja uten noen grunn hadde «spart denne syreren og ikke tatt imot av ham det han hadde med seg». Han kunne ikke se noe annet i det som hadde skjedd, enn en forretningssak mellom mann og mann. Hans herre hadde vist en upraktisk edelmodighet og brukt et høysinnet prinsipp med urette der alt – både nasjonalitet og gudsdyrkelse – ved nærmere ettersyn krevde at man hevdet sin rett. Under slike omstendigheter fikk han gripe inn selv. Det var ingen grunn til å la syreren dra hjem med den store gaven sin.

Naaman var allerede kommet et stykke på veien da Gehasi i hast nådde ham igjen. Den syriske hærføreren viste Elisjas tjener den samme ærbødigheten som han ville ha vist profeten selv: Han steg ned av vognen og gikk ham i møte.

Da Naaman spurte: «Står alt vel til?», påsto Gehasi at han kom med bud fra Elisja: To av profetenes disipler var nettopp kommet fra Efraim-fjellene, og Elisja ba om at det måtte bli gitt ham en talent sølv og to festkledninger til dem (2 Kong 5,21–22). Gehasis påstand må nok forstås slik at disse oppdiktede profetdisiplene var sendt fra hvert sitt fellesskap for å be Elisja om understøttelse. Det forklarer hvorfor Naaman inntrengende ba Gehasi om å ta to talenter sølv (omkring 70 kilo).

Det må ha brent i samvittigheten på Gehasi da Naaman ikke bare gikk med på det han ba om, men til og med med ærbødig omtanke ba tjenerne sine følge ham tilbake med gaven, så han ikke skulle bli tynget av den. Gehasi lot dem komme så langt som til haugen.[11] Der tok han imot gaven av dem og sendte dem tilbake for ikke å bli oppdaget.

Etter å ha gjemt pengene i huset trådte han fram for sin herre. Elisja spurte ham hvor han hadde vært, og han svarte med en løgn at han ikke hadde vært borte fra huset (2 Kong 5,23–25). Det syndige begjæret hadde tydeligvis blindet Gehasi så sterkt at han ikke lenger klart erkjente at Herren, som han selv hadde påkalt, og som hans herre sto for ansiktet til, var den levende, sanne og allseende Gud.

Nå lot Elisja ham klart forstå at det ikke var skjult for ham hva han hadde gjort; Herren hadde åpenbart det for ham. Deretter holdt han fram for ham at nå, da enhver sann israelitt bare burde ha én tanke og ett mål – å forherlige Herren – var det ikke tid til å ta imot «sølv og klær og oljetrær og vingårder».

Og så kunngjorde han Guds straffedom over ham: Syrerens spedalskhet skulle ramme ham og ætten hans (2 Kong 5,26–27). Syreren var blitt en israelitt i hjerte og sjel og var blitt leget for spedalskheten i Israels vann. Israelitten var blitt en hedning; derfor skulle han og ætten hans etter ham bære syrerens spedalskhet, fordi han for seg og familien sin hadde traktet etter pengene hans. Det hver hadde sådd, fikk han høste. Slik ville Herren hevde sitt navn og fremme sin profets gjerning i folket.

[11] Trolig haugen som Samaria lå på, og ikke, som enkelte har ment, en betegnelse for Elisjas hus.

Kapittel 12. Øksen i Jordan og Dotan

To underfulle åpenbaringer av Guds nærvær hos hans profet. Virkningene av Elisjas profetgjerning. Gud, den alltid nærværende hjelp og frelse i farens tider. Syrerne blir ført blinde inn i Samaria. Hvordan kongen og profeten opptrådte.

(2 Kong 6,1–23)

Fortellingen fører oss nå tilbake til hendelser fra profetens mer private og personlige liv. Eller det ville være mer riktig å si at fortellingen som følger, er satt inn her rett etter det vi har hørt om Gehasi, for å vise en sammenheng.

Den utro tjeneren ble rammet av Herrens straff; på samme måte lønnet Herren dem som holdt seg inderlig til profeten i tro og tillit til hans hjelp, ved å gripe underfullt inn – selv i små og tilsynelatende ringe ting. Slik henger beretningen om øksen som på en underfull måte ble funnet igjen, sammen med beretningen om Gehasis straff. Begge gir den samme lærdommen, den ene fra den negative og den andre fra den positive siden.

Vi har flere ganger hatt anledning til å peke på at Elisjas profetgjerning gjorde et dypt inntrykk på Israel, til tross for den alminnelige fordervelsen både i det politiske og det åndelige livet. Et av de kanskje vakreste vitnesbyrdene om det er det stadig voksende tallet på profetdisipler.

Ved en tidligere anledning (2 Kong 4,43) fant vi omkring hundre av dem samlet om Elisja i Gilgal. Det må kalles et stort tall når vi husker hvordan forholdene var i disse nordlige traktene blant den halvt hedenske befolkningen, og særlig når vi tenker på at det fantes lignende profetsamfunn i Betel og Jeriko.

Fortellingen som nå følger, hører trolig hjemme i Jeriko. Vi får vite at samfunnet der var blitt så stort at det gamle møtestedet ikke lenger ga plass nok. Derfor kom det forslag om å bygge et rommeligere hus ved bredden av Jordan, der de kunne samles om læreren sin (2 Kong 6,1–4). Det fantes tømmer nok, så det ville være lett å skaffe det som trengtes. Måten forslaget blir lagt fram på, er ekte østerlandsk.

Elisja godkjente planen og gikk med på å følge dem til Jordan og bli hos dem mens de arbeidet. Det trenger knapt å sies at de ikke ba ham om å komme for at han skulle ha oppsyn med arbeidet. De ønsket bare å ha den elskede læreren midt iblant seg. Nærværet hans var for dem et pant på Guds velsignelse, og ordene og veiledningen hans ville styrke dem i arbeidet. Fortellingen vår kaster lys både over deres barnlige og inderlige tro og over de fattige og ringe kårene profetdisiplene levde under på den tiden.

Det som følger, gir oss snart vitnesbyrd om begge deler. Mens de holdt på å hogge tømmer, falt øksen av skaftet for en av arbeiderne og ned i vannet. Forferdet ropte han til Elisja hva som hadde hendt, og la til at øksen var lånt. Slik vendte han seg i troens enfold til profeten og ba ham om hjelp.

Det som så skjedde, fortelles best med Skriftens egne ord: «Da sa Guds mann: Hvor mistet du den? Han viste ham stedet. Da hogg Elisja av et stykke tre og kastet det dit ned og fikk øksen til å flyte opp.» (2 Kong 6,5–7) Etter profetens befaling rakte så mannen ut hånden og tok den.

Det er umulig å lese denne lille fortellingen uten å få et sterkt inntrykk av at her skjedde et under. Likevel har rabbinerne og enkelte av de nyere fortolkerne prøvd å bortforklare det underfulle. De tenker seg at trestykket Elisja kastet, falt rett inn i hullet i øksehodet og slik fikk den til å flyte opp, eller at det på en annen måte hjalp til å få den nærmere land.

Begge disse antakelsene strider så fullstendig mot det Skriften mener, at det er unødvendig å dvele ved dem. Forstått slik ville hendelsen sannelig ikke fått plass blant profetens underfulle gjerninger. Det han i så fall hadde gjort, kunne like gjerne vært utført av en hvilken som helst flink person.

Det kan ikke være tvil om at Skriften med denne fortellingen vil berette om et betydningsfullt under. Og på den annen side er det ingenting i den hellige teksten som peker i en annen retning. Selve underet lar seg ikke forklare nærmere. Man kunne peke på at øksen ble løftet opp av vann som ble satt i bevegelse, og så tatt opp. Men enhver forstår at det ikke utelukker det underfulle; det skjuler seg nettopp i det naturlige, hvordan man enn vil tenke seg det. Lenger kan vi ikke gå i forsøket på å forklare hvordan det hang sammen.

Men i en annen retning kan vi gå lenger. Vi minner om det vi har pekt på tidligere om det ekstraordinære i profetene Elias og Elisjas sendelse. I historien om disse profetene møter vi det underfulle i et omfang som er uten sidestykke i hele Det gamle testamente. Det svarer til at livet og virksomheten deres faller i en tid som var avgjørende for Israels åndelige liv.

Skulle Gud overhodet gripe inn i Israels historie for å kalle folket tilbake til den stilling og oppgave det var kalt til, forstår vi at det aldri trengtes mer enn her, der folket hastet mot den skjebnesvangre dommen som for alltid skulle feie det bort fra historien. Aldri var ekstraordinære midler for å bevare Israel som Guds folk så påkrevd som i denne tiden av Israels historie. Her måtte Guds inngripen tre fram i forsterket form.

Derfor rager disse to profetene, Elia og Elisja, opp over alle de andre når det gjelder undere. På dette punktet kan de med rette kalles profetenes profeter. For mer enn noen annen profet var det deres oppgave å vise klart at Herren var den levende og sanne Gud, alltid nær hos sine egne med sin velsignelse og sin dom. Det må man alltid ha for øye når man studerer denne delen av Israels historie.

Ja, er ikke dette den store sannheten som alltid burde stå lysende klar for oss, både som frukten av vår betraktning av historien og av våre egne erfaringer? I denne sannheten skulle vi søke ledestjernen for alt vi gjør.[1]

[1] Det er merkelig at Josefus, som sier at han vil gi en beretning om alle Elisjas store gjerninger (Ant. 9,4,1), forbigår alt som fortelles i 2 Kong 4,8–6,7, bortsett fra noen hentydninger til Naamans helbredelse i Ant. 3,11. Skulle ikke dette være et utslag av hans rasjonaliserende retning?

Sett i dette lyset forstår vi fortellingen vår bedre. Elisja var blitt bedt om å være hos disse fattige, men oppriktige Herrens tjenere. Derfor kunne han ikke være døv for deres trang og la dem stå hjelpeløse i nøden, hvor ringe og hverdagslig den enn var.

Ja, vi kan kanskje legge til at nettopp det at nøden gjaldt en så ringe ting, var en grunn til at Herren kom med hjelp. Hadde han ikke gjort det, ville det ha vært en selvmotsigelse i denne historien og i Elisjas historie i sin helhet. For som Herrens profet var det hans oppgave å vise klart at den levende Gud var nær til dom og frelse der forholdene krevde det.

Øksen som ble funnet igjen på denne måten, ble fra nå av en kraftig påminnelse om dette. Ingen nød var for liten for Herren; i alt kunne man påkalle hans navn, og alltid kom han med hjelp. For å lære oss dette er denne lille fortellingen gitt oss. Herren ser og kjenner vår nød, og den oppriktige skal ikke påkalle ham forgjeves.

Den neste fortellingen vil gi en lignende lærdom, og den angår ikke mindre Israel som folk enn fiendene deres. Forskjellen er bare at den her trer fram i større målestokk. Vi behøver ikke tenke oss at det som nå fortelles, fulgte rett etter hendelsen ovenfor. Den hellige teksten forteller at kongen i Syria lå i krig med Israel (2 Kong 6,8). Det betyr nok snarere at det var stadige fiendtligheter med innfall i landet nå og da, slik det var vanlig i Østen, enn et virkelig krigstog.

Det ser ut til å gå fram av beretningen at den syriske kongen og hans «tjenere» la planer om å falle plutselig over Israels konge fra et bakhold, enten når han, som Josefus antar (Ant. 9,4,3), kom fra jakt, eller når han reiste mellom palassene sine.

Men hver gang advarte profeten ham (2 Kong 6,9–10). Kongen var klok nok til å holde seg borte fra det farlige stedet, og i stedet for å dra den veien sendte han ut speidere for å få bekreftet det profeten hadde sagt ham. Da dette gjentok seg gang på gang, fikk kongen i Syria mistanke om at det måtte være forrædere blant rådgiverne hans, for han merket at opplysningene han fikk om Israels konges planlagte reiser, aldri slo til.

Dette forklarer hvordan en av Benhadads tjenere kunne tre fram da kongen krevde svar, og frikjenne alle kongens rådgivere. Trolig var han en av dem som hadde skaffet kongen de hemmelige opplysningene fra Israels hoff.

Han ledet mistanken rett mot profeten Elisja, som han sa «åpenbarer for Israels konge hvert ord du taler i ditt sengekammer» (2 Kong 6,11–12).[2] Det forklarer også hvorfor kongen i Syria så ivrig skaffet seg greie på hvor Elisja bodde, for så å sende ut en styrke som skulle gripe ham og ta ham til fange.

Elisja bodde den gang i Dotan, og det var altså denne byen angrepet gjaldt. Man har funnet stedet igjen i dagens Tell Dotan. De «to kildene» som har gitt stedet navnet (Dotan), rant den ene nord og den andre øst for byen.

Byen ligger omkring 15 kilometer nord for Samaria og litt sørvest for En-Gannim, i en grønn skråning, og den er omgitt av rike beitemarker, den såkalte Dotan-sletten. Det var her Josefs brødre søkte beite for flokkene sine da de solgte Josef (1 Mos 37,17).

[2] Det er ingen grunn til å anta at denne tjeneren var Naaman.

Like nedenfor Dotan, mot sør, gikk den store karavaneveien fra Gilead til Saron og derfra til Egypt, og den veien førte de midjanittiske kjøpmennene Josef. Dotan er omgitt av høyder som hever seg den ene over den andre, unntatt mot nord. Der har man utsikt over sletten mot passene som den syriske hæren nå rykket inn gjennom mot byen for å gripe Elisja.

Det kunne virke underlig at Benhadad sendte ut en krigsmakt med «hester og vogner og en stor hær» (2 Kong 6,14) for å gripe én eneste mann. Men det er ikke noe overraskende i det når vi ser det i lys av forholdene på den tiden.

Vi finner ofte lignende trekk i bibelhistorien, og vi skal bare minne om at profetdisiplene foreslo å sende ut «femti sterke menn» for å lete etter Elia (2 Kong 2,16). Forslaget deres bygde på den samme tankegangen som lå bak den syriske kongens tog mot Elisja. Dessuten måtte han være forberedt på at folket i Dotan ville reise seg og forsvare profeten sin.

Elisja visste godt hva Benhadad hadde gjort. Han visste også at syrerne hadde omringet byen i løpet av natten, så det for menneskeøyne ikke syntes å være noen vei til flukt. Men han var ikke redd, for han visste at «han slumrer ikke og sover ikke, Israels vokter» (Sal 121,4).

Salme 121 synes å beskrive nøyaktig den visshet som ved denne anledningen rørte seg i profetens hjerte, for midt i faren så han opp til fjellene som hans hjelp skulle komme fra. Slik er det ofte med Guds folks erfaringer: I Salmene finner de ord som passer for dem, skildringer som er grepet rett ut av deres eget liv.

Det var tidlig om morgenen. Profetens tjener – ikke lenger Gehasi nå, men trolig en av profetdisiplene – sto opp, etter alt å dømme for å gjøre i stand sin herres reise fra Dotan til Samaria, der han vanligvis holdt til. Slik bør vi helst forstå det, og det kaster også lys over de ordene Elisja senere sa til syrerne (2 Kong 6,19).

Men da Elisjas tjener så byen omringet av den syriske hæren, styrtet han forferdet inn til sin herre, fortalte det og spurte hva de skulle gjøre (2 Kong 6,15). Tjeneren visste kanskje ikke at angrepet gjaldt profeten. Men da han så syrerne, forsto han at den planlagte reisen var umulig, og at både hans herre og han selv var i den største fare.

Det som nå følger, er av den største betydning, både historisk og symbolsk sett. Elisja ba Herren om at den unge mannens øyne måtte bli åpnet, og Herren hørte bønnen hans. Nå festet han ikke lenger blikket ved den syriske hæren, for han så at høydene omkring Dotan var fulle av hester og vogner av ild (2 Kong 6,17). Det Elisja allerede hadde sagt, viste seg nå å være en herlig sannhet: «Frykt ikke! De som er med oss, er flere enn de som er med dem.» (2 Kong 6,16)

Dette var Herrens svar på syrernes utfordring – den herlige hjelpen fra Gud mot en avmektig fiende. Men ikke bare det. Slik vil han åpenbare sin alltid nærværende hjelp for sine tjenere som frykter ham; for «Herrens engel slår leir rundt omkring dem som frykter ham, og han frir dem ut» (Sal 34,8; 55,19; 91,11). Profetens tjener så synet først etter at øynene hans var blitt åpnet (1 Mos 21,19; 4 Mos 22,31). Det betyr ikke at han så noe uvirkelig, tvert imot. Det han så, var en virkelighet som lå over det synlige.

Når det ellers gjelder synet, lot Herren sitt beskyttende nærvær åpenbare seg i det symbolet for Guds nærvær som Israel kjente så godt, nemlig ild (2 Mos 24,17; 2 Kong 2,11; Sal 50,3; Jes 29,6; Esek 1,4.27). Det samme gjelder «vognene og hestene», som også var et velkjent symbol for Israel (jf. Sal 104,3; Jes 66,15; Hab 3,8).

Både Det gamle og Det nye testamente lærer at Herrens englehærer omgir hans hellige og tjener dem: «Er de ikke alle tjenende ånder, som sendes ut til tjeneste for deres skyld som skal arve frelse?» (Hebr 1,14). I dette bør vi søke trøst og styrke i alt vårt arbeid.

Med den himmelske vakten for øye og under dens vern behøvde ikke Elisja og tjeneren hans å frykte for å dra den reisen til Samaria som de hadde bestemt seg for. De to gikk derfor ned til den syriske leiren.[3]

På Elisjas bønn slo Herren den syriske hæren med blindhet, så de – for å bruke et uttrykk fra rabbinerne – «så, uten å kjenne», det vil si uten å kunne gjøre seg klare forestillinger om det de så (jf. 1 Mos 19,11).

Når profeten så sa til dem: «Dette er ikke den rette veien og ikke den rette byen! Følg meg, så skal jeg føre dere til den mannen dere leter etter!» (2 Kong 6,18–19), er det ikke riktig å kalle dette en krigslist. For Elisja førte hæren til sitt hjem i Samaria, der nettopp den mannen de lette etter, bodde. Han var ikke lenger i Dotan, men på vei til sitt egentlige hjem.

Han prøvde ikke å unngå faren ved å føre fienden vill med usannhet. Det ville også ha stemt dårlig med den tilliten til Gud som han nettopp hadde oppmuntret tjeneren sin til. Hans oppgave var å vise syrerne at den Gud han var profet for, ikke lot seg overvinne på den måten de hadde tenkt. Og ikke bare syrerne, men også Israel ville få et kraftig vitnesbyrd om at den levende Gud var nær og mektig blant dem, når hans profet førte fiendene deres blinde og som fanger inn i Samaria.

Det må ha vært et underlig syn både for syrerne og for Israel da Herren på profetens bønn åpnet de blindes øyne igjen, og de var midt inne i Samaria (2 Kong 6,20). Vi kan tenke oss hvordan profeten har skyndt seg av sted med fangene sine, og hvordan vakten i byens vakttårn har slått alarm da han så flokken marsjere inn, og kalt byens forsvarere på bena i tanken om at et uventet angrep var i vente.

Vi kan tenke oss hvordan kongens tropper under hans egen ledelse har samlet seg omkring den syriske flokken for å hogge dem ned på hans befaling, og hvordan de stakkars syrerne ble forferdet og overrasket da de fant seg selv midt i fiendens vold.

Men det er viktigere å se hvordan personene her handler etter sitt sinnelag og sin karakter. Kong Joram vendte seg til profeten og spurte om han skulle hogge fienden ned. Det var nettopp det vi kunne vente av ham: «Skal jeg hogge dem ned, min far? Skal jeg hogge dem ned?» (2 Kong 6,21) Full av iver, men uten

[3] Oversetterens merknad: Når de skulle gå ned fra haugen Dotan var bygd på, for å ta veien til Samaria, måtte de nødvendigvis komme midt inn i den syriske hæren som omringet stedet. Forfatteren følger en annen oversettelse av dette stedet enn den norske bibelen, der det er syrerne som kom ned til Elisja. Det synes mindre rimelig når man tenker på hvordan stedet ligger. På hebraisk står pronomenet i entall, «til ham», men etter hebraisk språkbruk kan det også gjengis med «til den», det vil si den syriske hæren.

forståelse av det Herren her gjorde, ville han ha slått i hjel alle disse Herrens fanger.

Men profeten avviste ham harmfullt. Det var en iver på feil sted, en falsk nidkjærhet. Her var det ikke tid til å hogge ned, men til å vise edelmodighet og gjøre Guds vilje: «Du skal ikke hogge dem ned! Dem som du tar til fange med ditt sverd og din bue, dem hogger du ned!» (2 Kong 6,22)[4]

Det ville ha vært umandig å hogge dem ned her. Herren hadde ført disse blinde syrerne inn i Samaria som sine fanger, ikke for å gi Israels konge anledning til å stille sin grusomme hevnlyst. Hadde kongen fått følge lysten sin, ville Herrens hensikt med dette underet blitt forspilt.

Herren ville herliggjøre sitt navn på en annen måte. Kongen skulle behandle dem som gjester, sette fram et måltid for dem og så la dem dra uskadde. Det ble gjort slik profeten befalte. Syrerne dro tilbake til sin herre (2 Kong 6,23). De hadde kommet for å gripe Herrens profet. Nå kunne de fortelle at det var Herrens profet som hadde grepet dem, og at han så hadde behandlet dem som gjester og gitt dem friheten tilbake.

Det som er rett, er også klokt. Det overrasker ikke når vi får vite at de syriske herjeflokkene som følge av denne hendelsen ikke lenger kom inn i Israel. Men det ligger mange lærdommer for oss alle i denne historien. Først og fremst får vi igjen et klart vitnesbyrd om at den usynlige, levende Gud er nær og hjelper med kraft. Vi ser hvor grunnløst det er å frykte når vi går med ham, og vi får en sterk oppfordring til bare å gå rett fram i hans ærend.

Men i tillegg lærer vi hvordan Guds folk skal handle mot sine fiender. Hvor ofte har det ikke gjentatt seg at Guds folks fiender har omringet Dotan og trodd seg sikre på byttet, men så er blitt slått med blindhet og ført midt inn i Samaria! Hvor ofte har ikke fiendene, tross sine tilsynelatende seiersikre argumenter og tiltak mot evangeliet, likevel havnet i Herrens egen leir!

Skulle vi da ikke lære å handle edelmodig og barmhjertig med dem som Herren, og ikke vi selv, gjør til fanger – å handle med dem, ikke i personlig uvilje, men med tanke på at de er under Herrens hånd og gjerning (2 Tim 2,25)?

Ingenting kan skade Guds sak mer enn at de som griper til våpen for å forsvare den, gjør det med hardhet og egenkjærlighet. Det gir bare fienden nye våpen i hendene, og samtidig stemmer det dårlig med selve saken. Det sømmer seg for oss å kjempe og stride i troen på at det er Herren selv som regjerer, og at han nok skal forsvare seg selv og sin sak i rette tid.

[4] Slik mener vi at dette uttrykket bør oversettes, ikke som et spørsmål. Motsetningen her står mellom Herrens fanger og Jorams fanger. På dette punktet følger vi Josefus.

Kapittel 13. Beleiringen av Samaria

Syrerne beleirer Samaria. Fryktelig hungersnød i byen. Kongen sender en mann for å drepe Elisja, men stanser budet. Elisja forutsier befrielse og varsler straff over den vantro høvedsmannen. De fire spedalskes oppdagelse. Syrerne flykter. Samaria blir befridd. Den vantro høvedsmannen blir tråkket ned i porten.

(2 Kong 6,24–7,20)

Den hellige historien tar nå opp igjen beretningen om de offentlige hendelsene i Israel, slik de var knyttet til Elisjas liv; for også i denne tiden er profetens liv og virksomhet den mest framtredende faktoren i Israels historie. Men siden beretningen er skrevet ut fra et profetisk synspunkt, venter vi ikke å finne en tidsmessig rekkefølge her. Vi venter heller at alle de hendelsene som hører sammen etter innholdet, er samlet under ett.

Det er umulig å avgjøre hvor lang tid som gikk mellom syrernes streiftog mot Israel, som vi har fortalt om ovenfor, og den krigen mellom de to statene som vi nå skal se på. Etter Josefus (Ant. 9,4,4) fulgte dette krigstoget umiddelbart etter.

Han tenker seg sammenhengen slik: Syrerne som vendte tilbake, hadde vist kongen sin at det ikke lot seg gjøre å overrumple Samaria, og derfor bestemte kongen seg straks for å angripe byen i åpen kamp, for det mente han at hæren hans var sterk nok til.

Men han skulle snart få erfare hvor uklokt det var å stride der han hadde Herren til motstander.[1]

Her melder spørsmålet seg uvilkårlig: Hvorfor stred Herren fremdeles så kraftig for Israel? Svaret er ikke vanskelig, og det vil også kaste lys over historien vår. Det som kjennetegner denne perioden i Israels historie, er en viss uavklarthet i forholdet til Herren. Folket hadde ennå ikke tatt det endelige standpunktet i det frafallet som snart skulle føre til at det gikk til grunne.

Den åpne fiendskapen mot Herrens profet og mot dyrkelsen av Herren hadde opphørt, og det var til og med tegn på en viss tilbøyelighet til å vende tilbake til Herren. Men som det snart viste seg, fantes det ingen sann og oppriktig anger. Det som for et overfladisk blikk kunne se ut som ro og fred, var bare stillheten før stormen.

[1] Dette synes oss likevel lite forenlig med det sterke inntrykket som underet i Samaria vi fortalte om ovenfor, måtte ha gjort på syrerne. Det synes oss rimeligere å tenke seg at det gikk en tid, og at minnet om dette guddommelige inngrepet i mellomtiden var blitt visket ut.

Denne uavklarte tilstanden må vi ta med i betraktningen når vi skal svare på spørsmålet. Profetens nærvær blant folket skulle være Herrens siste kall til dem, og det lå også i det at anger og omvendelse ennå var mulig for folket.

Hvert inngrep fra Herren, som de undrene vi har beskrevet ovenfor, skulle gi et overbevisende vitnesbyrd om at Elisja var sendt av Gud, og om Herrens budskap til folket. Samtidig viste de hvor fullt og helt Herren kunne og ville frelse sitt folk, bare de ville gi seg over til ham i anger og tro. Og når Herren grep inn med underfull hjelp ved små og tilsynelatende lite viktige anledninger, lå det i det et enda sterkere vitnesbyrd om at han ville hjelpe i den større nøden.

Benhadad kom igjen med hæren sin og omringet Samaria (jf. 1 Kong 20). Beleiringen ble langvarig og førte byen ut i en slik elendighet at ikke bare det som var urent etter Moseloven, men til og med den mest motbydelige føde måtte kjøpes for en pris som ellers ville ha holdt til de kostbareste lekkerier. Et knippe ved, nok til å koke et måltid, steg også til en utrolig pris. I mangel på fôr slaktet de esler i mengdevis.

Hvor sterkt antallet hadde minket (jf. 2 Kong 7,13), forstår vi når vi hører at et eselhode ble solgt for åtti sekel sølv. Noe lignende blir fortalt om brenselet: En fjerdedel av en kab duemøkk – som ble brent når den var tørket – ble solgt for fem sekel sølv (2 Kong 6,25). Når tilstanden var slik for de rike, kan vi tenke oss hvilke lidelser de fattige måtte gjennomgå.[2][3][4]

Den hellige skrift forteller en historie som grenser til det fortvilte. En dag ble kong Joram stanset av en fortvilet kvinne som ropte til ham om hjelp. Han gikk da sin runde på den brede bymuren, trolig både for å oppmuntre og inspisere folket sitt og for å holde øye med fiendens bevegelser.

Kongen var nok vant til slike scener og var selv hjelpeløs. Han svarte kvinnen: «Hvis ikke Herren vil hjelpe deg, hvor skulle da jeg hente hjelp til deg?» (2 Kong 6,26–27) Svaret tyder på at han følte at hjelpen måtte komme fra Herren, men at det var lite eller ingen utsikt til at den ville komme – og at Herren holdt den tilbake av en eller annen grunn som verken kongen eller folket hadde skylden for.

Etter det vi kan se av hans senere opptreden, la han skylden for Samarias ulykke på profeten Elisja: Enten kom ulykken direkte fra ham, eller den kom av at han ikke maktet å gripe inn og avverge den. Dette standpunktet er altfor vanlig: Man forstår ikke Guds veier, har et hardt og ubøyd hjerte, vil ikke vende tilbake til Herren og er tilbøyelig til å tilskrive ulykkene som rammer en, helt andre årsaker enn de virkelige. Det hører med til den «verdens bedrøvelse» som, slik Skriften sier, «virker død» (2 Kor 7,10).

Den forferdelige historien som kvinnen hadde å fortelle kongen, var denne: Hun og en annen kvinne var blitt enige om at de etter tur skulle drepe hver sin

[2] En kab er en sjettedel av en sea, eller et «mål», og ble av rabbinerne regnet å romme så mye som 24 egg.

[3] Dette synes å være den sikre betydningen av det hebraiske uttrykket. Enkelte forfattere har ment at uttrykket betegner en slags spiselig grønnsak (jf. Bochart, Hierozoicon II, s. 45–46). Også rabbinerne regner duemøkken som brensel og begrunner det med at byen var stengt for all tilførsel.

[4] Fra de gamle klassiske forfatterne har vi lignende beskrivelser. Plutark forteller at et eselhode under en hungersnød ble solgt for seksti drakmer, mens et esel i vanlige tider kostet tjuefem til tretti drakmer. Plinius forteller at en mus ble solgt for 200 denarer under Hannibals beleiring av Casilinum. Under Jerusalems siste beleiring ble til og med ekskrementer fra mennesker og dyr brukt (Josefus, Den jødiske krig 5,13,7).

sønn og lage et måltid av ham som de begge skulle ete av. Hun hadde nå gjort sin del, men den andre hadde gjemt bort barnet sitt etter å ha spist med av det første måltidet. Nå ba hun kongen pålegge den andre å holde seg til avtalen (2 Kong 6,28–29).

Om det var den andres morsfølelse som først nå var våknet, eller om hun ville ha det unaturlige måltidet for seg selv, er spørsmål som ikke angår oss. Men vi vil minne om at slike gruoppvekkende ting var forutsagt å skulle komme under Israels frafall (3 Mos 26,29; 5 Mos 28,53). De synes også å ha gjentatt seg under Nebukadnesars beleiring av Jerusalem (Klag 4,10), og vi har klare historiske vitnesbyrd om at slikt skjedde under Titus' beleiring av Jerusalem, den siste (Josefus, Den jødiske krig 6,3,4).

Selv om historien kongen her fikk høre, ikke hadde minnet ham om den guddommelige forbannelsen som var forutsagt, måtte den vekke de dypeste og sterkeste følelser i ham – og aller mest under de forholdene som da rådde. Det han hadde hørt, var forferdelig nok i seg selv.

Men at en mor, selv i den mest fortvilte og forferdelige ulykke, vendte seg til kongen og ba ham pålegge naboen hennes å holde seg til avtalen og slakte sitt eget barn – det viste så klart som noe hvor grufull tilstanden var. Det undrer oss ikke at kongen flerret klærne sine i sin bitre sorg (2 Kong 6,30). Men slik går det ofte: Den som ikke vil sørge over sin synd, må sørge bittert over følgene av den.

Da folket så kongen gå omkring med sønderrevne klær, la de også merke til at han bar et annet sorgtegn: Han hadde, som det heter, «sekk innerst på kroppen» – han bar botens ytre tegn. Det er ingen grunn til å dra kongens sorg og bot i tvil når det gjelder det synlige. Og likevel viser det som følger, at det bare var en utvortes sorg, en ytre bot.

Vi trenger ikke å anta, med noen, at han hadde kledd seg i sekk fordi Elisja hadde oppfordret hele byen til det. Heller ikke trenger vi å mene, med andre, at vreden hans mot profeten skyldtes profetens råd om at byen skulle holde ut og vente på Herrens hjelp, og at han hadde kledd seg i sekk i håp om å framskynde befrielsen som lot vente på seg.

En lignende opptreden kan vi fremdeles se – om ikke nettopp i det ytre, så i det vesentlige, i tanke og sinn. Når et menneske begynner å smake de bitre følgene av sitt syndige liv, er det nok tilbøyelig til å gjøre bot, men ofte blir det bare anger på grunn av syndens følger.

Og når de bitre følgene av synden ikke opphører, men kanskje til og med øker, går en ikke i seg selv og ydmyker seg for Herren. En vender seg i stedet ofte utover, mot det en mener er årsaken til ulykken – og det er kanskje nettopp det Herren har ment skal bringe åndelig velsignelse.

I dette tilfellet bidro ulykken og den fruktesløse utvortes boten bare til å vekke kongens harme mot profeten. Han ga sin heftige vrede luft med disse ordene: «Gud la det gå meg ille både nå og siden, om Elisjas, Safats sønns hode skal bli sittende på ham i dag!» (2 Kong 6,31). Han mente åpenbart at de forferdelige ulykkene i Samaria på en eller annen måte hang sammen med profeten.

Som vi har pekt på før, finner vi et lignende trekk fra den onde Jesabels tid (jf. 1 Kong 19,2). Likheten mellom Jorams ord her og Jesabels ord på det stedet leder

oss uvilkårlig til å tro at kongen mente at den gamle fiendskapen som profeten Elia hadde vist mot hans far, var gått i arv til Elisja, og at Elisja fremdeles forfulgte ham og slekten hans.

Riktignok hadde kong Joram ganske nylig erfart at Elisja var vennlig innstilt mot ham (2 Kong 6,9–10). Men i ulykkens tid formørket sinnet hans seg, så han nå betraktet seg selv som gjenstand for det samme hatet som alltid hadde rådd mellom profeten og Akabs hus.

Men kongens sinn var ustadig. Straks etter tok han en annen beslutning, enten det nå var av frykt eller av bedre grunner: Han skyndte seg etter budet han hadde sendt for å fullbyrde trusselen mot profeten, for å stanse det.

I mellomtiden satt profeten i huset sitt sammen med byens eldste, opptatt av helt andre tanker om den fryktelige ulykken enn dem kongen bar på. Det undrer oss ikke at Herren hadde latt profeten få vite det som hadde skjedd. Han røpet på forhånd for dem som satt hos ham, hva kongen hadde gjort, og kalte planen hans et skritt som var verdig en sønn av morderen Akab (2 Kong 6,32). Han talte fryktløst og lot seg ikke anfekte av den truende faren, og dermed minnet han også de eldste om dommen som nå holdt på å falle over Akabs hus.

Etter profetens befaling stengte de som var hos ham, døren til huset, så verken kongens bud eller kongen selv skulle komme inn; profeten visste at kongen straks ville komme etter. Det gikk også som profeten hadde sagt: Kongen kom selv og trådte fram til døren.

For ordene i 6,33: «Se for en ulykke det er kommet fra Herren! Hvorfor skulle jeg da vente på Herren lenger?» (2 Kong 6,33) bør forstås som sagt av kongen selv ved inngangen til profetens hus. De sier også mye om sinnstilstanden hans, og derfor tok heller ikke profeten noe hensyn til dem.

Slik ordene står i teksten, tjener de bare til å kaste et desto skarpere lys over ordet fra Herren som profeten nå uttalte over den ulykkelige byen. I ørene til de forsamlede syntes det å si noe som bare kunne kalles en absolutt umulighet.[5]

Men profeten hadde det fra Herren, og han uttalte det rolig og i troens faste visshet som et ord fra Gud, for hvem ingen ting er umulig: I morgen på denne tid skulle et mål fint mel være å få for en sekel i Samarias port, og to mål bygg for samme pris (2 Kong 7,1). Gatene der de utsultede nå slepte seg fortvilt omkring, skulle neste dag bli forvandlet til et kornmarked med lave priser.

En slik overflod av korn som profetens ord antydet, var nesten umulig selv i de mest fruktbare tider. Budskapet kom derfor så helt uventet at bare de som hadde ubetinget tillit til profeten som Herrens, den levende Guds, tjener, kunne tro det.

Og er det ikke alltid slik når vi i overhengende nød og fare står ansikt til ansikt med Herrens løfter? Og fristes vi ikke alltid i slike stunder enten til å gjøre Herrens løfter mindre og forklare dem bort med fornuften, eller til slett ikke å holde fast på dem?

Slik rommer hvert løfte fra Gud en dobbelt prøve for oss. Det vender seg til troen vår og gir oss den oppgaven å holde fast på Herren som den trofaste,

[5]Oversetterens merknad: I den norske bibeloversettelsen den gang var ordene lagt i munnen på kongens sendebud som kom inn.

som husker sine løfter; og det driver oss til å samle hele vårt åndelige liv i den ubetingede tilliten til Gud og la all tvil fare.

Men i denne forsamlingen var det lite tro. En av dem ga sin vantro luft og uttalte sin tvil, enda budskapet ble talt i Herrens navn og lagt fram av profeten, som etter hele sin fortid hadde krav på å bli trodd. Det underfulle en før hadde opplevd, var ikke nok for ham. Og i grunnen kan det heller ikke være helt nok.

For løftet stiller alltid troen vår overfor en oppgave som ikke lar seg løse bare ved å stole passivt på det som har skjedd før. Det som er forbi, er aldri helt tilstrekkelig til å begrunne det underfulle som skal skje; det kommende som blir lovt, ligger alltid i en viss forstand utenfor det vi har erfart før.

Troen må alltid hente sin visshet fra livet vårt nå; det hører til dens vesen at sjelen er virksom og i kamp. Derfor kommer de som ikke har de åndelige forutsetningene for denne troens kamp, alltid til å tvile, ja, til å tenke og si rent ut vantro tanker.

Slik var det også med høvedsmannen som kongen støttet seg til. Han mente han hadde god grunn til å tvile. For ham sto det slik at selv om Herren gjorde luker på himmelen og øste korn ned gjennom dem, kunne profetens ord likevel ikke bli oppfylt (2 Kong 7,2).

Men Herren trengte ikke å sende korn gjennom luker på himmelen. Han hadde andre midler, og det skulle komme for dagen når tiden var inne. Kongens høvedsmann skulle også få se det, men som straff for sin vantro skulle han ikke få smake den rike gaven fra Herren som nå skulle komme.

Det var umulig å tenke seg profetens ord oppfylt uten at den allmektige Gud grep kraftig inn. Slik måtte alle ha tenkt om det underfulle budskapet. Og likevel førte Herren den underfulle oppfyllelsen fram ved et middel som ikke var underfullt i den betydningen vi vanligvis legger i ordet. Alt skjedde, som det senere viste seg, etter en helt naturlig rekke av årsak og virkning. Like fullt var det et guddommelig under, for det underfulle ligger i den måten Herren ledet de naturlige hendelsene på og førte dem fram til et mål han selv hadde forutsagt.

Slik er det alltid med undrene – om vi bare en gang kunne lære det: Sett fra jorden er de underfulle, og likevel er de alle – om enn på en annen måte enn de vanlige og naturlige hendelsene – sterke og tydelige vitnesbyrd om at det er Herren som regjerer. I denne forstand er vi alltid omgitt av under, fordi vi alltid er omgitt av den levende Guds mektige styre både i naturen og i historien.

Midlene Herren brukte i dette tilfellet, var like uventede og underlige som selve befrielsen. Det var fire spedalske som etter loven (3 Mos 13,46; 4 Mos 5,2) ble holdt utenfor bymuren, ved inngangen til byporten.[6]

Under den elendigheten som rådde innenfor Samarias murer, kunne de ikke lenger vente at barmhjertighet ville skaffe dem smulene de hittil hadde hatt til livsopphold, eller at de selv kunne finne det de trengte. De kunne bare velge mellom å dø av sult der de var, eller å bli tatt av syrerne om de våget seg ut. De valgte det siste og gikk ut mot syrernes leir i skumringen (2 Kong 7,3–5).

Etter det vi kan se, gikk de en lang omvei og nærmet seg leiren fra den siden som lå lengst borte fra Samaria. Slik regnet de med å bli minst lagt merke til,

[6] Etter jødisk tradisjon var det Gehasi og sønnene hans.

for fra den siden ventet ikke syrerne å bli speidet på. Og om de ble tatt, ville de lettere bli trodd når de sa at de ikke var fra Samaria, siden de kom fra den kanten.

Med denne forståelsen lar det seg også forklare at de spedalske ikke hadde merket noe til syrernes flukt: For å nå leiren hadde de gått en lang omvei rundt høydene.[7]

Syrerne hadde imidlertid forlatt leiren sin, skremt, som det synes, av lyden av en hær som rykket fram. Syrerne mente, som det heter, å høre lyden av vogner, av hester og av en stor hær. Vi trenger ikke å tenke oss at denne lyden beror på et sansebedrag Herren underfullt hadde virket (jf. 2 Kong 6,19–20). Heller ikke trenger vi å anta at Herren på en eller annen måte frambrakte selve lyden.

En slik lyd skal til visse tider være hørt i daler omgitt av fjell, slik at folk har trodd de hørte bruset av en hær som rykket fram.[8]

I alle fall mente syrerne at Samaria fikk undsetning av hærer som kom ilende, og de trodde det var hetittene, om ikke egypterne selv, som Joram i hemmelighet hadde kalt til hjelp. Med håp om denne hjelpen hadde Samaria holdt ut så lenge til tross for hungeren – og nå kom de!

I nattens mørke spredte frykten seg i syrernes leir. Den ble sterkere og sterkere og rev til sist hele leiren med seg i en forferdelig panikk, så de la på flukt. De forlot teltene sine, hestene og forsyningene og satte av sted mot Jordan for å få elven mellom seg og den innbilte fienden (2 Kong 7,6–7).

Da de fire spedalske nådde utkanten av leiren, var hele hæren allerede borte. De lyttet, men hørte ikke en lyd fra noe levende menneske. Forsiktig kikket de inn i et telt, men fant det forlatt. De satte seg ned og spiste av det dekkede, men urørte måltidet; de åt og drakk og gikk så bort og tok med seg skattene de fant i teltet.

De gikk inn i det nærmeste teltet og fant det like forlatt. Da de også hadde båret bort skattene i dette, ble det klart for dem at hele syrerhæren av en eller annen uforklarlig grunn hadde flyktet (2 Kong 7,8).

De bestemte seg derfor for å melde det til kongen – ikke så mye fordi det var et godt budskap, som fordi de ville pådra seg skyld og straff om de ventet til det ble dag med å melde det. De skyndte seg til portvakten og fortalte det de hadde sett, og budskapet ble straks brakt videre til kongen.

Men kongen tok slett ikke dette budskapet som begynnelsen på oppfyllelsen av profeten Elisjas forutsigelse; han synes tvert imot å ha glemt det profeten hadde sagt. Han så på meldingen om at den syriske hæren var dratt bort, som en krigslist: Fienden ville lokke den utsultede og fortvilte befolkningen ut av byen og så plutselig kaste seg over den mens den var opptatt med å plyndre leiren (2 Kong 7,9–12).

Joram så klokt på det, og likevel var klokskapen hans dårskap. Dessverre gjentar det han gjorde, seg altfor ofte: Vi misforstår Guds frelse og berøver dermed oss selv de velsignelsene han nettopp er i ferd med å gi oss.

[7] Vanligvis forstår man «utkanten av leiren» som den delen som lå nærmest Samaria.
[8] Se Bähr til dette stedet.

I dette tilfellet var det heldigvis noen hos kongen som i det minste ville undersøke saken. Det ble gitt befaling om å ta fem av de få hestene som var igjen, og to vogner og ri ut for å finne ut hvordan det sto til (2 Kong 7,13–14).[9]

Resten er snart fortalt. Mennene som ble sendt ut, fant det slik de spedalske hadde sagt. Hele den syriske hæren hadde flyktet, og de kunne følge flyktningenes vei helt til Jordan, for den var strødd med klær og annet som syrerne hadde kastet fra seg under flukten. Da sendebudene kom tilbake, møtte de folkemengden ved byporten, vakt av det merkelige budskapet. Folket strømmet nå ut i skarer og plyndret syrernes telt (2 Kong 7,15–16).

Snart ble det overflod av matvarer i Samaria, og mer enn det. Det ble så å si holdt kornmarked i byen, der to mål bygg ble solgt for en sekel sølv og ett mål fint mel for samme pris. Og rundt dem som solgte og kjøpte, trengte folket seg sammen.

Kongen hadde sendt ut sin egen høvedsmann, trolig for å holde orden. Det var den samme mannen han hadde støttet seg til da han hørte Herrens løfte i Elisjas hus, og da hadde han gitt uttrykk for vantro og spott. Men det var forgjeves å ville stanse folkestrømmen her. Kongens høvedsmann ble selv tråkket ned i porten, og han døde, «slik som den Guds mann hadde sagt» (2 Kong 7,17).

Vi merker oss hvordan denne fortellingen ender med å gjenta det kongens høvedsmann hadde sagt, for så å peke på straffen hans (2 Kong 7,18–20). For denne historien har en dobbel hensikt: Den viser at Gud er trofast mot sitt ord, både når det gjelder å gi velsignelser og når det gjelder å ramme med straffedommer. Slik handlet han med Israel, og slik fortsetter han å handle i alle slekter.

[9] To vogner, trolig for at den ene skulle kunne berge seg inn igjen om den andre ble tatt av syrerne.

Kapittel 14. Elisjas profetgjerning slutter

Elisjas profetiske embete går mot slutten. Dommen begynner. Den sunamittiske kvinnen vender tilbake fra filistrenes land og får eiendommen sin igjen ved Elisjas mellomkomst. Elisja besøker Damaskus. Hasaels ærend. Varselet om den straffedommen som skal komme ved ham. Benhadad blir myrdet, og Hasael stiger opp på Syrias trone.

(2 Kong 8,1–15)

De to fortellingene som følger etter beretningen om beleiringen av Samaria, kan kalles et tillegg til den. De tjener til å belyse forholdet mellom Elisja og Joram på den ene siden og mellom profeten og Syria på den andre. Samtidig avslutter de de mer personlige beretningene om profeten Elisjas virksomhet.

Etter dem har vi bare beretningen om hans død og begravelse (kap. 13), hentet – slik vi antar – fra de samme kildene som hele avsnittet om ham er tatt fra. Det som fortelles om at Elisja salver Jehu (kap. 9), hører derimot til den alminnelige historien. Vi minner derfor igjen om at det som her fortelles, ikke er gjengitt i tidsfølge.

Den første fortellingen fører igjen den sunamittiske kvinnen og sønnen hennes fram på scenen, men nå under helt andre omstendigheter enn da vi sist hørte om henne. Vi får vite at forbindelsen mellom profeten og familien i Sjunem ikke var slutt da han vakte opp det barnet Gud hadde gitt, selv om Den hellige skrift ikke har fortalt oss noe nærmere om det.

Vi får også vite at Elisja i hjertelig omsorg for familiens ve og vel på forhånd hadde talt med henne om den hungersnøden Herren ville sende over Israel. Herren «har kalt på hungersnøden», heter det med et betegnende ord (jf. Sal 105,16; Hag 1,11), og plagen skulle komme over landet i sju år (2 Kong 8,1–2).

Profeten rådet nå kvinnen til å dra til et eller annet sted utenfor Israel og skaffe seg et hjem der i hungersårene. Og kvinnen hadde gjort som Guds mann hadde sagt, og dratt til filistrenes land. Vi vet at denne hungersnøden tynget land og folk hardt (jf. 2 Kong 4,38). Likevel finner vi ikke i den alene grunnen til det rådet han ga; andre omstendigheter må også ha virket med, selv om de ikke er nevnt. Det sies ingenting om kvinnens mann. Han var trolig død, så hun nå sto alene som familiens vern i denne tunge tiden.

Kvinnen dro til filistrenes land, trolig dels fordi det lå nærmest hjemmet hennes, og dels fordi dette landet, som lå så nær det kornrike Egypt, ville lide minst under hungersnøden. Da de sju varslede hungersårene var over, vendte hun «tilbake til sitt hjem» i Sjunem. Etter profetens ord hadde hun, som det heter, bare dratt dit for å bo der en tid som fremmed. Men hjemme ventet henne en hard prøve. Hjemmet hennes, som var knyttet til så mange hellige minner, var kommet i fremmede hender, og det samme var eiendommene hennes.

Vi husker hvordan denne kvinnen med sterk følelse av sin uavhengighet hadde avvist profeten da Elisja tilbød seg å tale med kongen for henne (2 Kong 4,13). Hun bodde, som hun sa, midt iblant sitt eget folk. Men siden den gang var mye blitt annerledes. Syrerne hadde herjet i landet, og dertil kom den langvarige hungersnøden. Trass i de forandrede kårene finner vi likevel det samme uavhengige og høysinnede sinnet hos henne: Hun vendte seg nå direkte til kongen, ikke for å be om gunst, men for at hun måtte få sin rett (2 Kong 8,3).

Under Guds gode og barmhjertige forsyn traff det seg slik at hun kom til kongen nettopp mens han talte med Gehasi, og Gehasi etter kongens ønske holdt på å fortelle ham om de store tingene Elisja hadde gjort (2 Kong 8,4–5).

Fordi kongen talte med Gehasi da kvinnen kom, har man sluttet at dette møtet fant sted før Naaman ble helbredet; fra da av var Gehasi, som vi vet, slått med livslang spedalskhet. De spedalske ble visstnok vist bort fra byene, men all omgang med dem var ikke dermed forbudt. Aller minst trenger vi å tenke oss at forbudet under disse omstendighetene gjorde en slik samtale umulig for Gehasi.

Vi finner det derimot høyst rimelig at samtalen fant sted på en tid da profeten sto høyt i anseelse hos kongen. Da må møtet med kvinnen ha funnet sted enten like etter at Elisja hadde ført de fangne syrerne inn i Samaria (2 Kong 6,21), eller kanskje heller etter at Elisjas varsel om Samarias befrielse og høvedsmannens død var gått i oppfyllelse. Det stemmer best med fortellingen vår.

I alle fall var Gehasi til stede da kvinnen trådte fram for kongen med klagen sin, og det måtte bidra til å stadfeste at det hun sa, var sant, og gjøre kongen mer opptatt av saken hennes. Gehasi kjente jo hennes tidligere historie og Elisjas forhold til familien hennes.

Kongen tok seg straks av saken hennes. Han befalte at hun skulle få eiendommen sin tilbake, og lot henne dessuten få utbetalt erstatning – trolig fra det kongelige skattkammeret – for det tapet hun hadde lidt i årene som var gått (2 Kong 8,6).

For oss og for alle tider ligger historiens interesse først og fremst i at den viser hvordan troens lydighet trass i trengsler og motgang til sist får sin lønn av Gud, som trofast kommer sitt løfte i hu. Den viser også at Herren fører sine ut av livets mange floker når de vandrer med ham i lydighet.

Den andre beretningen i denne historien viser hvordan Elisjas navn og virksomhet var blitt kjent ikke bare i Israel, men langt utenfor grensene, ja, langt inn i det fiendtlige Syria. Etter det vi har hørt før, kan det ikke overraske oss. Den hellige teksten sier ikke noe uttrykkelig om det, men vi kan ikke la være å sette reisen profeten Elisja nå foretok til Damaskus, i sammenheng med den

befalingen Elia en gang hadde fått av Herren om å salve Hasael til konge over Syria (1 Kong 19,15).

Av dette lærer vi at Guds ord rekker langt videre enn den bare bokstavelige meningen som en overflatisk leser først får øye på. Vi lærer også at oppfyllelsen av et ord Herren har talt, kan bli utsatt, og at den, når den kommer, skjer på en annen måte enn man hadde ventet. Til sist går det fram av dette stedet at profetene kan ha båret på en smertelig hemmelighet om kommende trengsler i mange år. De fikk ikke lov til å si noe om det, eller selv gjøre noe for å avverge det, før Herrens befaling kom.

Det var visselig ikke tilfeldig at Benhadad lå syk da Elisja kom til Damaskus, og at hans forræderske tjener hadde bestemt seg for å drepe ham. Profeten skulle nemlig ikke komme før alt var klart, og beslutningen om å drepe den syke kongen og stige opp på Syrias trone hadde festet seg i Hasaels hjerte; Herren hadde jo forutsagt lenge før at det skulle skje.

Disse hendelsene hørte med til varselet om dommen over Israel. Denne ugjerningen skulle i sine følger også ramme Herrens folk, og det var Herrens vilje at tilskyndelsen til den ikke engang med skinn av rett skulle kunne legges på profeten. Slik Elisjas ord til Hasael lyder i den hellige teksten, gir de ingen mening om vi ikke holder fast ved at beslutningen om mordet allerede var tatt; profeten taler til ham som til en som allerede har lagt sin plan.

Da den syke Benhadad hørte at Israels store profet nærmet seg Damaskus, sendte han Hasael, som trolig var hans øverste hærfører, til Elisja for å spørre om han skulle reise seg fra sykeleiet igjen. Etter tidens skikk gikk Hasael profeten i møte med en gave: «av det beste som fantes i Damaskus, så mye som førti kameler kunne bære» (2 Kong 8,7–9). Hasael la fram sin herres budskap for profeten med ord som skulle få det til å se ut som om han var varmt opptatt av sin syke herre.

Men Elisja hadde allerede gjennomskuet planen hans og ga et svar som avslørte Hasaels hykleri uten å la ham ane at profeten kjente hensikten hans: «Gå, si til ham (det du jo vil si ham): Du skal visselig leve! Men Herren har latt meg se at han visselig skal dø.» (2 Kong 8,10)[1] Når vi husker hvordan Hasael med hyklerske ord hadde prøvd å skjule planen sin og bedra profeten, forstår vi at dette var det mest passende svaret.

Men dette var bare begynnelsen på det Elisja hadde å si Hasael. «Og Guds mann sto med ubevegelig ansikt og stirret på ham til Hasael kjente seg brydd. Så begynte Elisja å gråte.» (2 Kong 8,11) Han så inn i framtiden og de ulykkene som skulle komme over Israel fra denne mannen.

Da Hasael spurte hvorfor han gråt, avslørte Elisja for ham de forferdelige ugjerningene han senere skulle gjøre mot Israel. Hasael ga da et svar som tydelig viser hvordan han så på slike ting. Han skjulte sitt virkelige sinnelag bak ydmykhetens forkledning og tok sterke ord i munnen for igjen å føre profeten bak lyset: «Hva er din tjener, en hund som jeg, at han skulle gjøre så store ting?» (2 Kong 8,12–13)

[1]Oversetterens merknad: Forfatteren oversetter annerledes enn den norske bibeloversettelsen den gang, som har: «Gå hen og si: Du skal ingenlunde leve, og Herren har latt meg se at han visselig skal dø.»

Hadde Hasael hittil ment at han kunne skjule tankene sine for Elisja, ga profeten ham nå et svar som gjorde ethvert slikt forsøk umulig for framtiden. Han sa ham rett ut at Herren hadde vist ham at Hasael skulle stige opp på Syrias trone. Dermed lot han ham forstå at Gud på underfullt vis hadde åpenbart profeten hans innerste tanker og planer på forhånd.

Det som så fulgte, er fort fortalt. Hasael vendte tilbake til sin herre og ga ham den løgnaktige forsikringen om at han skulle bli frisk igjen. Med det mente han å kunne dekke seg bak Elisjas ord. Dagen etter, mens hans herre lå syk og hjelpeløs i sengen, tok han teppet, dyppet det i vann, bredte det over ansiktet hans og drepte den syke kongen. Slik døde Benhadad, og morderen hans – hvis ugjerning trolig forble ukjent – steg opp på Syrias trone (2 Kong 8,14–15).

Men at Hasael ble konge, var bare den ene delen av det varselet om dom over Israel som Herren i sin tid hadde gitt profeten Elia i oppdrag å kunngjøre. Den andre delen var, som vi husker, at Jehu skulle rive til seg Israels trone.

Med disse to kongenes tronbestigelse begynte tistammerikets undergang. For fra nå av heter det (2 Kong 10,32): «Ved denne tiden begynte Herren å rive løs deler av Israel» – først den delen av landet som lå øst for Jordan. Vi antar at Elisja foretok denne reisen til Damaskus og møtte Hasael for å gjøre dette offentlig kjent. Det skulle tjene Israel til advarsel om den straffedommen som nå sto for døren.

For Guds straffedom kan aldri stanses, selv om den nøler med å slå ned. Den skjebnesvangre dagen på Karmel hadde Israel støtt Elia fra seg trass i det underet alle hadde sett. Det de hadde sådd da, fikk de nå høste – nå som de trass i all den miskunn Herren hadde vist mot Akabs og Jesabels sønn, fremdeles bar på mordtanker mot Herrens profeter.

Israel ville ikke ha Herrens profeter iblant seg, hvor overbevisende de enn viste folket at de var sendt av Gud. De ville overhodet ikke ha noe å gjøre med den Gud som hadde gjort de store gjerningene iblant dem ved sine profeter Elia og Elisja. Og likevel fortsatte Herren i trofasthet å arbeide med dem – både ved å dra dem med miskunn og ved å advare dem med budskapet om den dommen som skulle komme.

Når vi nå, etter de mange tusen årene som er gått, står ved den svarte obelisken og leser de bruddstykkene av den gamle assyriske historien som er skrevet der, kan vi ikke verge oss mot et underlig inntrykk.

Der møter vi blant annet navn som Benhadad og Hasael fra Damaskus. Den første står i forbindelse med Akab av Jisreel, som var hans forbundsfelle i kampen mot Assyria; den andre ser vi ydmykt bære fram gaver til kongen i Assyria. Det samme gjør Jehu, som her kalles Omris sønn, fordi Omri ble regnet som rikets grunnlegger. Den gamle obelisken er steget fram av oldtidens ruiner for å vitne for oss og for slektene som kommer, om Guds store gjerninger i fortiden.[2]

[2] For tiden i British Museum.

Kapittel 15. Joram og Akasja i Juda

Joram og Akasja, den femte og sjette kongen i Juda. Joram, den tiende kongen i Israel. Joram blir konge i Juda. Kongesønnene blir myrdet. Baal-dyrkelsen innføres i Juda. Edom gjør opprør, og Libna likeså. Brevet fra Elia. Filistrene og arabiske stammer faller inn i landet. Joram blir syk, dør og blir begravet. Stemningen i folket.

(2 Kong 8,16–24; 2 Krøn 21)

Den hellige teksten tar nå opp igjen beretningen om de to rikenes historie og framstiller den ut fra den indre sammenhengen som det nære slektskapet mellom de to kongehusene skapte mellom Israel og Juda.[1]

Det som kjennetegner perioden som nå åpner seg for oss, er at dommen nærmer seg med raske skritt. Det er et dystert lys som faller over Israels historie. Vi leser om grufulle forbrytelser, mord og strid om tronen. I Juda ble straffedommen ennå holdt tilbake, dels på grunn av Guds miskunn mot Davids hus, dels fordi folket ennå var mottakelig for anger og erkjennelse av sin synd.

Beretningen i 2 Kong 8,16 forteller helt uten overgang at Joram ble konge etter sin far Josjafats død. De foregående kapitlene har bare handlet om Israels historie og profeten Elisjas gjerninger. I 2 Kong 8,16–24 får vi nå et kort omriss av Jorams regjering. For å fylle ut bildet må vi også her gå til Krønikebøkene (2 Krøn 21), og vi følger nå framstillingen der.

Opplysningene som innleder Jorams regjering, er nesten like i begge kildene. Begge forteller at Joram var trettito år da han ble konge, og at han regjerte i åtte år (2 Kong 8,17; 2 Krøn 21,5). Krønikebøkene knytter som vanlig denne opplysningen til meldingen om at forgjengeren døde og ble begravet i Jerusalem. Kongebøkene derimot merker seg at han ble konge i det femte året av Jorams, Akabs sønns, regjering. Siden Akabs sønn regjerte i tolv år (jf. 2 Kong 8,25), må de to ha regjert samtidig i sju år.

Enda viktigere er den andre opplysningen som begge stedene gir om Joram, Judas konge: «Han vandret på Israels kongers vei, slik som Akabs hus hadde gjort, for han hadde en datter av Akab til kone. Han gjorde det som var ondt i Herrens øyne» (2 Krøn 21,6). Denne bemerkningen kaster lys både over regjeringen til Israels konge og over straffedommen som nå brøt inn også over Juda. For når Akabs synd hadde trengt seg inn også i Juda, forstår vi at den ikke var mindre i Samaria.

[1] Om den innviklede kronologien i denne perioden viser vi til tillegget bakerst i dette bindet.

Som vi har sett, var Josjafat preget av en skjebnesvanger blanding av politisk klokskap og åndelig alvor, og den kom til uttrykk i regjeringen hans: Han inngikk et politisk forbund med Akab mot Ramot i Gilead og lot senere sønnen sin gifte seg med Akabs datter.

Foruten Joram, den eldste, hadde han seks andre sønner. For dem hadde han – trolig mens han ennå levde – sørget for en trygg framtid. Han hadde, som det heter, ikke bare gitt dem «mange gaver av sølv og gull», men også gitt dem «befestede byer i Juda» (2 Krøn 21,3).

I dette fulgte han Rehabeams politikk (2 Krøn 11,23), og som Rehabeam ville han nok i de vanskelige tidene sikre seg lydighet og hengivenhet i landets ulike distrikter. Som fyrster med sete i byene skulle sønnene knytte dem tett til tronen.

Men denne kloke politikken viste seg i dette tilfellet å bli til ulykke. Joram hadde ikke noe å frykte fra nabokongen i nord, slik Rehabeam i sin tid hadde. Derimot ble brødrenes halvt kongelige makt og anseelse en kilde til frykt for ham.

Med den hengivenheten de sikkert ville vinne hos de mektige slektene i distriktene, kunne de lett drive intriger bak kongens rygg og styrte ham fra tronen når anledningen bød seg. Han grep derfor til det middelet som de samvittighetsløse Akab og Jesabel hadde brukt før ham: Han myrdet alle brødrene sine og de høvdingene som var hengivne mot dem (2 Krøn 21,4).

Slik han begynte, fortsatte han gjennom hele sin regjering. Han fulgte i sporet etter Akabs hus og avskaffet ikke bare alle de ordningene hans fromme far hadde innført; han gikk til og med i gang med å bygge opp igjen offerhaugene som hans farfar Asa (2 Krøn 17,3) og hans far Josjafat (2 Krøn 17,6) hadde latt rive ned, og innførte Baal-dyrkelsen med alle dens styggedommer (2 Krøn 21,11).

Vi tar neppe feil når vi tilskriver dronningen, Atalja, en stor del av disse ugjerningene, selv om navnet hennes ikke blir nevnt uttrykkelig. Den hellige teksten framhever gang på gang at Joram fulgte eksemplet til Akabs hus, og samtidig blir det sagt at brødrene hans var bedre enn han. Da ledes tanken uvilkårlig mot at han var kommet inn under andre forhold enn dem resten av slekten hans levde under.

Men det som særlig peker i samme retning – og det finner vi svært talende – er at det kom et brev til ham fra profeten Elia (2 Krøn 21,12–15).

Siden Elias navn ellers ikke blir nevnt i Krønikebøkene, slutter vi at virksomheten hans var begrenset til Israels rike. Profetien som nå ble uttalt over Joram i Elias navn, må da ha hatt sin grunn i forbindelsen hans med Akabs ugudelige hus – eller rettere med Atalja og den innflytelsen som gikk ut fra henne. Derfor er det også rimeligst å tidfeste brevet og sendingen av det til den tiden da dette skjebnesvangre ekteskapet ble inngått.[2]

[2]Vi skal ikke her gå inn på de mange hypotesene som er satt fram om dette brevet fra profeten Elia. Det er ingen grunn til å tvile på at det er tisbitten Elia det siktes til, eller på at profeten levde da Joram giftet seg med Atalja; kronologien i denne perioden er ikke uforenlig med en slik antakelse. Påstanden om at brevet skulle ha kommet fra himmelen, fortjener like lite tiltro som påstanden om at det skulle være hentet fra en annen kilde og tatt inn her av en senere forfatter som mente at Elia også måtte ha hatt forbindelse med Judas rike. I så fall måtte vi ha støtt på navnet hans oftere. At vi finner det nevnt bare denne ene gangen, er det beste vitnesbyrdet om at opplysningen er pålitelig.

Ellers er det helt uvesentlig om Elia selv etter guddommelig befaling skrev og sendte dette brevet da tiden var inne, eller om han overlot til en av disiplene sine å skrive det i hans navn da forholdene krevde det.

Når det gjelder den siste oppfatningen, har vi noe tilsvarende i at Elia fikk befaling om å salve Hasael til konge over Syria og Jehu til konge over Israel. Salvingen av Hasael skjedde likevel først seks eller sju år etter Akabs død, og salvingen av Jehu enda sju år senere. I begge tilfellene ble befalingen utført først lenge etterpå, og ikke i noen av dem helt etter ordlyden.

Brevet fra Elia forutsa for Joram at det skulle komme en offentlig straffedom over ham for de offentlige ugjerningene hans. Men allerede før dette brevet fra den døde profeten slo ned over den ugudelige kongen som et ord rett fra himmelen, var straffedommen i full gang.

Den hellige forfatteren bemerker (2 Krøn 21,7) at hadde det ikke vært for Davids skyld og den pakten Herren hadde sluttet med ham – og dermed med Israel som folk – ville straffedommen ha rykket bort hele Jorams slekt. Men Herren ville la «en lampe brenne» for David og sønnene hans «gjennom alle tider», inntil Davids store Sønn skulle komme (2 Sam 7,12–13; 1 Kong 11,36).[3]

Store ulykker brøt inn over landet både i øst og i vest. Edom, som i omkring 150 år hadde vært underlagt Juda, gjorde nå opprør (2 Kong 8,20). Josefus vet å fortelle at stattholderen Josjafat hadde innsatt, ble myrdet, og av Joels profetier (Joel 3,24) synes det å gå fram at det opprørske folket anrettet et forferdelig blodbad på de judeiske innbyggerne i Edom.

Joram rykket nå ut mot Edom. Beretningen om dette er gjengitt med bare små avvik i de to kildene, Kongebøkene og Krønikebøkene, og det blir særlig framhevet at han dro ut fra Jerusalem med stridsvogner.[4]

Men han ble omringet av edomittene. Han og vognførerne hans med den stående hæren kjempet seg likevel gjennom, mens folket – det vil si den udisiplinerte mengden som hadde dratt ut med ham – flyktet hjem (2 Kong 8,21; 2 Krøn 21,9). Slik endte det korte felttoget med at Edom gikk tapt for godt.

Bortsett fra at Edom senere en kort tid var avhengig av Juda (jf. 2 Kong 14,7.22), var landet for alltid løst fra Davids hus, inntil makkabeerfyrsten Hyrkanos igjen la det under seg for en kort tid, omkring hundre år før Kristus. Riktignok kom Edom igjen i forbindelse med Israels land under Herodes den store, som – det vet vi – selv var av edomittisk ætt og samlet begge rikene under seg.

Men Edom var ikke det eneste Juda mistet i denne tiden. Ulykken rammet også i vest. Her gjorde Libna, den gamle kanaaneiske kongebyen som senere var blitt en presteby, også opprør (jf. Jos 15,42; 12,15; 21,13).

Hvor byen lå, har en ennå ikke kunnet påvise. Med en viss sannsynlighet har en likevel antatt at den er identisk med dagens Tell-es-Safieh, som ligger sørøst for Askalon, på kanten av den store filistersletten. Høyden byen i så fall har

[3] Det er verdt å merke seg, som et vitnesbyrd om hvor fast Israel holdt på dette løftet til David, at vi finner det sitert i et skrift som ble til i en tid da det ikke fantes noen lampe for Davids hus, og da utsikten til at det skulle komme en, var så liten som noen gang.

[4] I 2 Kong 8,21 leser vi at «Joram dro over til Sair». Dette er trolig en avskriverfeil: «Sair»[5] for «Seir»[6].

[5] **«Sair»** צעירה

[6] **«Seir»** שעירה

ligget på, var på korsfarernes tid kjent under navnet «den lyse høyden» (collis clarus), og festningen på toppen ble kalt «den hvite vakt» (Blanche Garde, alba specula og alba custodia).

Disse navnene svarer til det gamle Libna, som betyr «hvithet», og til beskrivelsen av stedet som Robinson gir i sin Bible Researches II, s. 27–30: Der heter det at stedet på grunn av sitt hvite skjær var synlig i alle retninger.

Dersom Libna på den tiden var bebodd av prester, er det all grunn til å anta at opprøret skyldtes Jorams frafall fra den gamle troen, og at edomittenes framgang bidro til å framskynde det. Filistrene synes også å ha oppmuntret dem til det.

Vi blir styrket i denne antakelsen av det Krønikebøkene forteller: Filistrene, sammen med visse arabiske stammer fra traktene ved Etiopia – trolig leid inn for anledningen – falt inn i Juda og herjet fryktelig. Vi kjenner nok til villskapen hos disse arabiske stammene til å forstå at det svekkede Juda under ledelse av en Joram ikke kunne stå imot angrepet deres.

Den ville hæren som brøt inn, synes å ha inntatt, om ikke selve Jerusalem, så i alle fall stedet der kongen og familien hans var. De førte bort med seg det de fant av kongens eiendom, og dessuten kongens hustruer og sønner. Alle sønnene ble drept unntatt den yngste, Joakas, som slapp unna døden (2 Krøn 21,16–17).

Dette var begynnelsen på det «harde slaget» som Herren, slik brevet fra Elia hadde forutsagt, ville la «ramme ditt folk og dine sønner og koner og alt det du eier» (2 Krøn 21,14). For også denne offentlige ulykken rammet først og fremst kongen. Vi leser videre at Herren «egget» disse fiendene, «så de ble harme på Joram», og teksten framhever at plyndringene deres var begrenset til kongefamilien og kongens eiendom.

Så rammet den andre delen av den varslede straffedommen kongen med en uhelbredelig sykdom i innvollene, og han døde av den (2 Krøn 21,18–19). Da kunne en vente at de som var vitner til alt dette – og enda mer sønnen som fulgte ham på tronen – måtte ha inntatt en annen holdning til Herren enn den ugudelige Joram. Men slik gikk det ikke.

Vi kan bare forklare dette ved å peke på den troen som hadde slått rot i kongehuset: at Jehova bare var en nasjonal guddom som lot sitt hat hvile over dem som unnlot å dyrke ham, men at den nye guden Baal, som hadde vist seg så mektig hos nabofolkene, etter hvert ville ta dem i sitt vern mot Jehovas vrede. Når en Joram og en Akasja skulle velge mellom disse gudene, kunne ikke utfallet bli tvilsomt.

For Jehova krevde av kongene absolutt underkastelse og lydighet og satte hele folket, sammen med kongen, inn i et kongelig presteskap. Baal derimot ga rom for det skillet mellom folk og konge som de ønsket seg, og omga seg med en vellystig luksus som virket fristende på orientalerens sanselige natur. Baaldyrkelsen var etter hele sitt vesen som skapt for slike karakterer som Joram og Akasja; Jehova måtte vike.[7]

[7]Vi merker oss at Kartago ble grunnlagt på Jorams tid, og at Tyrus' trone den gang var besatt av Didos bror Pygmalion – scelere ante alios immanior omnes, ‹grusommere i forbrytelser enn alle andre›. Sannelig et triumvirat av likesinnede konger i Tyrus, Israel og Juda!

Vi har vitnesbyrd om at Jorams ugudelige regjering ikke var vel likt i Juda. Det heter: «Han gikk bort, og ingen savnet ham.» (2 Krøn 21,20) Ved begravelsen hans gjentok de heller ikke den skikken de hadde fulgt ved forgjengernes gravferd, å brenne krydderier (jf. 2 Krøn 16,14; Jer 34,5). Og selv om «de begravde ham i Davids by», ble han ikke lagt «i kongegravene».

Den misnøyen med Jorams regjering som vi leser ut av disse bemerkningene, blir bekreftet av det vi får vite i 2 Krøn 22,1. Her møter vi den ellers uvanlige meldingen at «Jerusalems innbyggere gjorde hans yngste sønn Akasja» (Joakas) «til konge etter ham».

Det ville kanskje være for dristig å slutte av dette at levittene og prestene satte seg sterkt imot å få en sønn av Joram med samme sinnelag som faren på tronen. Opprøret i prestebyen Libna synes riktignok å peke i den retningen, og likeså det vi senere får vite om hvordan ypperstepresten Jojada og levittene opptrådte i forbindelse med Joasj (2 Krøn 22,11–23,21). Men vi tar neppe feil når vi av uttrykket ovenfor slutter at Akasja ble satt på tronen av et parti i Jerusalem som yndet den kursen Joram hadde slått inn på.

På den annen side trenger vi ikke å vise nærmere at en regjering som så fullstendig hadde brutt med de gamle tradisjonene, måtte være forhatt blant folket. Den hadde mistet Edom for godt og den viktige byen Libna og hadde ikke maktet å stå imot de filisteiske og arabiske flokkene.

Til disse ytre ulykkene kom skammen ved at landet ble styrt av en datter av Akab, som på alle måter søkte å forme Juda etter Israels mønster. Her måtte enkel fedrelandskjærlighet føle seg krenket. I historien som følger, kommer det også klart til syne hvordan to partier sto mot hverandre: det ene representerte det fordervede hoffet, det andre den store massen av folket, der sympatien for de gamle tradisjonene mer og mer begynte å våkne.

Kapittel 16. Jehu salves til konge

Joram og Jehu, Israels tiende og ellevte konge. Akasja, Judas sjette konge. Akasja blir konge. Hans regjering. Joram og Akasja drar ut mot Hasael og inntar Ramot i Gilead. Joram vender såret tilbake til Jisreel. Akasja besøker ham. Jehu salves til konge. Det raske toget mot Jisreel. Joram drepes. Akasja forfølges og drepes. Jesabel drepes. Elias profetord går i oppfyllelse.

(2 Kong 8,25–9,37; 2 Krøn 22,1–9)

Akasjas korte regjering kan kalles innledningen til den store krisen, både i Israel og i Juda. Den unge kongssønnen var bare tjueto år da han ble konge (2 Kong 8,26). Det ville ikke være hele sannheten å si at han fulgte det onde eksemplet faren hadde gitt ham.

Den hellige Skrift beskriver veien han slo inn på, slik: «Han vandret på Akabs hus' vei» (2 Krøn 22,3–5). Som forklaring legger den til at hans mor Atalja var hans rådgiver, og at han dessuten var omgitt av andre venner av Akabs slekt. Det var etter deres råd at han sammen med sin onkel Joram av Israel ble med på et tog mot Ramot i Gilead, og det endte med at begge kongene ble drept.[12]

Vi husker at Josjafat, Akasjas bestefar, fjorten år tidligere hadde gått sammen med Akab om et lignende tog, og at det endte med nederlag for Israel og med Akabs død. Vi kan derfor ikke annet enn undre oss over at de nå på ny våget et tog mot Ramot i Gilead, mens den tapre Hasael satt på Syrias trone.

Men også her gir de assyriske minnesmerkene oss den opplysningen vi trenger. Av dem får vi vite at det i denne tiden var to kriger mellom Assyria og Syria. Ved én anledning, heter det, ble ikke mindre enn 1121 stridsvogner tatt fra syrerne. Det synes å forutsette at Hasael hadde rykket ut mot fienden med hele sin styrke og led et forferdelig nederlag.

Ved en annen anledning hører vi om enda en krig der syrerne igjen led et stort nederlag; en assyrisk fyrste forfulgte da den slagne fienden fra by til by helt inn i fjellene og herjet og ødela alt på sin vei.[3]

---

[1] Joahas, eller Jeho-akas, det vil si «Jehova griper», er samme navn som Akasja, eller Akas-Ja, det vil si «griper Jehova» – de samme ordene i omvendt rekkefølge.

[2] «Førtito år» i 2 Krøn 22,2 er nok en avskriverfeil, der den hebraiske bokstaven (40 =) מ er satt for (20 =) כ. Joram døde da han var førti år (2 Krøn 21,5), og han må altså ha blitt far som attenåring. Han hadde også eldre sønner enn Akasja. Men det var vanlig i Østen at kongssønnene giftet seg tidlig, helt ned til trettenårsalderen.

[3] Jf. Schrader, Die Keilinschriften und das Alte Testament, s. 206–210. I de bibelske beretningene om slag og falne forekommer det store tall. På de assyriske minnesmerkene er de ikke mindre. Dette til opplysning for dem som fristes til å tvile på tallene.

Derfor er det lett å forstå at Joram brukte anledningen til å kaste seg over den utmattede fienden. Nå var det en god sjanse til å gjøre Akabs nederlag godt igjen, og det ser også ut til at han lyktes i å ta Ramot i Gilead (2 Kong 9,14).

Men i kampen – eller, som Josefus sier, under beleiringen – ble han såret av syrerne. Han måtte derfor forlate slagmarken og overlate Ramot i Gilead til sin øverste hærfører, Jehu. Selv dro han, såret, til sommerpalasset i Jisreel like i nærheten, der hoffet holdt til på den tiden, for å bli leget for sårene sine (2 Kong 8,28–29).

Akasja, Judas konge, dro da opp til Jisreel for å se til sin syke onkel. Under dette skjebnesvangre besøket lot Herren – som forfatteren av Krønikebøkene uttrykker det – «undergangen» komme over ham og hele Akabs slekt (2 Krøn 22,7). Straffedommen som Elia fjorten år tidligere hadde uttalt over det ugudelige kongehuset, hadde Herren holdt tilbake til nå, da skyldens mål var fullt. Nå var timen kommet.

På Horebs berg hadde Elia fått i oppdrag å salve «Jehu, Nimsis sønn», til konge over Israel (1 Kong 19,16), for at han skulle fullbyrde Herrens dom over Akabs hus.

Elia hadde ikke selv kunnet utføre Herrens befaling, og den falt derfor på Elisja. Da tiden for å sette den i verk nå var inne, sendte profeten en ung mann av profetenes disipler for å utføre den. Vi kan trygt gå ut fra at den «unge mannen» fulgte sin herres befalinger nøyaktig. Derfor ser vi best hva de gikk ut på, når vi følger med i hva han gjorde og sa mens han utførte oppdraget.

Slik Elisja hadde befalt, gikk han til Ramot i Gilead med oljekrukken profeten hadde gitt ham. Da han kom fram, fant han alt forberedt av Herren, så det straks kunne ses at profeten hadde sendt ham i rette tid.

Han hadde fått beskjed om å se seg om etter Jehu, og nå satt alle hærens høvedsmenn der, trolig samlet til rådslagning. Det var ikke vanskelig for den unge mannen å finne den han søkte; Jehu var øverste hærfører og lett å kjenne fra de andre. Han vendte seg derfor til ham med ordene: «Jeg har noe å si deg, høvedsmann!» (2 Kong 9,1–5) Og Jehu ga seg til kjenne som den det gjaldt.

Høvedsmennene satt i den store gårdsplassen. Jehu førte derfor den fremmede inn i huset, inn i «det innerste kammeret», slik Elisja hadde befalt, der ingen kunne høre hva som ble sagt mellom dem. Uten videre forklaring helte den unge mannen oljen ut over Jehus hode og salvet ham til konge med ordene: «Så sier Herren, Israels Gud: Jeg har salvet deg til konge over Herrens folk, over Israel» (2 Kong 9,6).

Slik fikk Jehu vite hvilken oppgave Herren nå la på ham. Handlingen skjedde i Herrens, Israels Guds, navn, og folket han skulle herske over, var Herrens folk, Israel. Han skulle utføre en Herrens gjerning blant folket, og hva den gikk ut på, ble lagt fram for ham i detalj. Han skulle fullbyrde straffedommen over Akabs hus og hevne alt det uskyldige blodet Jesabel hadde utøst (2 Kong 9,7–10).

Hele Akabs hus skulle utryddes, slik Jeroboams, Nebats sønns, og Baesjas hus en gang var blitt det (1 Kong 16,3). Men over Jesabel skulle det falle en dom som svarte til hennes grusomme synd mot Nabot (1 Kong 21). Slik skulle alle se at Jehova var den levende og sanne Gud. Og slik ville Herren enda en gang rette

kallet til bot og anger til Israel, før straffedommens storm brøt løs over land og folk.

I dette lyset må vi se de forferdelige hendelsene Jehu innledet sin regjering med. Sett fra vår tid er de grusomme. Men vi må huske at vår tids synsmåte ikke var datidens. Skulle Herrens siste, alvorlige kall til det frafalne folket gjøre inntrykk, måtte det være avpasset etter datidens behov, ikke etter vårt.

La oss huske at Elias og Elisjas lange virksomhet, med alle Guds usedvanlig alvorlige inngrep, hadde gått over hodet på folket uten å sette noe dypere spor. De store profetiske undrene – tørkeårene og den plutselige og underfulle hjelpen, hendelsen på Karmel og profeten Elisjas lange og merkelige virksomhet – var av et slag som til alle tider ville overvelde. Likevel hadde de bare ført til at profetene ble sett på som om de rådde over en eller annen hemmelighetsfull evne til å påvirke Israels Gud (jf. 2 Kong 6,31; 8,4).

Nå ville Herren bruke andre redskaper til å fullbyrde sin vilje og sine dommer – redskaper som ikke sto i åndens fellesskap med ham slik profetene gjorde, men som ville utføre dem i tidens ville ånd og etter hjertets grusomme lidenskaper.

Sett slik er det forståelig at Herren gir uttrykk for at han godkjenner måten Jehu utførte befalingene hans på (jf. 2 Kong 10,30), selv om vi kjenner at Jehu ikke rådførte seg med Herrens Ånd mens han gjorde det, men bare fulgte sitt eget ville sinn. Det ser vi også sagt tydelig i 10,31, der det heter om Jehu at han ikke «ga akt på å vandre i Herrens, Israels Guds lov».

Vi har sagt at Jehu utførte oppdraget sitt som en Jehu, ikke som en Elisja – i samsvar med tidens ville skikk. Vi må legge til at dette var den eneste måten Israel kunne forstå det på; det hadde den tidligere historien vist tydelig nok.

En mørk natt ruget over Israel. Skulle folket forstå Herrens straffedom som tynget dem, måtte det skje i lyset av brennende palasser, i lyset av ild og ødeleggelse. Bare slik var det nå mulig å vekke lengsel og begjær i folkets hjerte etter en lys og vennlig morgen.

Elisjas sendebud utførte oppdraget sitt nøyaktig etter sin herres befalinger. Da han hadde salvet Jehu, åpnet han døren og nærmest flyktet gjennom gården der høvedsmennene satt og ventet på Jehu. Han skulle ikke gi noen forklaring, ikke fortelle det til noen og ikke la seg stanse på veien. Det han hadde å gjøre, angikk bare Jehu, og når det var gjort, måtte han skynde seg bort – både fordi sendelsen var fra Gud, og for Jehus skyld.

Her ligger det et prinsipp som også har betydning for senere tider. La alle som har en gjerning å gjøre for Herren, unngå unødig snakk og om mulig også alle slags forklaringer. Gud vil selv gi sin gjerning den rette forklaringen når hans tid kommer.

Vi bør tre til side og ikke dra oppmerksomheten mot vår egen person – og det så raskt og så helt som mulig. La oss gjøre den gjerningen vi kjenner at Herren har gitt oss, og i lydighet mot Herrens ord (Luk 10,4) ikke stanse på veien og skade Guds sak med unødig snakk. Slikt gagner ikke saken, men tjener bare til å stille oss selv i forgrunnen.

Den unge mannen var allerede utenfor murene i Ramot i Gilead da Jehu kom ut igjen til forsamlingen som ventet.

Alle hadde de skjønt av klærne og den ytre framtoningen hans at han var en av profetenes disipler, og sluttet av det at noe viktig sto for døren.

For å forstå denne historien rett må vi merke oss at det var mulig å stå i strid med Baal-dyrkelsen og foretrekke dyrkelsen av Israels Gud uten dermed å stå i et sant og inderlig forhold til Herren. Det ser vi også av at Jehu for en tid utryddet både Baal-dyrkelsen og Baals prester, mens det samtidig heter om ham at han «ikke ga akt på å vandre i Herrens, Israels Guds lov av hele sitt hjerte», og at han ikke vendte seg bort fra Jeroboams synder (2 Kong 10,31).

Akab hadde innført Baal-dyrkelsen, mens Jeroboams dyrkelse av gullkalvene ble regnet som Israels gamle gudsdyrkelse, i motsetning både til Akabs og til gudstjenesten i templet.

Det er lett å forstå at det fantes et stort nasjonalt parti i landet som av hele sitt hjerte hatet den nye ordningen Akab hadde innført, både i politikk og i gudsdyrkelse. Av hele Jehus framferd ser det ut til at han hadde gjort seg til leder for dette partiet (jf. 2 Kong 9,25–26), og det hadde mange tilhengere i landet.

Det bekreftes av den sterke sympatien Jehu møtte hos sine menn da han kom ut til dem og fortalte hva profeten hadde gjort med ham. De spottet nok den unge mannen som en gal sværmer, og i det gjorde de ikke annet enn det verdens barn alltid har gjort mot dem som fullt og helt har utført Herrens befalinger. Men de tok ivrig Jehus parti.

Først ga Jehu et unnvikende svar på de pågående spørsmålene deres. Men da han merket hvor varmt de sto for den nasjonale saken, fortalte han så mye av den hemmelige samtalen med den unge profeten at han hadde salvet ham til konge over Israel (2 Kong 9,11–12).[4]

Jehu var en tapper kriger og, som datidens helter, hensynsløs i sin ferd. Men han manglet heller ikke østerlendingens list og slughet. Her fikk han likevel lite bruk for listen sin.

Krigerne sluttet seg til ham og saken hans med en begeistring han neppe kunne ha ventet på forhånd, og de nærmest tvang ham til å ta ledelsen i et militært opprør. De forsamlede krigerne «tok hver sin kappe og la dem under ham på trappetrinnene. Og de blåste i hornet og ropte: Jehu er konge!» (2 Kong 9,13)[5]

Sammensvergelsen mot Joram som nå var kommet i stand, ble straks satt i verk. På Jehus befaling ble alle byens porter bevoktet, så ingen flyktning skulle bringe bud til Jisreel. Selv dro han i hast til Jisreel sammen med Bidkar, sin høvedsmann, og fulgt av en stor flokk ryttere (2 Kong 9,15–16).

Av spredte opplysninger i teksten (2 Kong 9,17.30–31) går det fram at kongeborgen var en del av festningsverkene i Jisreel. Kanskje var det her som andre steder, at borgen var den eneste befestede delen av byen, mens byen lå i en senkning nedenfor, under dens vern. Slik forstår vi best at vaktmannen i tårnet i Jisreel kunne stå i nær forbindelse med kongen og straks melde til dem i borgen hva mistenkelig han så da Jehu og flokken hans kom.

[4] Jehu utelater ordene «over Herrens folk», jf. 2 Kong 9,6.
[5] Trappetrinnene førte opp til en plattform der Jehu tok plass.

Jisreel lå på en åsrygg, omkring 150 meter høy, og derfra går det ut to veier. Den ene går mot øst og sør og bøyer så skarpt av ved hjørnet ved Bet-Sjean. Den andre går tvers over Esdraelon-sletten og nesten rett sørover til En-Gannim, det nåværende Jenin. Derfra går det en rett vei til Samaria, og derfra kan man også bøye av østover til Bet-Sjean og Jordan. Det var bortover den første av disse veiene vaktmannen fra tårnet så Jehu og følget hans fare fram i rasende fart; på veien som førte opp til Bet-Sjean, kunne de ses på lang avstand.

Da vaktmannen meldte til Joram at de kom, befalte kongen i sin tåpelige trygghet at en rytter skulle dra dem i møte og spørre hva slags nytt de kom med. Da rytteren nådde Jehu, bød Jehu ham å slutte seg til følget. Det så vaktmannen og fortalte det til kongen. Men Joram lot seg ikke advare av det; han sendte enda en rytter i samme ærend (2 Kong 9,17–19) – et tiltak som bare kan kalles den største dårskap.

Nå var flokken kommet så nær Jisreel at vaktmannens øvede blikk kunne skjelne hvem som kom. Vognen som kjørte foran, ga seg til kjenne som Jehus; ingen andre kunne kjøre slik som den tapre og voldsomme øverstbefalende over Israels hær. Vaktmannen meldte det han så, til kongen, som vel selv hadde tenkt det samme.

En flokk som kom fra den kanten, kunne bare komme fra hæren i Ramot i Gilead, sannsynligvis med bud om en seier eller en annen viktig melding fra krigsskueplassen. Og når det nå ble meldt at det var Jehu selv, måtte det styrke kongen enda mer i det han ante. Joram befalte derfor at hans og Akasjas stridsvogner skulle gjøres i stand i all hast, så de to kongene kunne kjøre Jehu i møte.

Når man går ned fra Jisreel på veien til Bet-Sjean, støter man på øst- og sørøstsiden av byen på vinperser hogd ut i klippen. Her står man uten tvil ved Nabots vingård, og her var det de to kongene møtte Jehu og flokken hans.

Joram tenkte i sin blindhet ikke på noen fare og spurte: «Kommer du med fred, Jehu?» (2 Kong 9,22) – i denne sammenhengen kan det på vårt språk gjengis med: «Hva nytt?» eller «Hva godt nytt?» Han fikk et svar som ikke var til å misforstå: «Hvordan kan du tale om fred så lenge din mor Jesabel driver på med sitt horeliv og sine mange trolldomskunster?» (jf. Jer 3,2–3; Esek 23,17).

Med disse ordene siktet Jehu til avgudsdyrkelsen – den kalles troløshet mot Herren – og til hennes mange hedenske trolldomskunster, som hørte med til hennes religion. Av Jehus svar går det også fram at Jesabel fremdeles hadde sterk innflytelse på kongene, her på Joram, og at de hedenske skikkene i landet ble tilskrevet henne.

Med ropet «Svik, Akasja!» snudde Joram hestene for å flykte inn i Jisreel. Men Jehu spente buen og skjøt en pil med slik kraft inn mellom Jorams skuldrer at den gikk gjennom hjertet hans og ut på den andre siden, og kongen falt død om i vognen.

Så minnet Jehu sin høvedsmann Bidkar om domsordene Herren hadde talt over Akab den dagen de to red i følget hans, da Akab dro ut for å ta den myrdede Nabots vingård i eie. Og han befalte at Jorams døde kropp skulle kastes på nettopp det stedet, «på marken, slik som Herren har sagt» (2 Kong 9,23–26).

Akasja hadde imens flyktet. Han kjørte i hast inn på en annen vei og satte sørover og «tok veien til hagehuset», Bet-Haggan. Det må trolig regnes som et annet navn på En-Gannim, det nåværende Jenin, på sørsiden av Jisreel-sletten.[6]

Jehu ville ikke at Akasja skulle slippe unna. Mens han selv dro opp til Jisreel, ga han derfor befaling om at de skulle sette etter ham. «Slå ned ham også», ropte han, «i vognen hans – i Gur-bakken!» (2 Kong 9,27) Der regnet Jehu med at forfølgerne skulle innhente den flyktende kongen. Men det viste seg at han tok feil; Akasja hadde flyktet en annen vei.[7]

Det ser ut til at Akasja ville nå Megiddo og komme i sikkerhet der. Dette stedet har man vanligvis, men feilaktig, plassert i det vestlige hjørnet av Jisreel-sletten under Karmel-fjellet. Nylig er det imidlertid påvist at Megiddo lå i motsatt retning, sør og øst for Jisreel, og at det er den «store ruinen mellom Jisreel og Bet-Sjean, som ennå bærer navnet Mujedd'a».[8] Når vi kan gå ut fra at Megiddo lå i den retningen, blir fortellingen vår klarere.

Akasja håpet nok at han, når han kom til Megiddo, ville ha et langt forsprang på forfølgerne, som jo da måtte være utmattet etter en så lang ferd. Fra Megiddo regnet han med å komme seg over Jordan og videre sørover langs den østlige elvebredden til han nådde Judas grense.

Men han ble skuffet i dette håpet. Han ble forfulgt helt til Megiddo og måtte så ta retningen mot Samaria (2 Krøn 22,9). Akab hadde latt sønnene sine oppfostre i husene til de fornemste mennene i Samaria (2 Kong 10,1), og blant dem prøvde Akasja nå å skjule seg. Men vi vet hvor lite man kunne stole på troskapen til disse mennene (2 Kong 10,1–7), og derfor undrer det oss ikke at Akasja ble grepet i Samaria, ført tilbake til Megiddo og slått i hjel der på Jehus befaling.

Liket hans ble derimot overgitt til tjenerne hans, ført tilbake til Jerusalem og gravlagt der. Det fikk han fordi han var en etterkommer av den fromme Josjafat, «som søkte Herren av hele sitt hjerte». For Jehu var det dessuten hovedsaken å vise at han var kommet for å avskaffe Baal-dyrkelsen og gjeninnføre det som etter hans syn var Israels sanne dyrkelse av Herren.

Vi vil avslutte dette kapitlet med å fortelle kort om de blodige hendelsene som skjedde i Jisreel resten av dagen. Ryktet om det som hadde hendt, var snart nådd inn i byen til Jesabel. Hun tok raskt sin beslutning. Hun visste at hun måtte dø, og da ville hun dø slik det sømmet seg en fyrstinne av hennes ætt.

Etter østerlandsk skikk «sminket hun øynene og pyntet seg på hodet» (2 Kong 9,30).[9] Så stilte hun seg ved vinduet og ventet med fyrstelig verdighet på det som skulle komme.

Da Jehu nærmet seg, ropte hun til ham fra vinduet de samme ordene som Jorams sendebud og kongen selv hadde møtt ham med, men hun la til et ord

[6] Dette stedet er svært vanskelig sammenlignet med 2 Krøn 22,9. Opplysningene de to stedene gir, synes ikke lette å forene, og vi finner det heller ikke nødvendig å forsøke det. Forskjellene kan komme av at det er brukt ulike kilder, eller de kan synes å være større enn de virkelig er – det kan vi ikke rett avgjøre fordi vi mangler kunnskap. Den framstillingen vi har forsøkt å gi i teksten, synes oss å være den riktigste, og samtidig gir den rom for opplysningene i begge kildene.

[7] Forfatteren har føyd til at Gur-bakken ligger ved Jibleam. Ut fra denne angivelsen har man plassert Gur-bakken ved det nåværende Bir el-Belemeh sør for En-Gannim.

[8] Conder, Tent-Work in Palestine, I, s. 128–130.

[9] Til dette brukte man et middel som farget øyenbrynene og øyenvippene svarte, og som ifølge Plinius fikk øynene til å se større ut; jf. også Jer 4,30; Esek 23,40.

som viste hva slags fred hun ventet: «Kommer du med fred, du Simri som slo din herre i hjel?» (2 Kong 9,31) Med det ville hun minne Jehu om Simris skjebne – han som rev til seg tronen ved mord, men bare regjerte i sju dager (1 Kong 16,9–19).

Jehu hadde ikke noe valg. Selv om Herrens ord ikke hadde vært avgjørende for ham, var det svært farlig å la en kvinne som Jesabel leve. Han så opp mot henne og dem som var omkring henne, og ropte: «Hvem holder med meg? Hvem?»

Da noen av hoffmennene straks svarte, befalte han at de skulle kaste henne ut av vinduet. Det gjorde de, og blodet hennes sprutet oppetter muren og på hestene. Så kjørte Jehus vogner over henne og knuste kroppen hennes idet han for ut gjennom porten (2 Kong 9,32–33).

Deretter finner vi Jehu inne i kongeborgen, omgitt av sine menn. Han innviet kongedømmet sitt med et kongelig gjestebud; han «åt og drakk», som det heter. Under festen kom han den falne storheten i hu – enten det nå var av medfølelse med den stolte dronningen eller av frykt for at folket skulle reise seg – og befalte at Jesabel skulle begraves. Men befalingen kom for sent. Bare hodeskallen, hendene og føttene var igjen; resten hadde flokkene av ville hunder ett opp (2 Kong 9,34–35).

Da de kom tilbake og fortalte Jehu hva de hadde funnet, gjorde han seg – om enn bare i det ytre – til tolk for Herrens domsord over Jesabel og brøt ut: «Dette er det ordet som Herren talte gjennom sin tjener tisbitten Elia da han sa: På Jisreels mark skal hundene ete opp kroppen til Jesabel.» (2 Kong 9,36–37)

Slik kom Herrens vitnesbyrd med forferdelig alvor over Israel. Det han hadde sagt uten at konge og folk ga akt på det, gikk bokstavelig i oppfyllelse i hans time – slik ordene fra Herren Jesus om det frafalne Jerusalem mange hundre år senere fikk sin forferdelige oppfyllelse da templet og den hellige byen sto i flammer.

Kapittel 17. Jehus regjering

Jehu, Israels ellevte konge. Atalja, Judas sjuende dronning. Akabs og Jorams sønner myrdes. Akabs tilhengere utryddes i Jisreel. Toget mot Samaria. Akasjas brødre hogges ned. Jonadab, Rekabs sønn. Hva rekabittenes bevegelse betydde. Baal-festen i Samaria. Baals-dyrkerne hogges ned. Jehus regjering. Nordriket haster mot undergangen. Begynnende forfall også i Sørriket.

(2 Kong 10; 2 Krøn 21,10; 24,17–26)

Vi har alt sett nok av denne historien til å få innblikk i Jehus karakter. Han var en mann med et rastløst, voldsomt og ustadig sinn. Han var et redskap i Herrens hånd til å fullbyrde Guds straffedom over Akabs hus, og samtidig til å sette i verk begynnelsen av dommen over Israel selv.

Jehu forsto selv sitt oppdrag så langt det gjaldt denne siden av saken. Han så også klart hvor vederstyggelig Baal-dyrkelsen var, og som en mann av det nasjonale partiet i Israel hatet han denne fremmede religionen av hele sitt hjerte. Men han tok oppdraget Herren ga ham, som en nasjonal og politisk oppgave, uten å komme i det rette personlige forholdet til Herren, et forhold av hjertet. Derfor utførte han også gjerningen slik man kunne vente av en mann med hans sinnelag. Jehu var et Herrens redskap, men ikke en Herrens tjener.

For en mann med Jehus karakter og stilling var det tvingende nødvendig, og ren klokskap, å gjøre gjerningen uten å nøle og gjøre den helt. Skulle han lykkes, måtte han bruke hvert øyeblikk til rask og besluttsom handling.

Et dynasti som hadde regjert så lenge som Akabs, hadde naturligvis skaffet seg mange tilhengere i landet. Og gudsdyrkelsen som var innført i denne tiden, hadde trengt dypt inn i folkets liv og båret sine sørgelige frukter der. Jesabel hadde med bitende hån minnet om Simri, som regjerte bare sju dager, og Jehu hadde all grunn til å huske den stolte dronningens ord.

Det gjaldt derfor for ham å bruke ethvert middel for å sikre et heldig utfall: å gripe til harde tiltak og la den ene voldsomme hendelsen følge den andre, så motstanderne ikke fikk tid til å reise et motopprør. Det forklarer tiltakene den nye kongen grep til. Samaria var en sterkt befestet by, og kjernen av den stående hæren holdt til der.[1]

Her bodde også, som vi har hørt, Akabs familie, «Akabs sytti sønner» (2 Kong 10,1). Etter hebraisk språkbruk omfatter uttrykket både Akabs

[1]Vi tenker oss at Israel alltid hadde en stående hær som besto av kongens livvakt, stridsvogner og ryttere, og at resten av hæren var fotfolk fra landdistriktene, som lett kunne kalles ut og samles med hærens kjerne.

sønner og sønnesønner (jf. 2 Kong 10,3). Disse kongssønnene av Akabs hus var etter østerlandsk skikk overgitt til «slottshøvdingen og høvdingen over byen og de eldste» i Samaria, som skulle ta vare på dem.[2]

Disse fornemme embetsmennene i hovedstaden kunne lett ha satt i gang et motopprør. Derfor sendte Jehu dem et brev den morgenen han dro inn i Jisreel, og i det utfordret han dem med overlegen hån: Enten skulle de stille seg på Akabs hus' side, eller de skulle underkaste seg hans eget herredømme.

Grunnene de oppgir i svaret sitt for valget de tok (2 Kong 10,4–5), viser at de helst ville ha støttet det gamle dynastiet, men at frykten tvang dem til å bøye seg for Jehus voldsherredømme. Det viste seg altså at Jehu hadde handlet klokt da han tvang dem til å velge, i stedet for å utsette seg for faren ved å rykke mot det mektige Samaria med sine små stridskrefter.

Men dette var ikke alt. Han kunne ikke stole på at de ble værende under ham så lenge kongssønnene levde. Før Akabs hus var utryddet, og det var gjort umulig for det gamle dynastiet å gjøre krav på tronen, ville hans egen regjering alltid være i fare. Det hørte dessuten med til oppdraget og gjerningen hans å utrydde Akabs hus.

Men å drepe dem selv var farlig for ham, for da ville han ha vendt folkets mening mot seg. Utførte han selv en slik grusomhet mot Akabs hus, kunne det lett ha vakt folkets medlidenhet med det gamle kongehuset og avsky mot ham selv.

Da han fikk svarbrevet der de høyeste embetsmennene i Samaria underkastet seg, ga han befaling om at de skulle drepe alle kongssønnene og selv komme til Jisreel med hodene deres (2 Kong 10,6–7). Fra hans synsvinkel var det derfor et klokt grep.[3] Slik fikk han utryddet hele Akabs hus. Samtidig gjorde han de ledende mennene i byen medskyldige i denne voldsgjerningen, og dermed var det for framtiden umulig for dem å reise noen bevegelse mot hans regjering.

Dessuten ga dette ham en anledning til å vende seg til folket. Da de sytti kongssønnenes blodige hoder dagen etter ble ført i kurver til Jisreel, befalte han at de skulle legges ved inngangen til byporten, der Jesabels blod nylig hadde tilsølt muren og Jehus vogn da han kjørte over kroppen hennes. Så kunne Jehu tre fram for folket og peke på de blodige hodene (2 Kong 10,8–10).[4]

Han kunne fortelle folket at ikke bare han selv, men også alle de ledende mennene under den gamle regjeringen hadde del i utryddelsen av Akabs hus. De som kongssønnene var overgitt til, hadde heller valgt å slå dem i hjel enn å kjempe for deres sak, og slik var det ordet Herren hadde talt gjennom sin profet Elia, gått i oppfyllelse. Hans regjering og tiltakene han hadde grepet til, hadde altså, som han selv uttrykte det, både Guds og menneskers godkjenning: Gud hadde gitt ham framgang, og de ledende mennene hadde støttet ham.

[2] På samme måte må vi forstå ordet «brødre» i en videre betydning. Akasjas eldre brødre var, som nevnt foran, alle blitt drept.

[3] Det våget de likevel ikke å gjøre bokstavelig. I stedet for å komme selv med dem, sendte de hodene, fordi de var redde for den grusomme kongen.

[4] Han vendte seg til folket med ordene «Dere er uten skyld» (2 Kong 10,9). Med det ville han si: Dere har ingen del i dette opprøret; jeg vender meg til dere bare som dommere! Josefus vet å fortelle at sendebudene fra Samaria kom med de sytti hodene mens Jehu og vennene hans satt ved kveldsbordet, og at det var derfor han ba dem stable hodene opp til neste morgen.

Nå var Jehu kommet så langt at han kunne ta hovedstaden i eie uten fare for motstand fra noen kant. Der kunne han løse den oppgaven som nå lå foran ham: å utrydde den gudsdyrkelsen Akabs hus hadde innført. Men før han tok fatt på det, sørget han omhyggelig for å rydde av veien alle som var knyttet til Akabs hus også i Jisreel – «alle hans stormenn», hans venner og hans fremste embetsmenn (2 Kong 10,11).

På veien til Samaria fikk Jehu anledning til å utøse enda mer blod. Den tragiske hendelsen vi tenker på, skjedde på et ensomt sted som het «hyrdenes Bet-Eked» (Bet-Eked-Haroim), eller, som den kaldeiske parafrasen kaller det, «hyrdenes forsamlingshus». Her, der veiene fra Jisreel og Jerusalem synes å ha løpt sammen, møtte Jehu og følget hans førtito brødre av Judas konge Akasja.[5]

De var på vei til Samaria for å besøke kong Joram og slekten hans.[6]

Så uventet og raskt hadde Jehu satt sammensvergelsen i gang, og så stor var frykten for ham, at ryktet om det som hadde skjedd i Israel, ikke var nådd så langt at det hadde stanset kongssønnenes reise. Jehu befalte at de skulle gripes. Teksten sier ikke om det var fordi de gjorde motstand, eller om Jehu hadde befalt det fra først av. I alle fall ble de drept ved brønnen i Bet-Eked, og trolig kastet man likene deres ned i den (2 Kong 10,12–14).

Da Jehu hadde forlatt stedet for denne siste blodige hendelsen, møtte han en underlig og merkelig skikkelse. Jonadab, Rekabs sønn, var kommet fra Samaria for å møte den nye kongen. Han hørte til kenittenes stamme (1 Krøn 2,55).

Denne stammen, som trolig var av arabisk opprinnelse, dukker opp så tidlig som på Abrahams tid (1 Mos 15,19). Jetro, Moses' svigerfar, hørte til den (Dom 1,16). En del av stammen fulgte Israel inn i det lovede landet (4 Mos 10,29–32) og slo seg ned i det sørlige Juda (Dom 1,16), der vi gang på gang finner dem blandet med amalekittene (1 Sam 15,6).

En annen gren av kenittene synes å ha dratt nordover; der var det Jael, kona til kenitten Heber, som drepte Sisera da han flyktet for Barak (Dom 4,17; 5,24). De ser altså ut til å ha holdt til både i den sørligste og den nordligste delen av Israels land, og det måtte naturligvis gi stammen politisk betydning. Men det er av større interesse for oss å minne om det åndelige båndet mellom kenittene og Israel. Av Jaels dåd slutter vi at de sto på Israels side med begeistret fedrelandskjærlighet.

Jonadab, Rekabs sønn, var tydeligvis stammens høvding. Han kom fra Samaria for å møte Jehu, og han ble behandlet med stor aktelse av ham. Av dette slutter vi at han var en mann det knyttet seg betydelig politisk interesse til. Og ordene Jehu rettet til ham, «Følg med meg og se hvor nidkjær jeg er for Herren!» (2 Kong 10,15–16), viser at Jonadab må ha vært en oppriktig tilhenger av Jehova-dyrkelsen i Israel.

Alt dette kaster lys over befalingen Jonadab hadde gitt stammen sin (Jer 35,1–16), og som de i troskap mot ham hadde fulgt helt ned til de seneste slektsledd.

[5]Uttrykket «brødre» må her tas i en videre betydning. I 2 Krøn 22,8 kalles de Judas høvdinger og Akasjas brorsønner.

[6]De fleste fortolkerne mener at de var på vei til Jisreel, men av 10,1 ser vi at kongssønnene bodde i Samaria. Det sies at de kom sørfra da Jehu møtte dem. Vi må derfor anta at han ikke fulgte den direkte veien fra Jisreel. Tenker vi oss at han først dro til Megiddo og derfra til Samaria, forklarer det at han møtte dem idet de kom sørfra.

De skulle verken bygge hus eller så korn, heller ikke plante vingårder, men bo i telt. Alt dette skulle vise at de var pilegrimer og fremmede i Israels land.

Denne levereglen, som Rekabs etterkommere fulgte så strengt i hundrevis av år, hadde først og fremst en åndelig grunn.[7]

Det er sannsynlig at påbudet på en eller annen måte henger sammen med Elia og hans framtreden.[8] Men det er ennå ikke nærmere påvist om Jonadab ga det før eller først etter at Jehu hadde tatt Samaria. Vi heller mot at det siste var tilfellet, og det ser vi også antydet ved at Jonadab kom fra Samaria for å møte Jehu.

Det er naturlig å tenke seg at Elias framtreden hadde gjort et dypt inntrykk på Jonadab og stammen hans. Hele profetens skikkelse og framferd var godt egnet til det og måtte minne om Moses. Derfor har de med spent forventning fulgt virksomheten hans og det som skulle komme ut av den.

Og da de så Herrens ord gjennom Elia gå i oppfyllelse på alle punkter – Hasael salvet til konge over Syria, Jehu konge i Israel og Akabs hus utryddet med rot og grener – da var det naturlig at de vendte seg til Jehu i håp om at det med ham og hans regjering skulle gry en ny tid i Israel. De næret et håp om Guds rike, slik Johannes døperen gjorde i sin tid.

Slike tanker har drevet Jonadab til å gå Jehu i møte. Jehu kjente godt hvor sterk en vekkelse rekabittenes bevegelse hadde fått i gang i folket til fordel for Elias gjerning, og følte naturlig nok behov for å sikre seg støtte fra Jonadab og stammen hans til reformen sin. Men det Jonadab så av Jehu, måtte snart overbevise ham om at Jehu ikke var mannen til å føre fram den bevegelsen Elia hadde reist, hvor godt egnet han enn kunne være til å svinge dommens sverd over Akabs ugudelige hus.

Derfor forlot Jonadab ham og vendte seg til sin egen stamme for å holde Elias vitnesbyrd oppe der, ved å gjøre stammens medlemmer til nasireere. Slik ville han gi et bilde på at de var viet til Herren. Samtidig ga han, som påpekt ovenfor, forskrifter om at de skulle leve som fremmede og pilegrimer i landet, i forventning om den straffen som skulle komme over det frafalne Israel.

Etter at Jehu så omhyggelig hadde forsikret seg om hva Jonadab følte og tenkte, steg Jonadab opp i kongens vogn for å dra med ham og se hans nidkjærhet for Herrens sak. Nå er vi klare til å følge dem. Det første tiltaket den grusomme erobreren grep til, var å gjenta i Samaria det han hadde gjort i Jisreel, og drepe alle som på en eller annen måte var knyttet til Akabs hus (2 Kong 10,17). Deretter begynte han sin utryddelseskrig mot den religionen som var innført i landet under Akab og Jesabel.

I dette gikk han fram på en måte som er betegnende for den ville og listige østerlendingen. Det hørte riktignok med til oppdraget hans å utrydde den gudsdyrkelsen som det gamle kongehuset sto for. Men vi bør også merke oss at dette ga ham de beste midlene til å sikre sin egen sak, fordi denne gudsdyrkelsen hang

[7] Hitzig ser derimot påbudet (Jer 35) fra en politisk synsvinkel og nevner som eksempel et lignende tilfelle fra nabateerne, som avsto fra jordbruk for å sikre sin frihet. Men det forklarer ikke at de også ga avkall på vin. Og hvorfor skulle denne bestemmelsen først ha blitt pålagt av Jonadab og ikke vært kjent tidligere? Dessuten ville rekabittenes flukt til Jerusalem på Jeremias tid stride mot Hitzigs syn.

[8] Slik Ewald, Geschichte des Volkes Israel, bd. III, s. 542–544.

nøye sammen med Akabs hus og regjering. For å nå dette målet tok han en list i bruk.

Han lot rope ut et opprop der han ga seg ut for å være en ivrig Baals-dyrker, og befalte at det skulle holdes en høytidelig fest for Baal. Slik fikk han samlet alle Baals profeter og prester og alle hans tjenere som var i Samaria. Et lignende opprop ble gjort i landdistriktene. I begge tilfeller var hensikten å få samlet alle erklærte Baals-dyrkere. På den fastsatte dagen yrte det av gudens tilbedere i forgårdene til Baals tempel, og huset «ble fullt fra ende til annen» (2 Kong 10,18–21).

For å sette et kjennemerke på de ledende mennene blant Baals tilbedere befalte Jehu at de skulle kle seg i festdrakter.[9]

Deretter sørget han for at Jehovas tilbedere ikke skulle bli hogd ned sammen med Baals-dyrkerne, om noen av dem hadde fulgt med ham og Jonadab til Baals tempel; han befalte at de skulle føres bort (2 Kong 10,22–23). Disse tiltakene vakte ingens oppmerksomhet eller mistanke. Tvert imot gjorde de det enda tydeligere for alle at Jehu nidkjært sørget for å holde alle uvedkommende borte, så Baals hus ikke skulle vanhelliges av fremmede.

Jonadabs nærvær kunne riktignok virke mistenkelig. Men han var jo i kongens følge; alle visste at han hadde dratt Jehu i møte og fulgt ham til Samaria, og at han hadde vært med ham under alle forberedelsene til Baal-festen. Han måtte derfor rett og slett regnes som en tilhenger av Jehu, som kongen også i framtiden kunne stole på.

Det som nå følger, er fort fortalt. Mens ofrene ble båret fram, lot Jehu huset omringe av åtti av sine mest pålitelige menn. På et gitt tegn trengte de inn og hogg ned alle de møtte. Så brøt de inn i selve Baals helligdom og hogg ned alle som ved festdraktene ga seg til kjenne som de ledende mennene i Baals-dyrkelsen.

Deretter bar de ut avgudsbildene og brente dem, mens den store steinstøtten av Baal og selve templet ble revet ned og ødelagt helt. Og for å utslette hvert spor av Baals helligdom og legge minnet om den under folkets forakt, lot Jehu stedet vanhellige ved å gjøre det til et avtrede (2 Kong 10,24–27).

«Slik utryddet Jehu Baal av Israel» (2 Kong 10,28), som Skriften sier. Men det gikk nå som etter hjemkomsten fra eksilet: Da opphørte avguderiet, men det førte ikke til oppriktig anger og tro på Messias. Selv om Baal-dyrkelsen ble utryddet, vendte ikke Israel seg til Herren. Snarere gikk både konge og folk enda lenger bort fra sin Gud.

Om de følgende hendelsene i Jehus regjering, som i alt varte i tjueåtte år, har den hellige Skrift ikke annet å fortelle enn at «Herren begynte å rive løs deler av Israel. Hasael slo dem langs hele Israels grense. På østsiden av Jordan tok han hele Gileads land, landet til gadittene og rubenittene og manassittene, like fra Aroer ved Arnon-elven, både Gilead og Basan» (2 Kong 10,32–33).

[9] Også de klassiske forfatterne omtaler Baals-prestenes drakter. De synes å ha vært laget av fint lin. Man har ment at alle Baals-dyrkerne hadde disse draktene på seg den dagen. Men det strider mot kongens befaling like etter, om at man skulle skille ut fra mengden de av Jehovas tilbedere som måtte være til stede. Det mest naturlige er å anta at bare de fremste av Baals-dyrkerne bar festdraktene. Josefus forteller at det bare var prestene som kledde seg i dem, og det stemmer også best med hele sammenhengen.

De assyriske minnesmerkene kaster nytt lys over denne korte meldingen. De forteller om Hasaels kriger mot Assyria og framstiller Jehu som bringer skatt til Assyrias konge.

Ut fra det minnesmerkene her forteller, har man trukket den slutningen at Jehu som lydkonge hadde inngått forbund med det mektige assyriske riket mot Hasael, og at Hasael, etter å ha sluttet fred med Assyria, vendte seg mot Jehu og rev fra ham de landskapene som er nevnt. Hvordan det nå enn var med det, så mye er i alle fall sikkert: Med tapet av alle landskapene øst for Jordan begynte nordriket med raske skritt å gå sin undergang i møte.

Heller ikke i Sørriket, Juda, var stillingen mer lovende. Ataljas korte og blodige regjering ble riktignok fulgt av et motopprør som gikk ut fra Jojada, og Joasj ble satt på Judas trone (jf. 2 Kong 11,1–21). Men reformen som da tok til, varte bare kort. Etter Jojadas død vendte de seg igjen bort fra dyrkelsen av Jehova og «dyrket Astarte-bildene og de andre avgudene. Det kom vrede over Juda og Jerusalem på grunn av den skyld de pådro seg» (2 Krøn 24,18).

Herren sendte profeter til dem for å føre dem tilbake til ham, men de ville ikke høre på dem. De gikk endog så langt at de på kongens befaling, i Herrens eget hus, slo i hjel presten Sakarja, Jojadas sønn, som i Herrens kraft vitnet mot dem (2 Krøn 24,19–22). Den jødiske legenden legger til at det uskyldig utøste blodet ikke lot seg viske ut, men ble hengende ved steinene til assyrerne kom og rev ned det vanhelligede templet.

Men allerede før det skjedde, kom Hasael over dem, slo hærene deres, la landet øde og stengte Jerusalem inne. Den syriske hæren dro riktignok bort igjen, men Guds hånd ble liggende tungt på kongen. Han ble syk og ble myrdet i sengen sin av sine egne tjenere (2 Kong 12,17–18; 2 Krøn 24,23–25). Slik var oppløsningen, både den ytre og den indre, i full gang også i Juda. Stadig mørkere samlet dommens skyer seg over land og folk, fordi de hadde «forlatt Herren, sine fedres Gud».

Tillegg. Kronologiske merknader

Kronologiske merknader til kapittel 15.

For de leserne som er interessert i kronologien i denne perioden, gir vi her et utdrag av dr. Bährs merknader i kommentaren hans til 2 Kong 8,16:

La oss da holde fast ved at Jehus tronbestigelse innledet en ny periode både for Israels og for Judas rike; det antydes også ved at både Joram og Akasja ble drept i Jehus opprør. Og la oss videre holde fast ved det kronologene samstemmig har slått fast: at Jehus tronbestigelse og de to kongenes død fant sted i år 884 før Kristus.

Med dette året som utgangspunkt kan vi regne bakover og framover regjeringsårene til de ulike kongene, både dem som gikk foran Jehu, og dem som fulgte etter ham.

Men i alle slike beregninger må vi ta hensyn til den jødiske måten å regne på: Jødene regnet fra måneden nisan til nisan igjen, slik at en hvilken som helst kort tid før eller etter denne måneden ble regnet som et helt år. Som en vil forstå, kan dette lett skape forvirring i våre forsøk på å sette opp en pålitelig tidsregning, og en må derfor være oppmerksom på at resultatet ikke blir helt nøyaktig. Når vi regner tilbake fra år 884, får vi følgende resultat:

I. Konger i Juda

KongeDødeRegjerteBle kongeAkasja8841 år, ikke fullt (2 Kong 8,26)884 eller 885Joram8858 år (2 Kong 8,17)891 eller 892Josjafat25 år (1 Kong 22,42)916 eller 917**II. Konger i Israel**

KongeDødeRegjerteBle kongeAkab22 år (1 Kong 16,29)919 eller 920Akasja2 år, ikke fulle (1 Kong 22,52; 2 Kong 3,1)mellom 897 og 898Joram88412 år (2 Kong 3,1)mellom 895 og 896Siden det første året av Josjafats regjering falt sammen med Akabs fjerde regjeringsår, må Akab ha blitt konge i 919 eller 920.

Forholdet mellom regjeringsårene til kongene i de to rikene

Akasja av Juda ble konge i Joram av Israels tolvte regjeringsår (2 Kong 8,25), og siden begge ble drept i 884, kan ikke Akasjas ene regjeringsår ha vært fullt.

Joram av Juda ble konge i Joram av Israels femte regjeringsår (2 Kong 8,16). Siden Joram av Israel ble konge i 895 eller 896, må hans femte regjeringsår ha falt sammen med det året Joram av Juda ble konge, det vil si 891 eller 892, slik det er vist under I.

Akasja av Israel og etterfølgeren hans, Joram, ble konger i henholdsvis Josjafats syttende (1 Kong 22,52) og attende (2 Kong 3,1) regjeringsår. Av det følger, som antydet under II, at Akasja av Israel ikke regjerte to fulle år.

Siden Josjafat ble konge i 916, må hans syttende regjeringsår ha falt i 899 og det attende i 898, mens Akasja etter beregningen under II ble konge mellom 897 og 898 og Joram mellom 895 og 896. Men disse små avvikene skyldes uten tvil den jødiske måten å regne på, som vi har omtalt ovenfor.

Legger vi sammen regjeringsårene til de tre kongene i Juda (Josjafat 25, Joram 8 og Akasja 1), får vi 34 år – eller 32 når vi tar hensyn til den jødiske beregningen. Legger vi på samme måte sammen regjeringsårene til de tre kongene i Israel (Akab 22, Akasja 2 og Joram 12), får vi ikke fullt 36 år. Hele perioden fra Akab til Jehu omfatter mellom 35 og 36 år, og siden Josjafat ble konge i Akabs fjerde regjeringsår, ser vi at beregningen stemmer.

Den eneste opplysningen som ikke stemmer, er 2 Kong 1,17, der det heter at Joram ble konge i Israel i Joram av Judas andre år. Men hvis det var slik, kunne ikke Josjafat ha regjert i 25 år, og Joram kunne ikke ha blitt konge i Israel i Josjafats attende år, slik det heter i 2 Kong 3,1. Da ville heller ikke Joram av Juda ha regjert i 8 år (2 Kong 8,17), men i 14, og han kunne ikke ha blitt konge i Jorams femte år (2 Kong 8,16).

De fleste kritikerne har derfor antatt at Joram en tid regjerte sammen med sin far Josjafat. Men teksten gir ingen antydning i den retningen, og det finnes dessuten mange og viktige grunner mot en slik antakelse. Bähr fører bevis for at tillegget i 2 Kong 1,17 – «i Judas konge Jorams, Josjafats sønns andre år» – ikke er ekte. Den rette opplysningen får vi derimot i 2 Kong 3,1, der det heter at Joram ble konge i Josjafats attende år.

Når det ellers gjelder forholdet mellom den bibelske kronologien og opplysningene på de assyriske minnesmerkene, vil vi føye til disse merknadene.

For det første er det avvik mellom de to fra Akabs tid til Manasses regjering. Men avvikene tyder allerede i seg selv på vanskeligheter i beregningen som er ukjente for oss: Mens de to beregningene av lengden på én regjering avviker med hele 43 år fra hverandre, går avviket for en annen ned til mindre enn 9 år. Vi ledes derfor til å anta at det bak disse avvikene ligger opplysninger som vi ennå ikke kjenner, og som kanskje ville skape samsvar også på dette punktet om vi fikk tilgang til dem.

For det andre stemmer den bibelske og den assyriske tidsregningen fullt ut overens når det gjelder erobringen av Samaria i år 722, og i hovedsak gjelder det samme Manasses regjering.

For det tredje erkjennes det fra kompetent hold at den bibelske beretningen i det store og hele stemmer med opplysningene på de assyriske minnesmerkene, både når det gjelder personer og hendelser. Naturligvis gjelder dette ikke i alle enkeltheter. Men det kan sies at Bibelen også på dette området får vitnesbyrd fra de assyriske minnesmerkene om at den er pålitelig.[1]

[1] Jf. Schrader: Die Keilinschriften und das Alte Testament, ny utgave, 1883, s. 465–567.

Om Alfred Edersheim

1825–1889

Alfred Edersheim (1825–1889) ble født i Wien av jødiske foreldre og fikk en grundig jødisk oppdragelse. Under studietiden i Pest kom han i kontakt med skotske misjonærer blant jødene og ble kristen i 1846. Han studerte teologi i Edinburgh og Berlin og ble prest i Den frie skotske kirke, først i Aberdeen og senere i Torquay i England. Til slutt gikk han over til Den engelske kirke og underviste ved universitetet i Oxford. Han døde i Menton i Frankrike i 1889.

Med sin store kunnskap om jødisk liv, skikk og skriftforståelse ble Edersheim en av de mest leste bibelforklarerne på 1800-tallet. Hovedverket er *The Life and Times of Jesus the Messiah* (1883). Han skrev også *The Temple, its Ministry and Services* og en bibelhistorie for Det gamle testamente i sju bind.

Bibelhistorien følger Det gamle testamente bok for bok, forklarer bakgrunn, ord og skikker, og peker fram mot Kristus. Den ble oversatt til dansk-norsk av pastor Ragnvald Gjerløw og utgitt i Christiania 1887–92.

Ordforklaringer

Jehova – Jehova er en gjengivelse av Guds eget navn i Det gamle testamente, som på hebraisk skrives med de fire konsonantene JHVH (יהוה). Navnet betyr «Han som er», slik Gud selv forklarte det for Moses: «Jeg er den jeg er» (2 Mos 3,14). Som Edersheim viser, sier navnet ikke bare at Gud er til, men også hvem han er for sitt folk: den uforanderlige, som er trofast mot sine løfter. Det vanlige ordet for Gud, Elohim (אֱלֹהִים), peker på ham som Skaperen og den Allmektige, og patriarkene kjente ham som El Sjaddai, den Allmektige. Men under paktsnavnet Jehova ble han kjent da han oppfylte løftene og førte Israel ut av Egypt (2 Mos 6,2–3). Dette navnet klinger også med i ordene om «han som er og som var og som kommer» (Åp 1,4; 1,8). Av ærefrykt sluttet jødene å uttale gudsnavnet og leste i stedet Adonai, «Herre». Derfor gjengir norske bibler JHVH med «Herren». Formen «Jehova» er en blanding av konsonantene i JHVH og vokaltegnene fra Adonai. Vokalene i Adonai er a–o–a (i-en til slutt er konsonanten j, ikke en vokal). Vokaltegnene ble satt under bokstavene JHVH for å minne leseren om å si Adonai. Den første vokalen i Adonai er en svært kort a, fordi den står under en strupelyd (alef). Under J, som ikke er en strupelyd, blir den samme halvvokalen til en enda kortere e: J-e-H-o-V-a-H. Senere ble dette lest rett fram som ett ord, og siden den siste H-en er stum, ble det «Jehovah», på norsk «Jehova».

Josefus – Flavius Josefus (ca. 37–100 e.Kr.) var en jødisk historieskriver av prestelig slekt i Jerusalem. Under opprøret mot Roma (66–70 e.Kr.) ledet han de jødiske styrkene i Galilea, men ble tatt til fange. Han kom senere i tjeneste hos keiser Vespasian og skrev resten av livet i Roma. To av verkene hans er særlig viktige: «Den jødiske krig», om opprøret og Jerusalems ødeleggelse i år 70, og «Jødiske oldtidshistorier», om jødenes historie fra skapelsen til hans egen tid. Fortolkerne viser til dem med de latinske forkortelsene «Bell.» (Bellum Judaicum) og «Ant.» (Antiquitates). Josefus er den viktigste kilden utenom Bibelen til jødisk historie på Jesu og apostlenes tid. Han nevner blant andre Herodes-slekten, Pilatus, Johannes døperen og Jakob, «bror av Jesus, som ble kalt Kristus». Han skrev som jøde for et romersk publikum, og det han forteller, må derfor leses med et visst forbehold.

Wadi – Arabisk ord for en dal med et elveleie som er tørt det meste av året og bare fører vann i regntiden. I Israels land og på Sinaihalvøya er wadiene ofte trange, bratte og klippefulle, og mange veier gikk gjennom dem. I Bibelen svarer det gjerne til hebraisk naḥal (נַחַל), som i norske bibler blir gjengitt med «bekk» eller «dal», for eksempel Kedron-bekken.